

ЕВРОПА ИНВЕСТИРА В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ
Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони
Програма за развитие на селските райони 2014 – 2020г.

Въздействие на СВОМР върху социално-икономическото развитие на територията и удовлетвореността от прилагането на СВОМР в общността

Проучване и анализ на територията на МИГ Долна Митрополия – Долни Дъбник

Този документ е създаден по подмярка 19.4 „Текущи разходи и популяризиране на Стратегия за Водено от общностите местно развитие“ на мярка 19 „Водено от общностите местно развитие“ в изпълнение на Споразумение № РД50-26/05.04.2018 г., подписано с Министерство на земеделието, храните и горите за прилагане на подмярка 19.2 „Прилагане на операции в рамките на стратегии за Водено от общностите местно развитие“ на мярка 19 „Водено от общностите местно развитие“ от Програмата за развитие на селските райони за периода 2014 – 2020 година, подкрепена от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони.

Обединени
Български
Консултанти

United
Bulgarian
Consultants

Ноември 2019 г.

Съдържание:

1.	Цели и методология	3
1.1.	Цели на анализа	3
1.2.	Методология	4
2.	Подходът ВОМР като наследник на ЛИДЕР в периода 2014-2020.....	6
2.1.	Обща информация за подхода ЛИДЕР/ВОМР	6
2.2.	ВОМР 2014-2020 г., - програмиране, документи, приоритети и цели	10
2.3.	ВОМР като инструмент на интегрирания териториален подход	16
2.4.	Принципите на ВОМР	17
3.	Прилагане на ВОМР в България 2014-2020, местни инициативни групи, стратегии, бюджети, мерки	19
3.1.	Местни инициативни групи и одобрени стратегии.....	19
3.2.	Мерки по ПРСР включени в стратегиите.....	23
3.2.1.	Мерки за модернизация на стопанствата и преработвателните мощности.....	25
3.2.2.	Мерки за подобряване на качеството на живот в селските райони	28
3.2.3.	Мерки за диверсификация на икономиката.....	30
3.3.	Прилагане на мерките и изпълнение на стратегиите на МИГ досега	32
4.	Характеристика на територията на МИГ в контекста на проблемите на селските район в България.....	35
4.1.	Диспропорции между градските и селските райони, регионални различия	35
4.2.	Аграрен профил на икономиката, малки и големи стопанства, монокултурно земеделие	39
4.3.	Преработваща промишленост.....	46
4.4.	Диверсификация на икономиката.....	49
4.5.	Демографска криза.....	51
4.6.	Заетост, безработица и пазар на труда	54
4.7.	Социална инфраструктура	55
4.8.	Техническа инфраструктура	58
5.	Оценка на Стратегията за ВОМР на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник. Качество и изпълнение	59
5.1.	Обща информация за Стратегията, мерки и приоритети, съгласуваност	59
5.2.	Елементи на устойчивото развитие на територията в приоритетите.....	61
5.3.	Текущо изпълнение на СВОМР и Плана за действие.....	68
5.4.	Процедури за подбор на проекти	70
5.5.	Индикатори за оценка.....	71
5.6.	Работа на МИГ, механизъм на изпълнение на Стратегията	75
5.7.	Действия за популяризиране на Стратегията	76
5.8.	Действия по информиране и публичност	79
6.	Резултати от анкетно проучване за въздействието на СВОМР сред местната общност.....	81
7.	Изводи и препоръки.....	100

1. Цели и методология

Настоящият анализ е в изпълнение на възложеното от МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ „Проучване на въздействието на СВОМР върху социално-икономическото развитие на територията и удовлетвореността от прилагането на СВОМР в общността“. В частта за „Описание на системата за мониторинг и оценка“ в Стратегията за ВОМР на МИГ, освен междинна и окончателна оценка, е предвидено ежегодно проучване за въздействието на СВОМР върху социално-икономическото развитие на територията и удовлетвореността от прилагането на СВОМР в общността. Според системата за мониторинг, оценките и анализите се възлагат на външни експерти.

1.1. Цели на анализа

Основна цел на анализа е да повиши знанията и уменията на екипа на МИГ относно принципите и подходите за успешно прилагане на ВОМР на територията, по-ефективно изпълнение на Стратегията и как може да бъде постигнато благоприятно социално-икономическо въздействие чрез реализирането ѝ и да бъде удовлетворена местната общност. Макар че изпълнението на Стратегията на МИГ е още в началото, анализът ще помогне за по-успешното разбиране на многосекторния подход в избора на проекти по предвидените мерки, осъзнаване на необходимостта от свързаност между тях, както и за прецизиране на критериите за оценка и индикаторите за изпълнение. Не на последно място, повишеният експертен капацитет на членовете на МИГ и на местните лидери ще ги предпази от грешките, допуснати в минали периоди и в други райони, както и ще насочи вниманието им към препоръките за по-добро осъществяване на Стратегията.

Анализът на въздействието на прилагането на подхода ВОМР върху дадена територия се различава от оценката на прилагане и изпълнение на Стратегията, макар да е в пряка зависимост от нея. При оценката се използват предимно обективни фактори, които могат да се измерят количествено, като най-важни, разбира се, са качеството на самата Стратегия - дали отговаря на нуждите и потенциала на територията, обхваща ли всички заинтересовани страни, изпълнени ли са принципите на подхода ВОМР. В тази начинна оценка влиза и дали е налице вътрешна съгласуваност на Стратегията - между целите, планираните действия и съответстващите им мерки, комбинацията от интервенции и очакваните крайни резултати и въздействия. Най-важно за въздействието обаче е изпълнението на Стратегията и заложените в нея индикатори - брой проекти и подпомогнати стопанства и предприятия, брой създадени нови бизнеси или услуги, брой работни места и т.н. Основен принос в прилагането на ВОМР има и оценката за създаване и повишаване на административния капацитет – този на екипа на МИГ, който също се измерва чрез качеството на изпълнение на Стратегията, но и за повишаване капацитета на местната общност, който пък се мери през изпълнените проекти. Допълнителни оценки могат да се правят относно дейностите на МИГ за популяризиране на Стратегията с цел увеличаване на осведомеността и мотивацията на местните хора, сътрудничеството между тях и изграждането на мрежи, както и за

механизма, по който е изпълняван подхода - например доколко е било балансирано участието и представителството на местното население в структурите за вземане на решения и управлението на МИГ, дали е спазена прозрачността на правилата и процедурите за подготовка и изпълнение на проектите.

Въздействието на подхода ВОМР върху дадена територия включва обаче и субективни фактори, които трудно се измерват в количествени резултати. Т.нар. „добавена стойност“ на ВОМР се съдържа на първо място в промяна на колективния социален капитал на територията – създаване на неформални контакти и връзки на общуване извън конкретното реализиране на проекти, нарастване на доверието между различните участници, степен на удовлетвореност и одобрение на общността, повишаване на местното самочувствие, засилване на усещането за местна идентичност, обмяна на опит между различни социални среди, създаване на предприемачески умения. На второ място, ВОМР добавя стойност чрез подобряване на местното самоуправление, като създава пример как институциите, прозорчните процеси и подходящите механизми могат да поощрят сътрудничеството на заинтересованите лица от обществеността, бизнеса и гражданското общество и те да формулират и защитават по-добре своите интереси, да изпълняват своите задължения и да уреждат различията си успешно и без противоречия. На трето място, добавената стойност се определя чрез ползите, които са постигнати в резултат на прилагането на подхода ВОМР, сравнени с ползите, които биха били постигнати и без прилагането му, примерно с реализирането на отделни проекти директно от ПРСР или други програми. Тук могат да бъдат анализирани малките проекти и бенефициенти, които на национално ниво няма да бъдат одобрени, конкретните ползи за отделните стопанства и предприятия – например, ако след края на финансирането на проекта се повишат оборота, печалбата и доходите и това доведе до привличане на допълнителни частни инвестиции за последващо развитие, комбинацията от няколко мерки за постигане на една цел – примерно развитието на туристически атракции да доведе до отварянето на нови заведения и магазинчета за сувенири и това да валоризира туристическия потенциал на територията и т.н., тоест да има засилване на резултата от Стратегията.

1.2. Методология

За целите на анализа са използвани разнообразни източници на информация – стратегически документи – европейски, национални и регионални, научни публикации на БАН и Института по аграрна икономика, данни от НСИ, Евростат и различни национални и европейски доклади, информация, получена от членове и доклади на МИГ, анкетно проучване сред местната общност, вторична информация от предишни проучвания и анализи на територията.

В съставянето на анализа са приложени традиционни изследователски методи: научен (теория, наблюдение, описание и измерване), аналитичен (сравнение, анализ, синтез, индукция, дедукция) статистически (работка с данни и анализ на данни, иконометрични модели), социологически (анкети), прогнозиране (екстраполация и синтез във формирането на изводи и препоръки).

От европейските документи са използвани: Стратегията на ЕС за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж „Европа 2020”; Регламент 1303/2013 за определяне на общо-приложимите разпоредби (POP) за всички структурни и инвестиционни фондове и Регламент 1305/2013 относно подпомагане на развитието на селските райони на Европейската комисия и Европейския парламент; Насоки за местните участници относно воденото от общностите местно развитие на Европейската Комисия/2014; Предложение за Общ Регламент на структурните фондове за периода 2021-2027 на Европейската комисия, 2018; Декларация от Корк 2.0 „По-добър живот в селските райони“; Доклад за България за 2019 г., включващ задълбочен преглед относно предотвратяването и коригирането на макроикономическите дисбаланси (от 27.2.2019 на ЕК).

От националните източници са извлечени данни и обобщения от „Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието“ (Аграрен доклад) на МЗХГ, 2018 г.; Споразумение за партньорство на Министерски съвет, 2014; „Национална стратегия за устойчиво развитие на земеделието в България в периода 2014 – 2020 г.“, „Националната програма за развитие България 2020“; Програма за развитие на селските райони 2014-2020 г.; Ръководство на воденото от общностите местно развитие в рамките на европейските структурни и инвестиционни фондове на МЗХГ/2017; Последваща оценка (ex-post) на Програмата за развитие на селските райони 2007-2013г., заключителен доклад, изготвен от МЗХГ през януари 2018.; Доклад на МЗХГ „Предварителна оценка на финансовите инструменти, които се прилагат през 2014-2020“ относно ПРСР (от 27.03.2018 г.); Доклад на Института по аграрна икономика към Селскостопанската академия „Анализ на състоянието на селското стопанство и хранително-вкусовата промишленост“ (от май 2019 г.); Представяне на ВОМР – Документ на комитета за наблюдение на Споразумението за партньорство (7 февруари 2017); Отчет за напредъка на ВОМР (МЗХГ, 20 юни 2019 г.) От регионалните и местни документи са включени Областната стратегия за развитие на Плевен, общинските планове за развитие на Долна Митрополия и Долни Дъбник, както и самата Стратегия за ВОМР на МИГ.

По метода на статистическия анализ са обработени данни и доклади, публикувани ежегодно от Националния статистически институт (НСИ); Данни за дейността на земеделските производители от Евростат; Обобщени данни от Европейската система за земеделска счетоводна информация (Генерална дирекция „Земеделие“ на ЕК); Отдел „Агростатистика“ на МЗХГ; Преброяване на земеделските стопанства през 2010 г. на база реално преброяване и Преброяване на земеделските стопанства през 2016 г. на база статистическа извадка.

Методите за набиране на информация и формулиране на заключения съдържат още: наблюдения на място, анкетно проучване сред местната общност, вторично набиране на данни. За съставяне на изводите и препоръките са използвани метод на сравнение и екстраполация; метод на експертна оценка; системен подход.

2. Подходът ВОМР като наследник на ЛИДЕР в периода 2014-2020

2.1. Обща информация за подхода ЛИДЕР/ВОМР

Подходът Водено от общностите местно развитие (ВОМР) се прилага за пети път на територията на ЕС като пряк наследник на подхода ЛИДЕР, а в България за втори Програмен период като част от Програмата за развитие на селските райони. Най-съществената разлика между подхода ЛИДЕР и ВОМР са източниците на финансиране. Съгласно Регламент 1303/2013 на ЕС за общо-приложимите разпоредби (POP) за всички фондове, ВОМР вече може да се финансира от повече от един фонд, като освен подкрепата от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР), може да реализира и т. нар. многофондово финансиране и от Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР), Европейския социален фонд (ЕСФ) и Европейския фонд за морско дело и рибарство (ЕФМДР). Втората промяна е обхватът на действие на ВОМР. Подходът се прилага освен в рамките на селските райони, в рибарските райони и на териториите със специфични характеристики, определени в Националната концепция за пространствено развитие – черноморското и дунавското крайбрежие, планинските, граничните и селските територии, териториите в риск, (екологичен, демографски и икономически) и териториите за опазване на ландшафта, природните и културните ценности (финансиирани по Оперативна програма Регионално развитие). Териториите със специфични характеристики, също както селските райони са с ниски икономически показатели и демографски риск от обезлюдяване, за тях също са необходими целенасочени териториални интервенции. В тази връзка, третата важна разлика е, че ВОМР разширява действието си и на програмно ниво извън развитието на селските райони и става все по-мощен инструмент на интегрирания териториален подход и интегрираните териториални инвестиции (ИТИ), разработени и предложени от ЕК на страните-членки за прилагане през новия Програмен период 2014–2020 г. като част от политиката на сближаване.

В политическо отношение ЛИДЕР възниква през 1991 г. като „Инициатива на общността“, координирана от Генерална дирекция „Селско стопанство“ и финансирана от трите фонда - Европейски фонд за регионално развитие (ЕФРР), Европейски социален фонд (ЕСФ), Европейски фонд за ориентиране и гарантиране на земеделието (ФЕОГА). Целите на ЛИДЕР съответстват на целите на общата политика на ЕС за развитие на селските райони, макар че подходът в този период не е част от програмите за развитието на тези райони, а допълва другите европейски и национални програми. Трябва да се отбележи, че през първите два периода ЛИДЕР е подход за укрепване на икономиката на селските райони, но не е насочен към земеделието – по ЛИДЕР I например, от 22 хил. проекта, 8 500 са свързани с развитие на туризма и местната култура, 3 500 с развитие на МСП и само 3 300 са за земеделие, като проектите са предимно за нематериални инвестиции (култура, интернет, местни марки и услуги, иновации), а ЛИДЕР II включва 4 мерки за придобиване на умения, програми за иновации, между национално сътрудничество и работа в мрежа и обмен на добри

практики, като акцентът пада върху иновациите, за които са похарчени между 71 и 98% от бюджетите.

След три поколения ЛИДЕР, с Регламент на Съвета (ЕС) 1698/2005 г. подходът става задължителен елемент от Политиката за развитие на селските райони на ОСП и се превръща от отделна пилотна инициатива в хоризонтален приоритет и основна част от тази политика. Фундаменталните правни промени, определящи Програмния период 2007–2013 г., започват с реформата на ОСП през 2003 г., която довежда до промени и в нейните цели в посока на интегриране на секторната (селскостопанска) с териториалната политика (ближаване на регионите). Както вече се каза, основната правна рамка тогава се определя от Регламент № 1698/2005, в който са заложени трите стратегически цели на ОСП за 2007–2013 г.: подобряване на конкурентоспособността на селското и горското стопанство чрез предоставяне на подкрепа за преструктуриране, развитие и иновация (Ос 1 в българската ПРСР); подобряване на околната и селската среда чрез предоставяне на подкрепа за управление на земите (Ос 2 в ПРСР); подобряване на качеството на живот в селските райони и насърчаване^{*} на разнообразяването на икономическата дейност в тези райони (Ос 3). Подходът ЛИДЕР е хоризонтална, 4-та Ос, чиято цел е да допринесе към целите на останалите 3 оси именно чрез териториалния подход. Финансирането идва от новия Европейски Земеделски Фонд за Развитие на Селските Райони (ЕЗФРСР). Броят на партньорствата в периода 2007-2013, в сравнение с началото се увеличава над десет пъти до 2 321 МИГ (срещу 217 МИГ през 1991 г.), с общ бюджет от ЕС от 5,5 милиарда евро, или 6% от ЕЗФРСР. Тези средства мобилизират допълнително още около 3 млрд. евро националното публично съфинансиране, като на всяко партньорство (МИГ) са отпуснати средно от обществения бюджет по около 3,8 млн. евро за целия период. Публичното финансиране привлича и значителни суми като частни инвестиции. През Периода 2007-2013 г. обхватът на ЛИДЕР достига до 94.8% от общата територия на ЕС, 28.2% от населението на общността и над 140 00 финансиирани проекти на МИГ. Информацията, събрана от статистиката и от местните заинтересовани страни, показва, че подходът ЛИДЕР е инструмент, който работи добре в различни условия и видове райони и приспособява успешното водене на политика на местно ниво, независимо от големите различия в потенциала и нуждите на районите. В оценката на Европейската комисия и доклада на Европейската сметна палата за ЛИДЕР 2007-2013 г. са констатирани значителни подобрения в конкурентоспособността, диверсификацията, качеството на живот и на околната среда в селските райони, включването на групи като жените и младите хора, положителни тенденции в управлението и изграждането на капацитет на местните общини, както и създаването на хиляди нови работни места. Успехът на ЛИДЕР е толкова голям, че извън Европа Световната банка също започва да подкрепя проекти чрез много сходна Движена от Общинските Методика (ДОМ), в 94 държави с общи инвестиции, оценявани на повече от 30 милиарда долара. В някои държави от ЕС ЛИДЕР се прилага и в градски райони, както и сред групи със специфични социални потребности (младежи, малцинства), като в тези случаи подходът е финансиран от програми като URBACT и EQUAL за транснационално и междурегионално сътрудничество, подкрепяни от ЕФРР.

В Програмния период 2014–2020 г. ВОМР е избран от европейските институции за ключов инструмент в изпълнението на Стратегията на ЕС за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж „Европа 2020“. Подходът е в основата на политиките, заложени за преодоляване на социалните и икономическите различия не само на селските райони, но и на териториите със специфични характеристики, сериозно изостанали или изоставащи в своето балансирано развитие, и насырчаване на техния устойчив растеж, отчитайки териториалните им специфики и потенциал. ВОМР е вече отделна мярка (M19) в Програмите за развитие на селските райони и е един от двата инструмента на ЕСИ фондовете, заедно с интегрираните териториални инвестиции (ИТИ по ОП Регионално развитие), чиято цел е да подкрепят интегрирани подходи за териториално развитие като част от Политиката на сближаване. Освен това, ВОМР насырчава ангажираността на регионалните участници и местните общини в изпълнението на различните оперативни програми, тъй като, както вече беше споменато, стратегиите вече могат да се финансират и по други фондове. Средствата на ЕЗФРСР за настоящия Програмен период са 100 милиарда евро, като в допълнение страните-членки следва да осигурят още 61 млрд. национално съфинансиране. За ВОМР трябва да бъдат отделени минимум 5% от общия бюджет на фонда, като подходът получава подкрепа също от минимум 5% и от ЕФРР, ЕСФ и ЕФМДР. Местните инициативни групи с одобрени стратегии на територията на ЕС вече са 3075. Подходът ВОМР е неразделна част от Регламент 1303/2013 за определяне на общо-приложимите разпоредби (POP) за всички структурни и инвестиционни фондове, като в него е определена и Общата стратегическа рамка за развитие (включваща 11 тематични цели за реализацията на Стратегията „Европа 2020“), а също и от Регламент № 1305/2013 относно подпомагане на развитието на селските райони (с 3 тематични цели за устойчиво развитие на селските райони).

В планирането на следващия Програмен период 2021-2027 г. подходът ВОМР остава задължителна част от ОСП и от Програмите за развитие на селските райони, които се подпомагат от ЕЗФРСР (в рамките минимум на 5%), но действието му като част от интегрираното териториално развитие отново се разширява и сред другите фондове. В предложението на нов Регламент за общо приложими разпоредби за всички фондове на Европейската комисия (2018) подходът ВОМР е описан в чл. 25, като са запазени всичките му принципи. Самият ЕЗФРСР обаче е изведен от този Регламент. Това от една страна означава, че държавите-членки могат да създадат „обща кошница“ с целенасочено финансиране за ВОМР от различните фондове и с избор на водещ фонд, различен от земеделския, но от друга, налице е риск партньорствата и работата в мрежа по ВОМР да останат само елемент на ОСП, където е поставен по-силен акцент върху селскостопанските и екологичните въпроси и са пренебрегнати териториалните подходи и неземеделското развитие на селските райони. Независимо от това какво ще реши настоящата Европейска комисия, подходът ВОМР е припознат като най-сполучливият инструмент за устойчиво развитие, независимо дали на регионите или на селските райони и вече е съществен, а не допълващ елемент от Политиката на сближаване на ЕС. Регионалното развитие и сближаване след 2020 г. има фокус върху пет инвестиционни приоритета, формулирани като пет цели:

По-интелигентна Европа: чрез иновации, цифровизация, икономическа промяна и подкрепа за малките и средните предприятия

По-зелена и безвъглеродна Европа: чрез прилагане на Парижкото споразумение и инвестиране в енергийния преход, възобновяемите енергийни източници и борбата с изменението на климата

По-добре свързана Европа: със стратегически транспортни и цифрови мрежи

По-социална Европа: изпълнение на европейския стълб на социалните права и подкрепа за качествената заетост, образованието, уменията, социалното приобщаване и равния достъп до здравеопазване

Европа по-близо до гражданите: подкрепа за местните стратегии за развитие и устойчивото градско развитие в ЕС.

ВОМР е част от последния приоритет – **Европа по-близо до гражданите**, като освен като подход за развитие на селските райони, инвестиции ще се правят и в градски и регионални стратегии за интегрирано развитие. Водеща роля за разработването на стратегиите и за подбора на мерките, които да бъдат финансиирани ще имат съответните градски, местни, общински или други териториални органи или организации (МИГ). Градското измерение на политиката на сближаване също се укрепва, като 6 % от помощта по линия на ЕФРР се заделят за устойчиво градско развитие и се създава нова програма за изграждане на мрежи от контакти и капацитет на градските власти - Европейската инициатива за градовете. Тъй като ВОМР разширява териториалния си обхват, има предложение Комисията да създаде самостоятелно пилотно Звено за подкрепа на ВОМР на ниво ЕС, което да управлява изграждането и работата в мрежа, транснационалното сътрудничество и създаването на капацитет на всички МИГ във всички фондове. В Резолюция на Европейския парламент „*Доклад относно бъдещето на прехраната и селското стопанство*“, 2018 се „призовава за създаване на нов фонд за водено от общностите местно развитие (CLLD), изграден въз основа на инициативата LEADER и опита в тази област, който да бъде целево определен на 10% във всички структурни фондове за целите, определени от стратегиите, водени от местни общности, без разграничителна линия между структурните фондове, които следва да бъдат разгърнати на децентрализирана основа“. Освен това, при разпределението на фондовете се добавят и нови критерии - младежка безработица, ниски равнища на образование, изменение на климата и приемане и интегриране на мигранти, за да се отрази по-добре действителното положение по места.

Подходът ВОМР за периода 2021-2027 г. е припознат и в концепцията за изграждането на т. нар. „**интелигентни селища**“ (*smart villages*), която се основава на политическите препоръки на Декларацията от Корк 2.0 „*По-добър живот в селските райони*“. В Резолюцията на Европейския парламент от 2018 г. се „призовава Комисията да въведе подход на финансиране от много източници, подход за инвестиции в законодателния период след 2020 г., за да се гарантира без проблемното прилагане на интегрираните инструменти за развитие на селските райони, като например инициативата за

интелигентни селища“. Концепцията включва „интегрирана и основана на конкретните места стратегия за развитие, която отразява реалните потребности на района, следва интегриран подход и ангажира основните заинтересованни страни и има за цел да повиши качеството на живот и жизнения стандарт, да подобри обществените услуги за гражданите и използването на ресурсите и да предостави нови възможности за създаване на стойност в селските райони. Новаторското използване на технологиите е от значение, както и инвестициите в инфраструктурата, човешкия капитал, изграждането на капацитет и общност.“ (Комисия по земеделие, 2017)

2.2. ВОМР 2014-2020 г., - програмиране, документи, приоритети и цели

Стратегията на Съюза за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж „Европа 2020“ е основополагащият документ на ЕС за този Програмен период, а най-важният инструмент на ЕС за реализиране на Стратегията е **Регламент 1303/2013 за определяне на общо-приложимите разпоредби (POP) за всички структурни и инвестиционни фондове**. За да допринесе за осъществяването на Стратегията, както и за изпълнението на специфичните задачи на отделните фондове, съгласно заложените им цели, включително икономическото, социалното и териториалното сближаване, абсолютно всеки европейски структурен и инвестиционен фонд подкрепя следните **11 тематични цели**, изложени в чл. 9 от Регламент 1303/2013:

Интелигентен растеж	1) Засилване на научноизследователската дейност, технологичното развитие и иновациите;
	2) Подобряване на достъпа до ИКТ и на тяхното използване и качество;
	3) Повишаване на конкурентоспособността на МСП и на селскостопанския сектор (за ЕЗФРСР), и на сектора на рибарството и аквакултурите (за ЕФМДР);
Устойчив растеж	4) Подпомагане на преминаването към нисковъглеродна икономика във всички сектори;
	5) Насърчаване на адаптацията към изменението на климата и превенцията и управлението на риска;
	6) Съхраняване и опазване на околната среда и насърчаване на ресурсната ефективност;
	7) Насърчаване на устойчивия транспорт и премахване на участъците с недостатъчен капацитет във всички ключови мрежови инфраструктури;
Приобщаващ растеж	8) Насърчаване на устойчивата и качествена заетост и подкрепа за мобилността на работната сила;
	9) Насърчаване на социалното приобщаване, борба с бедността и всяка форма на дискриминация;
	10) Инвестиции в образованието, обучението, включително професионално обучение за придобиване на умения и ученето през целия живот;
	11) Повишаване на институционалния капацитет на публичните органи и заинтересованите страни и допринасяне за ефективна публична администрация.

В българското **Споразумение за партньорство** са приети всичките 11 тематични цели на РОР, описани по-горе, както и трите цели на ЕЗФРСР, формулирани в другия основен документ за ПРСР и ВОМР: **Регламент № 1305/2013 относно подпомагане на развитието на селските райони** (който отменя предишния Регламент 1698/2005 за селските райони). Чл. 3 от Регламент 1305/2013 описва мисията на ЕЗФРСР: „ЕЗФРСР следва да допринесе за изпълнението на стратегията „Европа 2020“ чрез насърчаване на устойчивото развитие на селските райони на цялата територия на Съюза по начин, който допълва останалите инструменти на ОСП, политиката на сближаване и общата политика в областта на рибарството. Фондът допринася за развитието на селскостопански сектор на Съюза, който да е по-балансиран в териториално и екологично отношение, по-съобразен с изменението на климата и устойчив на това изменение, по-конкурентен и иновативен. Той допринася също и за развитието на селските територии“. Трите основни цели за устойчиво развитие на селските райони, които трябва да бъдат постигнати чрез ЕЗФРСР се съдържат в чл. 4 (а, б и в) на Регламент 1305/2013 и са транспонирани изцяло в трите цели на **българската Програма за развитие на селските райони за периода 2014 – 2020 г.**

ЕЗФРСР	а) Насърчаване на конкурентоспособността на селското стопанство
ПРСР	1. Повишаване на конкурентоспособността и балансирано развитие на селското и горското стопанство и преработващата промишленост;
ЕЗФРСР	б) Осигуряване на устойчивото управление на природните ресурси и на дейности, свързани с климата;
ПРСР	2. Опазване на екосистемите и устойчиво управление, използване на природните ресурси в земеделието, горското стопанство и хранителната промишленост, предотвратяване на климатичните промени и приспособяване към тях.
ЕЗФРСР	в) Постигане на балансирано териториално развитие на икономиките и общностите в селските райони, включително създаването и поддържането на заестост.
ПРСР	3. Социално-икономическо развитие на селските райони, осигуряващо нови работни места, намаляване на бедността, социално включване и по-добро качество на живот.

За планираните интервенции по първата цел от ПРСР са отделени 22% от публичните разходи на Програмата, по втората – 48%, а по третата – 28%.

За да се гарантира постигането на целите е необходимо съсредоточаване върху ограничен брой ключови приоритети. Държавите-членки са изготвили своите **Програми за селските райони** въз основа на нуждите на техните територии и отнасящи се до поне четири от шестте общи приоритети на ЕС (чл. 5 от Регламент 1305/2013): „Постигането на целите за развитие на селските райони, допринасящи за стратегията „Европа 2020“ за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, следва да се осъществява чрез следните шест приоритета на Съюза за развитие на селските райони, в които са отразени съответните тематични цели на Общата Стратегическа Рамка“. **Българската Програма за селските райони 2014-2020 г.** е планирана на базата на всичките шест приоритета.

Регламент 1305/2013	1. Насърчаване на трансфера на знания и иновациите в селското стопанство, горското стопанство и селските райони;
ПРСР	Приоритетна област 1: Стимулиране на трансфера на знания и иновациите в областта на селското и горското стопанство и селските райони
Регламент 1305/2013	2. Повишаване на жизнеспособността и конкурентоспособността на всички видове селскостопанска дейност и насърчаване на иновативни селскостопански технологии и устойчивото управление на горите;
ПРСР	Приоритетна област 2: Повишаване на жизнеспособността на земеделските стопанства и конкурентоспособността на всички видове селскостопанска дейност във всички региони и насърчаване на новаторските технологии в селското стопанство и устойчивото управление на горите
Регламент 1305/2013	3. Насърчаване на организацията на хранителната верига, хуманното отношение към животните и управление на риска в селското стопанство;
ПРСР	Приоритетна област 3 : Насърчаване на добро организиране на хранителната верига, в т.ч. преработката и търговията със селскостопански продукти, хуманното отношение към животните и управлението на риска в селското стопанство
Регламент 1305/2013	4. Възстановяване, опазване и укрепване на екосистемите, свързани с селското и горското стопанство;
ПРСР	Приоритетна област 4: Възстановяване, опазване и укрепване на екосистемите, свързани със селското и горското стопанство
Регламент 1305/2013	5. Насърчаване на ефективното използване на ресурсите и подпомагане на прехода към ниско въглеродна и устойчиви на климата икономика в секторите на селското стопанство, храните и горското стопанство;
ПРСР	Приоритетна област 5: Насърчаване на ефективността на използване на ресурсите и подкрепа на прехода към нисковъглеродна и устойчива на изменението на климата икономика в секторите земеделие, храни и гори
Регламент 1305/2013	6. Насърчаване на социалното приобщаване, намаляването на бедността и икономическото развитие в селските райони.
ПРСР	Приоритетна област 6: Насърчаване на социалното приобщаване, намаляването на бедността и икономическото развитие в селските райони

Програмата за селските райони на България е структурирана, освен около шестте основни приоритетни области на ЕЗФРСР и в осемнадесет под-приоритета на политиката за развитие на селските райони, които са описани детайлно и в подточките на чл. 5 на Регламент 1305/2013. Всяка мярка от програмата има принос към един или няколко приоритетни области. (чл. 13 „Всяка мярка за развитие на селските райони се програмира с оглед да допринася конкретно за постигането на един или повече приоритети на Съюза за развитие на селските райони“). Освен това, за постигане на специфичните цели на тематичните приоритети са програмирани хоризонтални интервенции, включващи иновации, околна среда и борба с климатичните промени, които ще се прилагат при възможност навсякъде и във всички мерки.

Приоритетна област 1: Стимулиране на трансфера на знания и иновациите в областта на селското и горското стопанство и селските райони с акцент върху следните области:
Подприоритет 1А: Стимулиране на иновациите, сътрудничеството и развитието на базата от знания в селските райони (M1, M2, M4, M6, M16)
Подприоритет 1Б: Укрепване на връзките между селското стопанство, производството на хrани, горското стопанство и научноизследователската дейност и иновациите, включително с цел подобряване на екологичното управление и екологичните показатели (M1, M2, M4, M6, M8, M16)
Подприоритет 1В: Поощряване на ученето през целия живот и професионалното обучение в секторите на селското и горското стопанство (M1, M2, M16)
Приоритетна област 2: Повишаване на жизнеспособността на земеделските стопанства и конкурентоспособността на всички видове селскостопанска дейност във всички региони и насищаване на новаторските технологии в селското стопанство и устойчивото управление на горите
Подприоритет 2А : Подобряване на икономическите резултати на всички земеделски стопанства и улесняване на преструктурирането и модернизирането на стопанствата, особено с оглед на увеличаването на пазарното участие и ориентация и на разнообразяването в селското стопанство (M1, M2, M4, M6, M16)
Подприоритет 2Б : Улесняване на навлизането на земеделски стопани с подходяща квалификация в селскостопанския сектор, и по-специално приемствеността между поколенията (M1, M2, M4, M6)
Приоритетна област 3 : Насърчаване на добро организиране на хранителната верига, в т.ч. преработката и търговията със селскостопански продукти, хуманното отношение към животните и управлението на риска в селското стопанство
Подприоритет 3А: Подобряване на конкурентоспособността на първичните производители чрез по-доброто им интегриране в селскостопанската и хранителната верига посредством схеми за качество, които да добавят стойност към селскостопанските продукти, популяризиране на местните пазари и къси вериги на доставки, групи на производителите и организации и междубраншови организации (M1, M2, M4, M6, M9, M14, M16)
Подприоритет 3Б: Подпомагане на превенцията и управлението на риска на стопанствата (M1, M2, M17)
Приоритетна област 4: Възстановяване, опазване и укрепване на екосистемите, свързани със селското и горското стопанство
Подприоритет 4А : Възстановяване, опазване и укрепване на биологичното разнообразие, включително в зони по „Натура 2000“ и в зони с природни или други специфични ограничения и земеделие с висока природна стойност, както и на състоянието на европейските ландшафти (M1, M2, M4, M10, M11, M12, M13, M16, M8, M15)
Подприоритет 4Б : Подобряване управлението на водите, включително управлението на торовете и пестицидите (M1, M2, M4, M10, M11, M12, M13, M16, M8, M15)
Подприоритет 4В: Предотвратяване на ерозията на почвите и подобряване на управлението им (M1, M2, M4, M10, M11, M12, M16, M8, M15)

Приоритетна област 5: Насърчаване на ефективността на използване на ресурсите и подкрепа на прехода към нисковъглеродна и устойчива на изменението на климата икономика в секторите земеделие, хrани и гори

Подприоритет 5: Повишаване на ефективността при потреблението на вода в селското стопанство (поливни съоръжения по M 4.3; M1, M2, M4, M16)

Подприоритет 5Б: Повишаване на ефективността при потреблението на енергия в селското стопанство и хранително-вкусовата промишленост (M1, M2, M4, M16)

Подприоритет 5В: Улесняване на доставките и използването на възобновяеми източници на енергия, на странични продукти, отпадъци и остатъци, и други нехранителни суровини за целите на биоикономиката (M1, M2, M4, M7, M16)

Подприоритет 5Г: Намаляване на емисиите на парникови газове и амоняк от селското стопанство (M1, M2, M4, M10, M16)

Подприоритет 5Д: Стимулиране на съхраняването и поглъщането на въглерода в сектора на селското и горското стопанство (M1, M2, M8, M16)

Приоритетна област 6: Насърчаване на социалното приобщаване, намаляването на бедността и икономическото развитие в селските райони

Подприоритет 6А: Улесняване на разнообразяването, създаването и развитието на малки предприятия, както и разкриването на работни места (M4, M6)

Подприоритет 6Б: Стимулиране на местното развитие в селските райони (M7)

Подприоритет 6В: Подобряване на достъпа до информационни и комуникационни технологии (ИКТ), използването и качеството им в селските райони (M7)

Подходът BOMP е Мярка 19 от Програма за развитие на селските райони, като за нея е записано, че се реализира чрез „интегрирани и многосекторни стратегии за местно развитие, основани на характеристиките на конкретната територия и разработени въз основа на местните потребности и потенциал и реализирани от публично-частно партньорство“ (правно основание са членове 32-35 от Регламент 1303/2013 и членове 42-44 от Регламент 1305/2013).

В общото описание на **Мярка 19**, включително нейната интервенционна логика и нейния принос за областите с поставен акцент и междусекторните цели са включени седем приоритета на BOMP за периода 2014-2020, които са свързани с реализацията на 7 от 11-те цели, записани в Регламент 1303/2013 (POP) и в Споразумението за партньорство:

Мярка 19 ВОМР	Насърчаване на социалното приобщаване и намаляване на бедността
Регламент 1303/2013	ТЦ 9) Насърчаване на социалното приобщаване, борба с бедността и всяка форма на дискриминация;
Мярка 19 ВОМР	Интегриран подход към околната среда, чрез съхраняване и опазване на околната среда и насърчаване на ресурсната ефективност, вкл. дейности за превенция и управление на риска и за използване потенциала на културното наследство
Регламент 1303/2013	ТЦ 5) Насърчаване на адаптацията към изменението на климата и превенцията и управлението на риска; ТЦ 6) Съхраняване и опазване на околната среда и насърчаване на ресурсната ефективност;
Мярка 19 ВОМР	Фокусиране върху иновациите чрез насърчаване на въвеждането им в практиката
Регламент 1303/2013	ТЦ 1) Засилване на научноизследователската дейност, технологичното развитие и иновациите;
Мярка 19 ВОМР	Насърчаване на устойчивата и качествена заетост и подкрепа за мобилността на работната сила
Регламент 1303/2013	ТЦ 8) Насърчаване на устойчивата и качествена заетост и подкрепа за мобилността на работната сила;
Мярка 19 ВОМР	Повишаване на конкурентоспособността на местните икономики и възможности за създаване на местен бизнес, включително чрез диверсификация, алтернативни дейности и устойчиво производство на аквакултури
Регламент 1303/2013	ТЦ 3) Повишаване на конкурентоспособността на МСП и на селскостопанския сектор (за ЕЗФРСР), и на сектора на рибарството и аквакултурите (за ЕФМДР);
Мярка 19 ВОМР	Подобряване на качеството на образование и повишаване квалификацията на населението
Регламент 1303/2013	ТЦ 10) Инвестиции в образованието, обучението, включително професионално обучение за придобиване на умения и ученето през целия живот;

Както се вижда в приоритетите на ВОМР в България, от целите на Регламент 1303/2013, съответно на Стратегията „Европа 2020“ не са включени ТЦ2 (ИКТ), ТЦ4 (нисковъглеродна икономика), ТЦ7 (устойчив транспорт) и ТЦ11 (институционален капацитет), тъй като те се реализират у нас чрез други подходи и програми. ВОМР обаче има потенциален принос за постигане и на междусекторните цели, свързани с иновациите, намаляване влиянието на промените в климата и опазването на защитените зони по Натура 2000 именно чрез взаимодействието си с други ОП (многофондовото финансиране).

В описанietо на Мярка 19 в ПРСР, програмирана съгласно Регламент 1305/2013 за ЕЗФРСР, чл. 5, приоритетна област 6 (насърчаване на социалното приобщаване, намаляването на бедността и икономическото развитие в селските райони), точка Б (стимулиране на местното развитие в селските райони), е записано, че прилагането на подхода ВОМР има и постигането на следните **специфични цели**:

- Развитие и стимулиране на предприемачество и устойчив бизнес;
- Развитие на динамична жизнена среда и подобряване качеството на живот чрез развитие на хоризонтални и междусекторни партньорства и взаимодействие за инициативи от общ интерес;
- Развитие на практики и модели за добро управление и участие на заинтересованите страни в развитието на територията, като основа за териториално развитие;
- Развитие на териториална идентичност, маркетинг и марки на база на специфичния териториален потенциал и продукти от местен характер.

2.3. ВОМР като инструмент на интегрирания териториален подход

В Програмния период 2014 – 2020 г. ВОМР е инструмент, освен за развитие на селските райони, така и на **интегрирания териториален подход**, който е избран от европейските институции за ключов в процеса на целенасочено въздействие за преодоляване на социалните и икономическите различия (Политиката на сближаване). Подходът е в съответствие с новата цел за териториално сближаване, въведена с Договора от Лисабон, която признава, че икономическото и социалното сближаване на европейско равнище не могат да се постигнат без поставянето на по-силен акцент върху териториалното въздействие на политиките на ЕС. Ето защо Регламентът относно общо-приложимите разпоредби (1303/2013) въвежда нови инструменти за интегриране, които могат да се използват за прилагане на териториалните стратегии по места, като свързват тематичните цели, установени в споразуменията за партньорство и оперативните програми, и териториалното измерение и това са: **водено от общностите местно развитие** (член 32–35 от POP) и **интегрирани териториални инвестиции** (член 36 от POP). Друг инструмент на интегрирания териториален подход е ОП Региони в растеж.

Водено от общностите местно развитие (за селските райони);

Интегрирани териториални инвестиции (за територии, чийто обхват не е регламентиран и чието финансиране е комбинирано от различни фондове);

Интегрирано устойчиво градско развитие (ОП Региони в растеж плюс европейско териториално сътрудничество – трансгранични програми, макро-регионални и морски стратегии и програми);

Разликите между ИТИ и ВОМР са предимно в начина им на финансиране, териториалния обхват и начина на прилагане. ВОМР получава подкрепа от ЕЗФРСР като водещ фонд (стратегиите и самите МИГ са финансиирани единствено по този фонд), макар че може да използва и други фондове. ИТИ не са приоритет на нито една оперативна програма, а хоризонтален подход, който позволява държавите членки да използват средствата на няколко фонда едновременно, за да гарантират прилагането на интегрирана стратегия за точно определена територия. Всеки географски район с определени териториални характеристики може да бъде обект на ИТИ, започвайки от

определен градски квартали с многото им потребности, до градските, урбанизираните, градско-селските, под-регионалните или между-регионалните нива. ИТИ могат също така да изпълняват интегрирани действия в обособени географски единици със сходни характеристики в рамките на един регион (напр. мрежа от малки или средни градове) или дори в трансгранични територии от различни държави (например Дунавската стратегия). Воденото от общностите местно развитие (ВОМР) може да бъде компонент, който да се използва като един от градивните елементи за изпълнението на ИТИ. Между ИТИ и ВОМР обаче съществуват важни различия и в начините им на прилагане. ВОМР представлява ясно изразен подход „от долу нагоре“. Местните общности чрез МИГ сами определят съдържанието на стратегията за местно развитие и операциите, които се финансираат по нея. ИТИ не установяват предварително начина, по който се вземат решенията за самите инвестиции – този процес може да протича от горе надолу или от долу нагоре, или като комбинация от двете. В този смисъл ВОМР може, например, да бъде един от компонентите на интегрирана регионална стратегия, която се изпълнява чрез ИТИ.

В българското Споразумение за партньорство за периода 2014-2020, в Раздел 3, т. 3.1. „Интегриран подход за териториално развитие“ като инструменти се предвиждат единствено използването на ВОМР за селските райони и стимулирането на устойчивото градско развитие чрез „Региони в растеж“, като ИТИ не се предвиждат, освен целенасочена подкрепа за развитие на Северозападен район. Реализирането на интегрирания териториален подход чрез ВОМР у нас се прилага само за селски райони, отговарящи на спецификите и изискванията посочени в чл. 32 до 35 от Регламент 1303/2013 - на подрегионален териториален принцип, ниво община/група от съседни общини с предвиден обхват на населението между 10 000 и 150 000 жители, като впоследствие обхватът е разширен със селата на някои от градските райони, както и с райони със специфични характеристики, но остава единствено на ниво община/група съседни общини.

2.4. Принципите на ВОМР

През Програмния период 2014-2020 г. **принципите на ВОМР** са преформулираните и обобщени добре познати седем принципа на подхода ЛИДЕР (териториален подход, „отдолу-нагоре“, публично-частни партньорства, новаторство, интегриран подход, работа в мрежа, сътрудничество). Новите четири принципа са записани в **Регламент № 1303/2013 (POP)**, и според Член 32, параграф 2:

Воденото от общностите местно развитие е:

- a) **насочено към конкретни подрегионални райони;** Средствата се съсредоточават в териториите, които се нуждаят най-много и които могат да ги използват най-добре. Решенията се адаптират гъвкаво, за да отговорят на разнообразните потребности и възможности - в подходящо време и на подходящо място. Критериите са физическото или географското единство на района с изискване за непрекъснати граници, културна идентичност и общите социални проблеми, концентрацията на сходни икономически

дейности - предимно земеделие. Районът трябва да е достатъчно малък, за да има обща идентичност и достатъчно голям, за да има капацитет.

б) водено от местни групи за действие, съставени от представители на публичния и частния местен социално-икономически интерес, в които на ниво вземане на решения нито публичните органи, съгласно определението в съответствие с националните правила, нито която и да било от групите, представляващи конкретните заинтересовани страни, не представлява повече от 49 % от правата на глас; Подход „отдолу-нагоре“. Съвместна отговорност и принадлежност. Не доминира нито една от групите, представляващи конкретни интереси, независимо дали са обществени или частни. Местните хора имат по-добро познаване за наличните ресурси и възможности на територията, както и за местните проблеми, на които трябва да се обърне внимание, затова са в състояние да мобилизират местните ресурси и цялата общност по начин, който не може да се осъществи с подходи „отгоре-надолу“. Това дава на местните участници по-голямо чувство за отговорност и ангажираност към дейностите, подкрепя местното самоуправление и гражданското общество. Партньорството мобилизира знанията, енергията и ресурсите на местните участници.

в) се извършва чрез интегрирани и многосекторни стратегии за местно развитие, основани на характеристиките на района; Действията се подсилват и надграждат взаимно. Връзките се осъществяват хоризонтално с другите местни участници и вертикално с други нива на доставката или вериги на доставки и с други сектори. Може да има различни приоритети и входни точки, една цел с много действия или няколко цели с едно действие. Интеграция и многосекторност не означава, че стратегиите трябва да решават всички проблеми наведнъж, а че следва да изберат фокус върху цели и мерки, които ще добавят стойност към това, което вече съществува като ресурс, като мобилизират максимална подкрепа около него.

г) разработено, като се имат предвид местните потребности и потенциал, включва иновативни характеристики в местния контекст, изграждане на мрежи и където е целесъобразно – сътрудничество; Местното партньорство трябва да бъде наясно какво би желало да постигне и какво може да постигне с наличните ресурси и програми, стратегиите са основани върху силните и слабите страни на района, върху възможностите и заплахите. В местния контекст, методът генерира иновативни начини на мислене и действие - нови пазари, нови продукти, услуги, методи на работа и социални иновации. Местните участници и общности се учат едни от други и намират съюзници за укрепване на позициите им и на други места, и в други държави.

3. Прилагане на ВОМР в България 2014-2020, местни инициативни групи, стратегии, бюджети, мерки

Макар че се прилага едва за втори път у нас, интересът към подхода ВОМР продължава да е много висок. За Програмния период 2014-2020 г. са одобрени стратегиите на 64 МИГ, сред които е и тази на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“. Тъй като главната цел на ЛИДЕР/ВОМР е създаването на устойчив капацитет на местно равнище за определяне на местна политика за развитие на селските райони, както и за нейното изпълнение и реализация, може да се каже, че през сегашния програмен период, целта у нас е изпълнена над 100% (64 МИГ срещу заложен индикатор от 60 МИГ), за разлика от предишния период, през който са подкрепени 35 МИГ, срещу заложен индикатор от 50 МИГ.

3.1. Местни инициативни групи и одобрени стратегии

Макар че приемът по мярка 19.1 „Помощ за подготвителни дейности“ отново е с двегодишно закъснение, по първа покана са подадени 89 заявления, в рамките на 161 общини. Сключени са 66 договора за изготвяне на стратегии, на обща стойност 3 366 616,20 лева, които включват 119 общини, обхващащи население от 1 592 743 жители. По втора покана са подадени 44 заявления, включващи територията на 75 общини. Сключени са 35 договора на обща стойност 1 769 844,44 лева, в които участват 61 общини, обхващащи население от 716 876 жители. Или общо изпълнените проекти по мярка 19.1 за подготвителни дейности са 101, обхванати са 78% от селските общини в България, с територия 74433 km² и население 2,3 млн. души, проведени са 1200 събития. За сравнение – в предишния Програмен период (2007-2013) по подготвителната мярка са подадени горе долу същия брой заявления - 136 (срещу 133 сега), покриващи 181 от селските общини, сключени са 102 договора (срещу 101 в сегашния период), но са изпълнени едва 90 от тях. Основната причина за неизпълнението на подготвителната мярка е липсата на достатъчно финансови средства у новосъздадените МИГ, които допълнително са засилени от значителни закъснения при възстановяване на направените разходи от страна на централната администрация. По подготвителната мярка в предишния период средствата са усвоени едва на 64%. В периода 2014-2020 за 19.1 предварително определеният бюджет е 4, 766 млн. евро, от които са разплатени 1, 986 евро, като останалите над 2 млн. са прехвърлени към мерките 19.2 и 19.4.

Основната разлика между двета периода е в ресурса заделен за подкрепени стратегии. През първия период те са само 35 (при предвидени 50), обхващащи 57 общини, 1112 населени места или 24,7% от селските общини с население от 800 758 души. Причина за недостатъчния брой одобрени стратегии на МИГ са единствено неправилно планираните средства – очаквало се е не всички стратегии да достигнат максималния праг на финансиране – нещо, което е факт и в сегашния период, в който обаче ресурсът е много по-голям. За периода 2014-2020 г. са одобрени общо 64 стратегии на местни инициативни групи (т.е. почти два пъти повече), което представлява и преизпълнение на индикатора за одобрени МИГ (60 броя), заложен в ПРСР. Обхванати са 117 общини,

53 796 кв.км от територията на страната и 1 646 588 души население. Финансовите средства за изпълнение на проекти по стратегиите също са драстично увеличени. През първия програмен период за ЛИДЕР са отделени 76 988 306 евро от ПРСР. За самото прилагане на стратегиите са усвоени 39 248 127 евро, което е 73,76% от първоначалния бюджет (и все пак 99% от окончателния бюджет). За периода 2014-2020 г. за финансирането на четирите мерки от подхода ВОМР са заделени 131,4 млн. евро само от ПРСР – т.е. двойно повече от преди. Принос към финансирането на стратегиите сега имат и другите оперативни програми - по ОПИК са определени 63,5 млн.евро, по ОПРЧР – 50 млн., по ОПОС – 19,5 млн. и 40 млн. от ОПНОИР или общо за изпълнение стратегиите на МИГ са планирани 304 млн. евро, които ако бъдат изцяло усвоени, ще са 10 пъти повече от средствата за МИГ в предишния програмен период.

Освен че в одобрените стратегии са обхванати два пъти повече общини, териториалното разпределение на МИГ също се увеличава и е по-равномерно в сравнение с първия период. През 2007-2013 в България в Северозападния район работят 6 МИГ, в Северния централен – 3 МИГ, в Североизточния – 4 МИГ, в Югоизточния – 6 МИГ, в Южния централен – 9 МИГ и в Югозападния – 7 МИГ. На територията на областите Видин, Кюстендил, Русе, Плевен, Силистра и Сливен не се прилагат стратегии за местно развитие. През периода 2014-2020 г. единствено областите Видин, Русе и Кюстендил остават без одобрени стратегии, но и там има създадени и работещи МИГ. В Северозападния район сега действат 8 МИГ с одобрени стратегии, в Северния централен – 8 МИГ, в Североизточния – 9 МИГ, в Югоизточния – 11 МИГ, в Южен централен – 18 МИГ и в Югозападния – 10 МИГ.

Област	Бр. МИГ	Местни инициативни групи
Северозападен район за планиране		
Видин	-	МИГ Видин-селска част-Ново село е с отхвърлена стратегия
Враца	1	МИГ Бяла Слатина (МИГ Мездра е с отхвърлена стратегия)
Ловеч	2	МИГ Троян, Априлци, Угърчин, МИГ Луковит-Роман (общината е в област Враца)
Монтана	2	МИГ Берковица и Годеч, МИГ Лом, (МИГ Западна Стара планина е с отхвърлена стратегия)
Плевен	3	МИГ Белене-Никопол, МИГ Долна Митрополия-Долни Дъбник, МИГ Карлуковски карст, Червен бряг, Искър (МИГ Гулянци е с неодобрена стратегия)
Северен Централен район за планиране		
Велико Търново	3	МИГ Елена и Златарица, МИГ Лясковец-Стражица, МИГ Павликени-Полски Тръмбеш“ (Миг Ценово-Свищов е с отхвърлена стратегия)
Габрово	1	МИГ Дряново-Трявна - в сърцето на Балкана (МИГ Севлиево е с неодобрена стратегия)
Разград	2	МИГ Исперих, МИГ Завет- Кубрат
Русе	-	МИГ Две могили-Иваново е с отхвърлена стратегия
Силистра	2	МИГ Главиница-Ситово, Крайдунавска Добруджа, МИГ Тутракан - Сливо поле (общината е в област Русе)

Североизточен район за планиране		
Варна	4	МИГ Аврен-Белослав, МИГ Девня-Аксаково, МИГ Долни чифлик и Бяла, МИГ Възход - Ветрино, Вълчи дол, Провадия
Добрич	3	МИГ Тервел-Крушари, МИГ Добричка, МИГ Балчик - Генерал Тошево, (МИГ Каварна-Шабла е с неодобрена стратегия)
Шумен	1	МИГ Нови пазар-Каспичан" (МИГ Дългопол-Смядово и МИГ Велики Преслав са с отхвърлени стратегии)
Търговище	1	МИГ Попово, (МИГ Антоново-Омуртаг е с отхвърлена стратегия)
Югоизточен район за планиране		
Стара Загора	3	МИГ Мъглиж, Казанлък, Гурково, МИГ Чирпан, МИГ Гълъбово-Опан
Сливен	2	МИГ Котел, Сунгурларе и Върбица, МИГ Нова Загора
Ямбол	3	МИ Елхово-Болярово, МИГ Стралджа 2016, МИГ Тунджа
Бургас	3	МИГ Средец, МИГ Поморие, МИГ Айтос, (МИГ Карнобат е с отхвърлена стратегия)
Южен централен район за планиране		
Пазарджик	2	МИГ Белово, Септември, Велинград, МИГ Панагюрище, Стрелча, Лесичово, (МИГ Пещера е с отхвърлена стратегия)
Пловдив	6	МИГ Раковски, МИГ Брезово-Братя Даскалови, МИГ Куклен-Асеновград, МИГ Хисаря, МИГ Марица, МИГ Перущица-Родопи
Смолян	2	МИГ Преспа - Баните, Лъки и Чепеларе, МИГ Високи Западни Родопи – Борино, Доспат, Сърница
Хасково	4	МИГ Минерални бани и Черноочене, МИГ Харманли, МИГ Любимец-Ивайловград, МИГ Свиленград Ареал
Кърджали	4	МИГ Ардино – Джебел, МИГ Момчилград и Крумовград, МИГ Стамболово - Кърджали 54, МИГ Кирково-Златоград (общината е в област Смолян)
Югозападен район за планиране		
Софийска област	5	МИГ Сливница-Драгоман, МИГ Костенец 2010, МИГ Костинброд-Своге, МИГ Ябланица-Правец (община Ябланица е в област Ловеч), МИГ Самоков, (с отхвърлени стратегии са МИГ Елин Пелин-Горна малина, МИГ Етрополе, МИГ Ихтиман, МИГ Пирдоп, Копривщица и Антон
Кюстендил	-	МИГ Невестино-Кюстендил е с неодобрена стратегия
Благоевград	4	МИГ Гоце Делчев-Гърмен-Хаджидимово, МИГ Разлог, МИГ Сандашки, МИГ Струма-Симитли, Кресна и Струмяни,(МИГ Якоруда-Белица е с отхвърлена стратегия)
Перник	1	МИГ Радомир - Земен

Както се вижда от таблицата, повечето МИГ обхващат 2, 3 или дори 4 съседни общини, като тези на територията само на една община са едва 17, четири МИГ включват общини от две различни области. Трябва да се припомни, че от 2010 г. ЕК работи с

нова методология за административно деление, като според нея 15 от областите в България се определят като предимно селски, 12 като междинни и 1 като предимно градски район – София област (различна от Софийска област, която е междинна). По предишната методология като предимно селски са определени 20 области, междинни са 7 области, а София област е предимно градска. Тоест, територията, определена като предимно селска в България е намалена с 22.7%, а населението с 19.2%. Според класификацията на ПРСР 2014-2020, предимно селските райони, определени по европейската типология на „градски-селски“ райони на ниво област (NUTS 3), заемат 54% от територията на България и 37% от населението. Според националната дефиниция, селските райони се определят на ниво община (LAU2) и включват територията на 231 общини, в които най-голямото населено място има население до 30 000 души. Освен това, за селски райони се считат тези, при които процентният дял на селскостопанската заетост е над средния за страната и земеделието е определящо за основните показатели на икономиката. По тази дефиниция селските общини са 87,5% от общия брой български общини (264) и обхващат територия от 90 481 км² (81,4% от територията на страната). Тъй като този път ВОМР има разширен обхват, на практика подходът се прилага и в селата на общините от градските райони с изключение на града - център на общината, на територии със специфични характеристики, определени в Националната концепция за пространствено развитие (крайморски, крайдунавски, планински, гранични, територии в рисък), т.е. ВОМР се прилага почти на цялата територия на България, с изключение на София и градовете с население над 30 000 жители.

По-голямата част от МИГ в настоящия период се възползват и от възможността за многофондово финансиране – 39 от стратегиите, освен мерки от ПРСР, съдържат и такива по една или няколко други оперативни програми, само 25 стратегии са еднофондови. Мерки по ОПИК са включили 31 МИГ, по ОПРЧР – 34 МИГ, 8 МИГ ще изпълняват мерки по ОПОС и 12 МИГ по ОПНОИР. В стратегиите на 4 МИГ са включени мерки по абсолютно всички програми и съответно те са и с най-високите бюджети. Всички бюджети на МИГ са близо до предвидения максимум на финансиране по ПРСР, по останалите оперативни програми картинаката е по-шарена, като под прага на максимално предвидените средства са мерките предимно по ОПОС и ОПНОИР – в първия случай заради методиката на изчисление по площ (която предвижда огромни средства, съчетана обаче с опасението, че няма да има възможности за бенефициентите да ги оползотворят), а във втория случай поради липсата на опит в проектите, свързани с наука и образование.

По най-важната подмярка 19.2 от ПРСР „Прилагане на стратегии за ВОМР“, според отчета на МЗХГ от юни 2019 г., предвиденият бюджет е 91, 663 млн. евро, с МИГ са договорени 91 482 млн. евро за реализиране на проекти, т.е. теоретично бюджетът е изчерпан почти на 100%. Трябва да се отбележи, че в предишния програмен период, въпреки забавянето на приеми и одобрение на проекти, прехвърлянето на средства от една мярка към друга и редукцията на бюджетите по Ос 4, изпълнението на стратегиите на МИГ също е на 99 % от актуализирания бюджет по мярка 41, като в някои отделни

МИГ подадените проекти надхвърлят предвидените бюджети със 140%. Каква ще бъде реализацията този път и колко от договорените средства действително ще бъдат разплатени може да се установи едва след изтичането на целия програмен период.

3.2. Мерки по ПРСР включени в стратегиите

Както и през първия Програмен период, стратегиите на всичките 64 МИГ съдържат почти еднакви мерки по ПРСР, независимо от спецификите на районите. Това е отчетено като проблем при оценката на ПРСР в доклада за периода 2007-2013 г., тъй като донякъде противоречи на принципите на териториалния подход. Във всички сегашни стратегии се съдържат мерките 4.1, 4.2, 6.4, 7.2 и 7.5. В малко стратегии са включени и мерки за обучение (1.1 и 1.3) и т.нар. „горски мерки“ (8.1, 8.3, 8.5 и 8.6). Причините за подобно сходство могат да се търсят в липсата на достатъчно натрупан опит от страна на МИГ, но най-вече в задължителното изискване за съгласуваност с приоритетите и целите на ПРСР и на регламентите на ЕС, както и с тези на националните, областните и общинските планове за развитие (у нас приоритетите са предимно в областта на модернизацията, диверсификацията и подобряване на условията за живот и в по-малка степен съобразени примерно с целите за опазване на околната среда и въвеждането на инновации). Логиката на интервенциите, въпреки специално направените проучвания за потенциала и проблемите на конкретните територии и за нагласите, опита и очакванията на населението, следва логиката на законодателството в съответната държава и в този смисъл наличието на еднакви мерки в стратегиите е проблем в прилагането на подхода в целия ЕС, заложен от задължителните регламенти. Все пак, трябва да се припомни, че МИГ в този период имат по-голяма свобода да отговорят на териториалната специфика чрез по-смелото съгласуване на проектите с изведените местни приоритети, чрез вътрешното разпределение на бюджетите по отношение на мерките, чрез въвеждане на индивидуални за територията критерии за оценка, както и чрез прилагане на собствени мерки извън обхвата на ПРСР или чрез съчетаването с мерки от другите оперативни програми. През този период повече от половината МИГ са се възползвали от възможността да прилагат „собствени“ мерки извън обхвата на ПРСР, срещу само една подобна мярка в предишния програмен период. Все пак, предпазливият избор на такива мерки (предимно свързани с опазване на културното наследство или създаване на общи териториални продукти, маркетинг и туризъм) се дължи и на това, че проектите по тях налагат разработване на нови методики за оценка от ДФЗ, което от своя страна води до забавяне и на разплащането на средства и носи рисък за бенефициентите (обикновено от неправителствения сектор).

Друг важен момент е, че при съставянето на стратегиите, повечето МИГ, освен изготвяне анализи на територията и проучване на нагласите, са се допитали с анкетни карти до потенциални бенефициенти за заявяване на намерения – кой с какъв проект и на каква стойност би кандидатствал. От една страна, с оглед на това, че голяма част от МИГ работят за първи път с местните общности, това може да се отчете като положителна тенденция – в стратегиите да се включват мерки, по които ще има достатъчно кандидати, които са си направили и сметката откъде ще намерят средства за

съфинансиране на проектите си. От друга страна, на много места в малките общини се поражда съмнението, че е предварително известно чии проекти ще бъдат одобрени и това отказва от участие останалите бенефициенти. В доста от стратегиите, въпреки всички направени проучвания, не са отчетени реалните условия – например, като приоритет е разписано развитието на туризма, при положение, че за него не съществуват нито подходяща инфраструктура, нито достатъчна леглова база, или акцентът е поставен върху диверсификацията в неземеделски дейности, без да се вземе предвид, че за услугите в предложените проекти няма потребителско търсене, достатъчно платежоспособни клиенти или зависят от по-големите инфраструктурни проекти. Това създава риск пред устойчивото развитие на проектите след приключване на финансирането и поражда съмнението, че бенефициентът просто иска да усвои субсидията, а не да развива реален бизнес. Друго несъответствие се поражда и от непрекъснато променящите се указания и наредби от страна на УО на ПРСР, както и на другите програми – някои МИГ изпитват огромно затруднение с прилагането на мерките по 6.4, или ОПИК и ОПОС, тъй като въпреки предварителните очаквания, се оказва, че бенефициентите не отговарят на изискванията и по мерките няма кандидати. Очевидно е, че особено многофондовите стратегии изискват огромна проучвателна предварителна работа от страна на екипите на МИГ, за която те нямат достатъчно административен капацитет и натрупан опит. Проблем са и нереалистично заложените критерии за оценка, както и индикаторите за изпълнение, които често се променят с корекция на стратегиите, което отново се дължи на липсата на опит ли пък промяна в обстоятелствата в сравнение с времето на написване на стратегиите.

Вътрешното разпределение на бюджетите в стратегиите на МИГ за различните мерки от ПРСР е подобно на това от предишния програмен период. През 2007-2013 г. 35% от общия бюджет на МИГ е предвиден за модернизация на стопанствата и предприятията (мерките 121 и 123 от Ос 1), 60% за Ос 3 – подобряване на качеството на живот в селските райони (общинските мерки) и разнообразяване на селската икономика (диверсификация), 5% за Ос 2, свързана с опазване на околната среда. При реализацията на проектите обаче, се налага преразпределение на средствата и едва 27% от субсидиите са отишли за модернизация на стопанствата и предприятията, а 72% за общинските проекти и такива за диверсификация, 1% е усвоен по Ос 2. През сегашния период общо за МИГ разпределението на средствата за прилагане на ВОМР е сравнително по-равномерно: договорени са около 1/3 за модернизация (общо за мерките 4.1 и 4.2 с превес на подмярка 4.1, съответно 39 млн. и 9.4 млн. лева), една трета за диверсификация в неземеделски дейности по мярка 6.4 (32 млн.) и една трета за мерките 7.2 и 7.5 с превес на 7.2 (32 млн. и 7.6 млн.), всичко това видимо от данните на МЗХГ. Т.е. отново две трети от средствата да планирани за подобряване качеството на живот. Каква обаче ще е окончателната картина при разплащането и ще има ли прехвърляне на средства от една мярка към друга засега не може да се предвиди. В сравнение с други държави от ЕС, където най-голям дял на подпомагането в селските райони се пада на проекти за диверсификация на икономиката: туризъм, създаване на социални услуги, малък бизнес и т.н. или за нематериални инвестиции и иновации, различното разпределение у нас се дължи на два фактора – българските стопанства са

технологично много по-изостанали и се нуждаят от модернизация в много по-голяма степен от тези в ЕС, същото важи и за общинската инфраструктура, в която не са правени инвестиции от повече от 30-40 години. Освен това, общините са „сигурен“ бенефициент, тъй като участват в управлението на МИГ, както и по-лесно могат да намерят средства за съфинансиране, което намалява риска от загуба на средства поради нереализирани проекти.

3.2.1. Мерки за модернизация на стопанствата и преработвателните мощности

Както вече се каза, включените в стратегиите мерки задължително трябва да отговарят на потребностите на селските райони и едновременно с това на националните приоритети. Фокус и в предишната, и в сегашната ПРСР е икономическото развитие на земеделието и свързаните с него дейности. Острата необходимост от модернизация и повишаване на конкурентоспособността на селското стопанство и хранително-вкусовата промишленост е отчетена като приоритет и в двата програмни периода и е представена сега от **мерките 4.1 и 4.2 от ПРСР**, включително и в стратегиите за местно развитие. Съответстващите мерки 121 и 123 в предишния период са сред инвестиционните инструменти, привличащи най-голям интерес от страна на бенефициентите. Въпреки по-малкото като количество усвоени средства, в предишния програмен период най-много като брой проекти пред МИГ са подадени именно по мярка 121 „Модернизиране на земеделските стопанства“ - 307 броя (от общо 1 221 проекта по всички мерки). Проектите по мярка 123 „Добавяне на стойност към земеделски и горски продукти“ пред МИГ са значително по-малко на брой – 41. По мерките в национален мащаб отново кандидатите по мярка 121 са най-много – подадени са 6 353 проектни предложения, одобрени са 4 560. За разлика от другите държави на ЕС обаче, където парите по тези мерки отиват за иновации и технологично подобряване на производствените процеси, у нас просто се купува земеделска техника, тъй като в повечето стопанства тя е изключително остаряла или направо липсва. Като типове инвестиции в проектите по мерките за модернизация доминират именно тези в машини и оборудване, като субсидирането на техника съставлява 69% от цялата инвестиционна подкрепа и 71% от всички инвестиции направени по тези мерки. В оценката на МЗХГ за ПРСР (2018) е отбелязано, че от гледна точка на необходимостта на този етап на развитие на българското земеделие, това до голяма степен е резонно и оправдано. Прякото изпълнение на мярка 121 за модернизация се следи с три основни индикатора: брой на подпомогнатите стопанства, обем на постигнатите инвестиции и брой на въведени нови продукти и технологии. Решаващи за изпълнението са най-вече инвестициите, които са критичен фактор за стабилизирането и увеличаване на конкурентоспособността на селското стопанство. Трябва да се каже, че чрез общото прилагане на мярката (в национален мащаб и чрез МИГ) в земеделието са направени вложения в основен капитал (преки производствени и непроизводствени активи) на стойност 2, 832 млрд. лв. Само инвестициите, генериирани по мярка 121, възлизат на 2, 161 млрд. лв. и съставляват 76% от цялото брутно-образуване в отрасъла за този период. Ако към тях се прибавят и другите инвестиции, свързани с ПРСР, ще стане

ясно, че мерките за модернизация външност са почти 90% от инвестициите в българското земеделие в периода до 2014 г.

Инвестициите в хранително-вкусовата промишленост (мярка 123) също са жизненоважни за постигане на по-висока конкурентоспособност, имайки предвид, че секторите на тази промишленост в България до 2014 г. се нареждат на последните три места сред държавите-членки на ЕС по инвестиции и производителност на труда. Безспорно, мярката допринася съществено за увеличаване на добавената стойност в отрасъла. Двата сектора с най-голям и нарастващ принос в икономиката на хранително-вкусовата промишленост, оценен с техния дял в структурата на наетите, стойностния обем на продукцията и добавената стойност, са: производство и преработка на месо, без готови ястия, и производството на хлебни и тестени изделия. Те формират заедно около 31% от добавената стойност в хранителната индустрия и 45% от заетите в периода до 2014 г. Тези два сектора произвеждат над 50% от продукцията в стойностно изражение по текущи цени в групата на храните, където се изключват напитки и тютюневи изделия. Забелязва се увеличение и в произвежданата продукция в сектор производство на мляко и млечни продукти, докато секторите на консервната и особено мелничарската индустрия намаляват своето участие в производствената структура на групата на храните. Причина за последното, която трябва да се има предвид и през този програмен период е, че рисък за устойчиво развитие на преработвателната промишленост и успешното бъдеще на финансираните проекти, представлява недостигът на национално произведени основни сировини за месопреработвателния и млекопреработвателния сектор, както и за консервната промишленост. Предприятия, които разчитат предимно на вносна сировина, не могат да се разглеждат като гъвкави и жизнеспособни, защото са уязвими от промените на пазарите, от по-високите разходи и са ограничени в тяхната конкурентоспособност. Това важи в най-голяма степен при финансирането на микро и малките предприятия, които изпитват сериозни проблеми при конкуренцията на пазара и тяхната устойчивост се напоследък се свързва основно с въвеждането на иновативни и нови продукти и разработване на собствени пазарни ниши, за да избегнат конкуренцията на големите предприятия и вносители.

В прилагането на мярка 121 в предишния период се наблюдава и неравномерно изкривяване на подпомогнатите сектори. Сектор „Полски култури“ е получил по мярката почти 49% от публичното подпомагане и на тях се падат около 52% от направените общи инвестиции. Т.е. секторът на зърно-производството е получил най-много субсидии и по втори стълб, освен чрез директните плащания на площ по първия стълб. Сектор „Мляко“ се нарежда на 2 място по получено най-много подпомагане – 18% от публичната помощ и допринася с 16% в осъществените инвестиции. Най-голямо съотношение между получена подкрепа и направени инвестиции има при трайните насаждения и градинарството (плодове и зеленчуци), които са получили 9% от подпомагането и на тях се падат 10% от инвестициите. В сегашния период зърнените култури не са приоритет на ПРСР, но опасността отново големите стопанства да получат основната част от финансирането идва оттам, че малките и средните ферми имат ограничени възможности при кандидатстването. Отчетено е, че именно тези

стопанства имат повече шансове за проекти пред МИГ, затова и в много от стратегиите в критериите за оценка са предпочетени т.нар. „чувствителни“ сектори – плодове и зеленчуци, животновъдство. По мярка 123 разпределението на средствата е по-равномерно между секторите, но обвързаността между наличието на сировини и преработката продължава да е проблем по места, особено за малките предприятия. Затова и в стратегиите се търси обвързаност между модернизацията на земеделието и вертикалната интеграция с преработвателните мощности (т.е. всичко да се случва на едно място), което не винаги е възможно при сегашното състояние на голяма част от селските райони. Добри примери в това отношение има само в областта на лозаро-винарския и млечния сектор засега – стопанствата, които произвеждат сировини се заемат и с тяхната преработка.

Като положителен ефект от прилагането на двете мерки за модернизация чрез стратегиите на МИГ се отчита и това, че от тях се възползва предимно бизнесът по места - докладът на МЗХГ за оценката на ПРСР в предишния период показва, че стопанският сектор заема най-голям дял в изпълнението на проекти от Стратегиите за местно развитие - 78 % от заинтересованите страни: ЕТ и физически лица, ЕООД, ООД, земеделски кооперации (като в този процент обаче се включват и проектите за диверсификация на икономиката). Както вече се каза, по мярката не са реализирани иновации, тъй като първостепенните нужди на земеделските стопанства през този период е да обезпечат основната си материална база, а не да въвеждат нови продукти и технологии, които освен че са свързани с по-високи разходи, пораждат нужда и от повече знания, квалификация и експертиза за внедряването и работата с тях – нещо, което липсва в българското земеделие. Друга отчетена причина е дезинтеграцията, която съществува между научните и развойни центрове и земеделския бизнес в страната, косто е естествен модел за осигуряване на повече иновации в земеделските стопанства. Тъй като иновациите са хоризонтален приоритет през настоящия програмен период, сега повечето МИГ са включили в критериите за оценка на проектите по двете мерки за модернизация повече точки за въвеждане на иновации. Дали обаче такива проекти с иновации ще има и ще бъдат реализирани успешно не може да се каже, тъй като данните за досега отворените приети от МИГ и одобрените проекти са в „насилно“ състояние и не са обработени от МЗХГ, т.е. проекти за въвеждане на иновации са подадени и одобрени, но няма как да бъдат направени съответните статистически изводи.

Като обобщение на анализа на двете мерки 4.1 и 4.2, заложени във всички стратегии на МИГ може да се каже, че въздействието им се измерва главно с увеличаване на икономическия растеж, създаване на добавена стойност и повишаване производителността на труда. Важно е да се отбележи, че в предишния програмен период тези мерки не са довели до очаквания ефект за откриване на нови работни места и създаване на заетост. Модернизацията на стопанствата и предприятията води до оптимизиране на производствените процеси и съкращаване на работна сила, съответно на производствени разходи. Докладът на МЗХГ отбелязва това като принципно противоречие, заложено в ПРСР, както и в европейските документи. Освен това, у нас

тече процес на намаляване броя на стопанствата и увеличаване на тяхното ИЗП – т.е. уедряване, което създава допълнителна безработица - собствениците на малките стопанства продават или отдават под аренда земите си и на практика остават без препитание. За периода 2007-2013 г. са отпаднали около 240 хил. стопанства, докато съкращението на работната сила, изразена в годишни работни единици е около 170 хил., което показва, че има повишение на производителността на труда, но се усилват социалните проблеми и безработицата. В предишния програмен период, проектите на МИГ създават общо 2 609 нови работни места, като тези в рамките на земеделските стопанства са 998, като повечето от тях не са свързани пряко със земеделието, а с дейности, които са допълнителни за стопанствата – селски туризъм, продажби на дребно, обучения, преработка. Въпреки това, в повечето стратегии на МИГ и в сегашния период в критериите за оценка, както и за мониторинг на мерките 4.1 и 4.2. е заложено създаването на нови работни места.

3.2.2. Мерки за подобряване на качеството на живот в селските райони

Както вече се каза, след преразпределението на бюджетите, 72% от договорените средства по ЛИДЕР в предишния програмен период всъщност отиват за проекти по ОС 3 „Качество на живот в селските райони и разнообразяване на селската икономика“, най-вече за т. нар. „общински мерки“ – 321 „Основни услуги за населението и икономиката в селските райони“ със 75 реализирани проекта и мярка 322 „Обновяване и развитие на населените места“ – с 56 проекта. В тази ос се включва и разнообразяването на икономиката (311 и 312), но по общинските мерки са усвоени най-голям дял от средствата, тъй като и проектите са по-големи. Затова и сред положителните въздействия от прилагането на подхода ЛИДЕР на първо място в доклада на МЗХГ е отчетено подобряването на инфраструктурата и услугите в селските общини – пътища, канализация, улично осветление, спортни площадки и от тук и качеството на живот и на територията на селските райони. Тези проекти представляват най-малък дял от заинтересованите страни - публичният сектор е представен с 68 бенефициента и най-голям дял от усвоените пари. Тук се включват общини, професионални гимназии, институти, горски стопанства и местни поделения на вероизповедания, които представляват 8 % от изпълнилите проекти по стратегиите. Ниският дял на участие на публичния сектор се отчита като положителен факт, тъй като той се представлява предимно от общините. Част от проектите обаче са изпълнявани и от представителите на нестопанския сектор, които заемат 14 % от изпълнилите проекти по стратегиите: 128 читалища и неправителствени организации. Според доклада на МЗХГ, това че много голям дял от проектите са насочени към интервенции в обхвата на подобряване качеството на живот се дължи, както на явната необходимост от подобряване на общинската инфраструктура, особено на малката на местно ниво, така и на факта, че МИГ са силно зависими, включително финансово от общините, на чиито територии работят.

В оценката на „общинските“ мерки през миналия период се отбелязва, че се наблюдава натрупване на положителните ефекти на проектите в национален мащаб и тези реализирани чрез МИГ. По мярка 321 е реконструирана 1 955 км (при индикатори за

450 км) и е новоизградена 57 км (при заложени 20км) общинска пътна мрежа. Изградени или обновени са 314 сгради и съоръжения за услуги, свързани със спорта (при 180 заложени). Не са изпълнени индикаторите по отношение на изградени/обновени сгради и съоръжения за предоставяне на културни - 119 (от заложени 240) и социални услуги – 59 (от заложени 420), както и за проекти за развитие на ИКТ услуги – изпълнени 98 (от 360 заложени). По отношение подобряването на ВиК сектора на територията на селските общини в България, постигнатите резултати покриват на 100% заложените цели. Най-много проекти по мярката са изпълнени в южен централен, югозападния и северозападния региони, като област Плевен е на трето място в страната по изпълнени проекти по тази мярка – 32 проекта след Софийска област (54) и Благоевград (39). Поради големия интерес към тази мярка и в национален мащаб, предвиденият първоначален бюджет от 412 504 341 евро е увеличаван няколократно и достига до 761 389 998 евро (85% увеличение). Постигнато е почти пълно усвояване на този финансов ресурс в размер на 98%. Подобно е положението и по мярка 322, която цели да се подобри привлекателността на средата за живот в населените места чрез изграждане/възстановяване на общодостъпните зелени площи, вертикалната им планировка, площици, улично осветление, пешеходни зони. Както и по другата мярка, предвиденият бюджет е увеличен от 167 miliona euro на 205 miliona, като той е усвоен на 98%. Всички заложени индикатори по мярката са постигнати и надхвърлени. Броят на подпомогнатото население на територията на селските райони надвишава заложената целева стойност (113%), дейностите са изпълнени в 800 села, обновени са улици, тротоари и сгради, направено е улично осветление, градинки и зелени площи, паркове, детски площадки и съоръжения. Най-много проекти по тази мярка са реализирани именно в Северозападния район - 64 проекта на общини и 69 проекта на други бенефициенти, вкл. ЮЛНЦ и читалища. Област Плевен е на пето място в страната по изпълнени проекти – 29 броя. Както и при предишната мярка, взаимодействието с проектите на МИГ по същата мярка има допълващ ефект, като по този начин се гарантира устойчивост и създаване на добри практики на местната територия.

Поради добите резултати в предишния период, и през този интересът към **мярка 7.2** (която до голяма степен обединява дейностите по 321 и 322) продължава да е много висок и тя присъства във всички стратегии на МИГ. Причините са продължаващата необходимост от инвестиции в малката общинска инфраструктура и възможностите за допълнителното ѝ финансиране чрез стратегиите на МИГ, предимството да не се чакат само официалните приеми на ДФЗ по тази мярка (МИГ могат да отворят прием, когато пожелаят), по-лесните възможности на общините да действат на местно ниво чрез МИГ, в които участват. Този път предвидените бюджети са по-малки, тъй като повечето от общините са изпълнявали вече такива проекти, независимо дали самостоятелно или през МИГ и съответно имат направсни инвестиции, заложените приоритети акцентират повече върху диверсификацията на икономиката и интересите на бизнеса, самите общини могат да се възползват и от мерки по другите структурни фондове чрез стратегиите – например ОПРЧР и ОПОС. Все пак, повечето МИГ в страната започват приемите си по проекти именно по двете „общински“ мерки, а само

за последните 4 месеца – от юли до октомври 2019 има отворени 22 процедури по 7.2 и 7.5.

Мярка 7.5 е подобна на мярка 313 от предишния програмен период - разнообразяване и подобряване на туристическата инфраструктура, атракциите и съоръженията за посетители в селските райони, която е с малък бюджет и почти 100% усвоени средства в национален мащаб и която обаче не е прилагана от повечето МИГ. Резултатите от прилагането ѝ се отчитат като много добри – обновени са 50 броя туристическа инфраструктура (информационни центрове и туристически обекти), 73 броя развлекателна инфраструктура (предлагане на достъп до природни зони, настаняване с малък капацитет и др.), 58 проекта са за развитие и маркетинг на селски туристически услуги. Бенефициентите са предимно общини, като почти няма проекти, реализирани от други кандидати, като е отбелязано, че мярката има изцяло положителен ефект върху местната икономика и развитието на туризма.

Тук трябва да се каже, че двете мерки, предвидени за общините в стратегията на МИГ имат различно въздействие върху хоризонталните цели, заложени в ПРСР и съответно в стратегията. По отношение на безработицата и борбата с бедността, инфраструктурните проекти не създават работни места и не повишават заетостта, подобряването условията за живот на населението обаче има отношение към решаване на социалните проблеми, като например подобряване на достъпа до социални услуги и по-специално този на децата и уязвимите групи от населението. Затова пък мярката за туризъм в предишния програмен период е създала най-много работни места в сравнение с другите мерки от ПРСР и трупа допълнителни ефекти към съживяването на местната икономика, като стимулира съществуващия туристическата инфраструктура бизнес – хотелиерство, ресторантърство, занаяти, услуги. Развитието на туристически атракции подпомага и въвеждането на иновации и иновативни продукти. Тази мярка обаче няма особен принос към опазване на околната среда, за разлика от 7.2, която има пряко въздействие, особено що се отнася до проекти, свързани с канализацията, зелените площи и реновираната пътна мрежа. И двете мерки имат за цел да задържат младите и приемчиви хора в населените места от селските райони и да оживят и ускорят икономическата, социалната и културна интеграция, с което допринасят за борбата с демографската криза.

3.2.3. Мерки за диверсификация на икономиката

Разнообразяването на икономиката на селските райони е основополагащ фактор за тяхното развитие, заложен в новата ОСП. Модернизацията и окрупняването на селското стопанство повишават неговата ефективност и конкурентоспособност, но водят до загуба на поминък и съответно на работни места, миграция на население към градовете, където реализацията на младите хора е по-голяма, а удобствата за живееене са повече. Интегрираната политика се стреми към намирането на равновесие между селскостопанската дейност с цел осигуряване на достатъчно и евтина храна и други форми на развитие на селските райони, които да стимулират алтернативен икономически напредък и по-ефективно използване на природните ресурси за цели

извън земеделието. Подкрепата за такъв тип развитие е заложена и в новите документи на ЕК за след 2020 г.: „бъдещето на селските райони не зависи само от развитието на селскостопанския сектор, но също така е свързано с диверсификацията и поддържането на други икономически дейности, като например горското стопанство, занаятите и развитието на малките и средните предприятия и интегрирани производствени мощности, селски туризъм, развлекателни, образователни и спортни дейности (например езда) и устойчивото използване на земеделските и горските ресурси (включително отпадъци) за производство на енергия от възобновяеми източници или органични материали и продукти на основата на екологични процеси“, като се отчита „необходимостта от децентрализирани и интегрирани местни политики, свързани със социално-икономическите аспекти и идентичността и културата на селските райони, както и от истинска териториална система, стремяща се към полезни взаимодействия и съвместно използване на селските ресурси чрез колективни и междусекторни подходи“ (Доклад на ЕК за бъдещето на работните места, 2018).

В съответствие с този приоритет във всички стратегии на МИГ е заложена мярка 6.4 „Инвестиционна подкрепа за неземеделски дейности“, която обединява предишните мерки 311 Разнообразяване към неземеделски дейности и 312 Подкрепа за създаване и развитие на микро-предприятия.

Мерките за разнообразяване на икономиката се оказват много желани от бенефициентите на МИГ и в предишния период, като по мярка 312 има 291 реализирани проекта, а по мярка 311 - 60 проекта (от общо 1 221 проекта по всички мерки на МИГ). Въпреки големия брой проекти обаче, средствата усвоени по тях са в съотношение 20:80% от предвидените по Ос 3 в полза на инфраструктурните проекти на общините. Има и много съществена разлика между прилагането на тези мерки в национален мащаб и чрез стратегиите на МИГ. Мярка 311 има за цел да стимулира и разнообрази икономическите дейности в селските райони чрез развитие на неземеделски дейности, като се очаква да допринесе за създаване на допълнителен доход за земеделските стопани и да смекчи проблема с недостатъчната заетост: развитието на туризъм, подкрепя се също преработката и маркетинга на селскостопански продукти, занаятчийство и социални услуги. Мярката е планирана да има и принос към опазване на околната среда и борбата с климатичните промени чрез производство и продажба на възобновяема енергия. Мярка 312 има за цел да насърчи развитието на приемачеството в селските райони, да подпомогне растежа и създаване на нови работни места в неземеделски микро-предприятия и да подкрепи развитието на интегриран селски туризъм, отдих и спорт, създаване и развитие на консултантски и бизнес услуги, социални грижи и здравеопазване, транспортни услуги и т.н. Усвоените средства в национален мащаб и по двете мерки обаче са предимно само в два сектора – къщи за гости и ВЕИ, под 10% от подкрепата е отишла за развитие на занаятите, търговия и услуги. И двете мерки не постигат заложените цели за създаване на работни места и местно приемачество. За сметка на това по същите мерки на МИГ са създадени редица малки и полезни за местните общности бизнес инициативи: лекарски и зъболекарски кабинети, автомонтьорски, фризьорски и

туристически услуги, заведения за обществено хранене, магазинчета, занаятчийски работилници и др. Повечето нови работни места, реализирани чрез стратегиите на МИГ са именно по тези две мерки: 1143 работни места извън земеделското стопанство (туризъм, занаяти, търговия и услуги), а както вече се каза, останалите 998 работни места създадени в стопанствата отново са свързани не пряко със земеделието, а със странични дейности във фермите (отново туризъм, търговия и услуги). За сравнение – на национално равнище по 311 се създават 1 342 работни места (при предвидени 3 722), а по 312 – 2247 (при предвидени 5 738). Т.е. проектите, реализирани през МИГ по тези мерки се оказват в пъти по-ефективни, въпреки няколкократно по-малките инвестиции в сравнение с тези в национален мащаб.

Диверсификацията на икономиката като част от интегрираното и устойчиво развитие на селските райони е най-тясно свързана с подкрепа на местното предприемачество и повишаване на капацитета на местните общности, като целта е не само осигуряването на алтернативни занимания извън земеделието, но и развитие на бизнес-умения, създаване на малки фирми и предприятия. В този смисъл мярката 6.4 отговаря в най-голяма степен на спецификата на подхода ВОМР и не случайно в първите етапи на прилагането на ЛИДЕР в европейските държави по-голямата част от проектите са били свързани именно с неземеделските дейности – най-вече с туризъм, опазване на местната идентичност и култура, осигуряване на социални услуги и развиване на нов бизнес с бутикови продукти (косметика, добавки, билки, екзотични растения). В този програмен период средно около една трета от бюджетите на МИГ са отделени именно за тази мярка, като по нея са предвидени разнообразни критерии за подбор и оценка на проекти, съобразени в много по-голяма степен в сравнение с другите мерки с местните специфики, потребности и нужди. Диверсификацията в неземеделски дейности е в най-тясна връзка с потенциала и нуждите на съответния селски район, с неговите естествени предимства – примерно за развитие на туризъм или алтернативен бизнес с нишови природна продукция, или с неговите слабости – примерно отствие на някакви социални или битови услуги.

3.3. Прилагане на мерките и изпълнение на стратегиите на МИГ досега

Както и в първия програмен период, след забавените приеми и одобрение на стратегии, естествено следва и забавяне на приемите на проекти на бенефициенти. Повечето МИГ, с малко изключения реално започват работа едва през 2018 година. Само няколко МИГ съумяват за няколко месеца да отворят приеми и да обработят проекти по почти всичките си мерки, като това са 3-4 МИГ, които са работили и в предишния програмен период. Допълнително затруднение е и решението на УО проектите да се подават централизирано в ИСУН, което макар и да гарантира повече прозрачност, е свързано с обучение на екипите и съответно още закъснения. През юни 2019 МЗХГ представя обобщени данни за ВОМР, според които по индикатора „договоряне и изпълнение на проекти, подкрепени бенефициенти, изплатени средства и население“ изпълнението е 42,26%, а по „брой подадени заявления и одобрени от МИГ заявления“ изпълнението е 49,11%, т.е. за над половината от мерките на МИГ общо, тепърва ще бъдат отваряни приеми и одобрявани проекти. СВОМР, по които има изпълнение на индикатори са 39,

т.е. 60,94%, а тези по които няма изпълнение на индикатори са 25, т.е. 39,06%. В отчета не е отбелязано за изпълнението на кои индикатори става въпрос – дали на тези за отделните мерки или индикаторите на цялата стратегия. Пак според данните на МЗХГ, до май 2019 г. в ИСУН има 289 процедури по ПРСР, одобрени са 151 от тях, а проектите в одобрените процедури, разписани от ДФЗ са 756, без да е указано по кои мерки са и има ли стартирали проекти. По-подробни са отчетите на другите програми - по ОПРЧР активните процедури са 41, в подготовка 29 и приключили 30, като са сключени 37 договора и договорени 3,40 млн.; по ОПИК има 43 процедури, от които 20 са приключили, сключени са 54 договора и са договорени 13,22 млн.; по ОПОС има общо 9 процедури, а по ОПНОИР - 17, като по тези две програми все още няма договорени средства и одобрени процедури, въпреки отворените приеми. Изпълнението на СВОМР досега е определено в доклада на МЗХГ като „средно“.

След средата на тази година, повечето МИГ се активизират, като от обявените графици и приеми на самите МИГ се вижда, че всички отварят „ударно“ процедурите по ПРСР след юли 2019 г., като предпочетени като „най-безопасни“ първи отново са общинските мерки: през октомври 1 МИГ отваря прием по 7.2 и 1 по 7.5, през септември - 3 МИГ са отворили прием по 7.5 и 2 по мярка 7.2, през август - 3 по 7.2 и 3 по 7.5, през юли 5 МИГ са обявили прием по 7.2 и 4 по 7.5 – общо за четирите месеца са отворени 22 процедури за двете общински мерки. На второ място са мерките за модернизация: през октомври по 4.1 и 4.2 има по един прием от МИГ, през септември по мерките 4.1 и 4.2 има общо 4 приема (съответно по два за всяка мярка), през август 4 МИГ са с прием по 4.1 и 2 с прием по 4.2, а през юли – 1 прием по 4.1 и 2 по 4.2 или общо за трите месеца 15 процедури по мерките за модернизация. Най-малко приеми досега има по мярката за диверсификация - през октомври 3 МИГ са отворили процедури по 6.4, а през септември 6 МИГ по същата мярка, с явно закъснение поради промените в нормативната уредба – общо 9 приема за всички МИГ. Няма данни за отворени процедури по мерките за обучение и т.нар. „горски“ мерки досега.

Както се вижда, до средата на тази година усвояването на бюджетите е сравнително слабо. С оглед на оставащото малко време, предполага се, че както и през предишния програмен период, вероятно в края на периода активността на МИГ и на бенефициентите ще стане доста по-висока. Тогава, по същия начин основният проблем е забавянето между одобряването на стратегиите и приема на проекти, както и и липсата на опит, вследствие на което интересът по първите покани на МИГ е много нисък. Очевидно е, че все пак МИГ успяват да мобилизират местните общности, като в някои от случаите общият размер на подадените проекти надвишава два пъти предвидените средства. По информация пак от Доклада на МЗХГ за оценката на ПРСР 2007-2013, общият брой на подадените към МИГ проекти е 1 908 или 140 % от одобрения бюджет по мярка 41. След приключване на оценителните комисии към ДФЗ одобрените проекти са 1 588 бр. До подписване на договор достигат 1 221 различни проекта на 997 бенефициента. Общо изплатената субсидия по реализираните проекти е в размер на 76 741 501 лв., което е 99 % от актуализирания бюджет по мярка 41, а броят изпълнени проекти е 1 170. Основен фактор за по-малкия брой изпълнени

проекти в сравнение с одобрените е и съкратеното време за изпълнение на проектите, предвид закъсненията на приемите. Същата опасност съществува и сега, но тъй като МЗХГ отчита договорените с МИГ, а не реално разплатените средства по проектите, няма как да се прецени предварително доколко целият бюджет за 19.2 за изпълнение на стратегиите ще бъде усвоен.

Създаването на местен капацитет е един от основните приоритети на подхода ВОМР, и по този индикатор МЗХГ отчита много добро изпълнение - обучението, консултациите и информирането на потенциалните кандидати към стратегиите за ВОМР достига 73,97%, тъй като са включени и дейности, несвързани с прием на проекти. Централната администрация обаче няма особена заслуга за добрите резултати, тъй като по подмярка 19.4 „Текущи разходи и популяризиране на стратегии за ВОМР“ от договорените 30 053 млн. евро, до края на май 2019 г. са разплатени едва 7 216 млн. Разбира се, разходите на МИГ се одобряват годишно и до края на периода остава време, но основната причина отново е в забавените плащания от страна на ДФЗ за повечето МИГ, единствено поради несвършена работа на администрацията, което създава огромни проблеми за работата на екипите. Очевидно уроците от първия програмен период не са научени, и тогава ДФЗ предизвиква системно изоставане, във възстановяване на средства по заявки на МИГ, което води до невъзможност за планиране на разходите и в следствие до постоянно финансов дефицит дори по отношение на заплатите и много често средствата се предоставят като заем от общинската администрация. Това е отбелязано като проблем в оценката на ПРСР и като пречка за пълното прилагане на подхода „отдолу-нагоре“, предизвиква текучество в екипите на МИГ и ги поставя в голяма зависимост, включително и финансова от общините, на чиито територии действат. В Доклада е отбелязано, че забавянето на одобрението на планирани разходи и дейности (годишния бюджет на МИГ) скъсява и периода за изпълнение на заложените дейности – обучение, консултации, обява на приеми, което застрашава и самото изпълнение на стратегиите. Предложено е въвеждането на авансово финансиране за МИГ на 2-годишна база и създаване на подходяща кредитна линия, което очевидно не е прието и проблемът остава нерешен и през този програмен период.

Много по-добро изпълнение през този период в сравнение с предишния се наблюдава за мярка 19.3 „Подготовка и изпълнение на дейности за сътрудничество на местните инициативни групи“. Бюджетът ѝ е 6,5 млн. евро. Общият бюджет по приемите от 2018 г. и 2019 г. е 2, 022 млн. евро, до юни 2019 г. са сключени 8 договора за подготвителни дейности на стойност 175 932,46 евро и са одобрени 4 проекта на стойност 97 361, 69 евро. В процес на оценка са 2 проекта за вътрешно-териториално сътрудничество с обща заявлена стойност от 178 678, 80 евро. През юли 2019 г. е одобрено още едно проектно предложение на МИГ за подготвителни дейности за транснационално сътрудничество в размер на 48 573,74 лева, а през октомври - още три проектни предложения за подготвителни дейности за вътрешно-териториално и транснационално сътрудничество на обща стойност 132 572,00 лева. Трябва да се отбележи, че представянето по тази мярка през периода 2007-2013 е много слабо - проектите за сътрудничество са едва 9, при предвидени като индикатор 55. За това има обективни

причини – подходът се прилага у нас за първи път и се изисква време за създаване на национални мрежи и осъществяване на контакти с МИГ от други държави. Едва в края на периода МИГ се включват в Националната селска мрежа, където са взели участие в множество тематични работни срещи за обмяна на опит, свързана с представяне на модели на проекти и добри практики. Преобладаващата част от одобрените проекти по мярка 421 „Вътрешно териториално и транснационално сътрудничество“ също подкрепят инициативи, подпомагащи постигането на целите на ОС 3. За сравнение – подадените досега проекти за сътрудничество по мярка 19.3 са 18 и са с много по-разнообразна тематика – опазване на културно наследство, утвърждаване на местни храни и продукти, инновационни подходи в сферата на опазване на местната идентичност, предприемачество, устойчиво оползотворяване на селскостопанските продукти, екологично отговорни местни общности, туризъм, биологично земеделие и др. Тъй като мярката е отворена постоянно, очаква се до края на периода да се включат още МИГ и бюджетът да бъде използван изцяло.

4. Характеристика на територията на МИГ в контекста на проблемите на селските район в България

През май 2018 г. МЗХГ съставя Доклад за „Предварителна оценка на финансовите инструменти по ПРСР 2014-2020“, в който описва продължаващите проблеми на селските райони в България, извежда потребностите им и набелязва някои приоритети за Програмата. Общийт извод е, че тъй като ПРСР отново стартира със закъснение, от прилагането на мерките все още няма особени резултати за първите години на периода, както и че се налага засилено подпомагане на селските райони, включително и чрез подхода ВОМР. Задълбочаващите се различия в развитието на градските и селските райони са описаны и в „Доклада за България на Европейската Комисия за 2019 г. за предотвратяването и коригирането на макроикономическите дисбаланси“, както и в Доклад на Института по аграрна икономика към Селскостопанска академия от юли 2019 г. „Анализ на селското стопанство и хранително-вкусовата промишленост“, поръчан от МЗХГ, който ще послужи за основа на планирането на следващия Програмен период след 2021 г.

4.1. Диспропорции между градските и селските райони, регионални различия

Според данните, продължава да съществува силна диспропорция в развитието на градските и селските райони в България, както по отношение на икономическото развитие и инфраструктурата, така и по отношение на образователното равнище, демографското състояние, достъпа до основни услуги, бедността. Увеличават се и регионалните различия, което представлява пречка за конкурентоспособността на страната. Въпреки че представлява едва 18,8 % от населението, София област генерира близо половината от БВП, а пет от шестте района за планиране в България са сред 20-те най-бедни района в ЕС, като след нас по този показател са само всички райони за планиране в Литва и Латвия, както и голяма част от районите в Румъния (Доклад на ЕК, 2019 г.). **Равнищата на доходите** се различават значително на регионално ниво, но най-вече между градските и селските райони, като тази разлика е една от най-силно

изразените в ЕС - 40% в полза на градските, при средна разлика за ЕС от 25%. Макар че намалява в пъти за последните 5 години, процентът на хората, живеещи в бедност у нас все още е много висок - 38,9 %, което е значително над средното равнище за ЕС от 22,5 %. Бедността е особено голяма сред най-уязвимите групи - възрастните хора, по-специално жените, хората с увреждания, ромите, семействата с три или повече деца и отново сред хората, живеещи в селските райони. Освен това, рискът от социално изключване е с 63 % по-голям в слабо развития Северозападен район в сравнение с южните райони и София.

Равнището на безработица общо за България спада и е най-ниското от 2007 г. досега – коефициентът на безработица е 5,2% за 2018 г., но отново е налице силен дисбаланс между градски и селски райони, както и между регионите – коефициентът на безработица е 3.9% в градовете и 8.8% в селата, 2.0% в Югозападния район, 3.6% в Южен централен и 10.5% в Северозападния, в който попада и територията на МИГ. Нивата на активност и заетост са най-ниски сред хората живеещи в селските райони и малките градове, нискоквалифицираните лица и ромите. По отношение на **демографията**, според данните на НСИ за 2018 г. , в селските райони всеки четвърти жител е над 65 години, а от общо 4997 села в страната, 566 са без население, селата с едноцифрен брой жители са 409, 157 са населените места, в които няма нито един постоянен обитател, а с един жител са 69 села, т.е. обезлюдяването на селата продължава. По отношение на икономиката в селските райони, пак по данни на НСИ, в тях развиват дейност 97,6 хил. фирми, в които са заети 501 хил. души или около 25% от всички заети в страната. Преобладаваща част обаче са микро-фирми – около 90 хил., които осигуряват заетост на 170 хил. души. Гъстотата на фирмите в селските райони е 34 фирми на хиляда души население, което е близо два пъти по-ниско отколкото в градските райони – 61 фирми/1000 души население, т.е. в селските райони има значително по-слаба предприемаческа активност.

Представянето на **социални услуги** и по-ниското им качество е проблем отново за по-малките и селските общини, където съществува сериозен недостиг на услуги за деца и възрастни, особено за домашни грижи, дневни грижи, мобилни и интегрирани услуги. Според Доклада на ЕК (2019 г.), причината е, че съгласно централизираната система за планиране, услугите се предоставят главно според наличието на финансови ресурси, вместо според потребностите на уязвимите лица. По отношение на **образоването**, въпреки намаляването на процента на хората без образование и преждевременно напусналите училище, нивото продължава да е високо - 12,7 % от населението са без образование, като според данните, този процент е значително над средния за страната сред ромите (67 %), в селските райони (27,9 %) и в Северозападен (21,6 %) и Югоизточен (22 %) район. Делът на никъде неработещите, неучещите и необучаващите се лица в градовете е по-малък (11,2 %) от средния за ЕС (12,5 %), но в селските райони той е много по-висок - 31,1 % спрямо 14,2% за ЕС. България е една от страните в ЕС с най-малък процент на участие в обучението за възрастни. Съгласно рамката за сравнителен анализ на уменията и обучението на възрастните през 2017 г. този процент възлиза на 2,3 %, в сравнение със средната за ЕС стойност от 10,9 %. По отношение на

здравеопазването, доминират болничните услуги, като 34 % от общите разходи са предназначени за болнични грижи, което е над средното равнище за ЕС от 30 % и едно от най-високите равнища сред всички държави членки. От друга страна, дялът на разходите за извън-болнични грижи - 17 % е сред най-ниските в ЕС, където средната стойност е 30 %, като това представлява проблем предимно за селските райони, в които не достигат лични лекари и първични медицински услуги и центрове. В тази връзка е отчетена потребността от разширяване на социалната инфраструктура в селските райони, вкл. и чрез частни инвестиции и интервенции по различните програми.

Територията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ се намира в област Плевен, в Северозападния район, който е с най-ниския отчетен БВП и изостава по икономически параметри в сравнение с всички останали региони на страната. За 2018 г. районът за поредна година е на последно място по създаден БВП – общо 6, 818 млрд. лв. За сравнение Югозападният район е с БВП от 48, 390 млрд. (заради София), Южният централен – с 14, 230 млрд., Югоизточният – 13, 075 млрд., Североизточният – 10, 674 млрд. и Северният централен – 7, 857 млрд. Област Плевен е на второ място в Северозападния район с БВП от 1, 941 млрд. лв., изпреварвана само от Враца (1, 953 млрд. лв.), за сравнение – БВП на област Видин, която е на последно място е само 640 млн. Приносът на аграрния сектор в произведеното БВП обаче е най-висок за област Плевен - 179 млн., следван от Монтана – 158 млн., Враца – 156 млн. и след това Ловеч и Видин съответно със 106 и 100 млн. По БВП на глава от населението пък област Плевен е на предпоследно място със 7 884 лв. на човек годишно, след нея е само Видин със 7 283 лв. област Враца е с 11 684 лв. БВП на глава от населението, а Монтана с 8 659 лв. и Ловеч с 8 804 лв. Всички области в Северозападния район са с най-нисък БВП на глава от населението в страната, който нараства непрекъснато и е средно 14 280 лв. годишно за България (НСИ,2018). Както и останалите области в района, концентрацията на произведената продукция и наетите лица е в областния град – съответно 80% от продукцията и 87% от наетите са в Плевен. Ключово за икономиката е значението на преработващата промишленост, като най-ният дял от общата произведена продукция в рамките на областта нараства до 39,5% в периода до 2016 г. Селското стопанство също е добре развито, като отговаря на 12,4% от общата произведена продукция. Две трети от селскостопанската продукция се генерира в периферията на икономическия център – т.е. в селските общини, вкл. и тези на МИГ. Други икономически дейности са търговията (9,7%), строителството (9,0%), транспорта, складирането и пощите (7,4%) и здравеопазването и социалните дейности (5,7%). По данни на Института за пазарна икономика (ИПИ), нарастват и инвестициите в дълготрайни материални активи, като най- сериозно увеличение се наблюдава именно в селското стопанство (15 млн. лв./г.) и операциите с недвижими имоти (33 млн. лв./г.), а най-сериозен спад има в търговията, транспорта и туризма (-21 млн. лв./г.). Над 70% от общите разходи за ДМА са генериирани в община Плевен, но Долна Митрополия и Долни Дъбник генерират близо 50% от инвестираните през 2016 г. 83 млн. лв. в сферата на селското стопанство.

Както се вижда от данните, устойчиво в областта се развива единствено земеделието, но тя изостава по другите икономически показатели, както и целият Северозападен район. Прави впечатление, че трите северни района, в които е „житницата“ на България имат почти двойно по-ниски показатели по БВП и БДС спрямо южните, което до голяма степен се дължи на спецификите на селското стопанство, което произвежда най-вече сировини (зърно и маслодайни) с ниска добавена стойност, както и липсата на диверсификация на икономиката, затруднена и от затварянето на големи държавни предприятия в миналото. Селското стопанство само по себе си вече не може да е структуроопределящо за икономиката на която и да е държава в световен мащаб. В държавите на ЕС, по данните на Евростат (2018), брутната добавена стойност в земеделието намалява навсякъде и в последните години формира едва 1,6% средно от общата добавена стойност на икономиката. У нас, според Аграрния доклад на МЗХГ за 2018 г., брутната добавена стойност, създадена от отраслите на националната икономика възлиза на 87, 634 млрд. лева (44, 807 млрд. евро) по текущи цени, като бележи реален ръст от 4,2% спрямо предходната година. Добавената стойност на субектите от аграрния сектор е в размер на 4, 114 млрд. лева по текущи цени. В реално изражение тя нараства с 8,9% на годишна база, но представлява едва 4,7% от БДС (над средното 1,6% за Европа). За сравнение - индустрията (вкл. строителство) дава 28,4% от БДС, а услугите - 66,9% .

Глобалната търговия, нарастването на населението и съответно повишеното търсене на хrани и сировини за химическата промишленост, създаването на огромни мултинационални корпорации променят пазарите и натискат цените на селскостопанска продукция надолу и това са факторите за разрастването на ферми от „промишлен“ тип, които да произвеждат евтина и еднородна като качество продукция, и то в големи количества. Положителната страна на тази тенденция е увеличаване на производителността, ефективността и конкурентоспособността на селското стопанство и осигуряването на т. нар. продоволствена сигурност (достатъчно и достъпна като цени храна и сировини). Но докато икономическите ползи от такива промени са безспорни, то западането на селските райони, намаляването на доходите и заетостта на населението в тях, нарушаването на качествените характеристики на околната среда, миграцията на младите хора, застрашената сигурност на храните заради прекомерната употреба на химия, показват и негативна страна на процеса. Тези проблеми са видими и в старите държави-членки на ЕС, особено в южната част на континента, но са особено актуални за страните от бившия социалистически блок, където земята е най-разпокъсана и съответно по-евтина и поради липсата на собствен капитал, земеделците я отстъпват на големи финансови инвеститори, които реализират мащабни проекти, насочени към по-нататъшно увеличаване на концентрацията на земя и производства. Макар да подобрява икономиката на съответния район, често пъти такъв тип „голям“ бизнес има отрицателно въздействие върху земеделските общини и не създава нито нови работни места, нито социални услуги. Концентрацията на земеделското производство с цел повишаване на ефективността е икономически изгодна, но като цяло противоречи на целта за по-балансирано развитие и на политиката на сближаване между регионите, води до сериозни увреждания на околната среда, както и до и

намаляване на доходите и фалити на малките земеделски производители. В този смисъл, поради преобладаващия земеделски профил на Северозападния район, проблемите му ще продължават да се задълбочават и без целенасочено програмиране на всякакви нива, трудно биха могли да се решат. Подходът ВОМР, приложен на ниво селски райони може да покаже нови възможности, тъй като съдържа комплексни мерки и политики за икономиката, околната среда и социалната интеграция, донася допълнително финансиране, освен по основните програми, както е важно и че чрез него се подпомагат предимно местните производители, както и малки проекти, които иначе не биха получили национално финансиране.

4.2. Аграрен профил на икономиката, малки и големи стопанства, монокултурно земеделие

Територията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ е типично селски район, който обхваща 23 населени места: гр. Долна Митрополия, гр. Долни Дъбник, гр. Тръстеник и 20 села, като селата са от 5-та и 6-та категория, а самите общини от 4-та категория. И двете общини на МИГ имат преобладаващо селскостопански профил, което е второто условие за определянето на района като селски. Общинят селскостопански фонд на община Долна Митрополия, по данни на ОД „Земеделие“, Плевен за 2018 г., възлиза на 599 653 дка (88%) от цялата площ, като обработваемата земя е 501 162 дка или 84% от общата площ. За Долни Дъбник селскостопанският фонд е 263 111 дка (86%) от цялата площ, като обработваемата земя е 241 379 дка или 91% от общата площ. Показателите са много по-високи от средното за страната - 57,4% и близки до средното за област Плевен - 81,5%. Равнинният релеф, климатичните условия, водните ресурси и почвеното богатство са условие за развитието на земеделския сектор, а основната част от приходите на територията на двете общини на МИГ идват именно от него.

Населено място	Общо (дка)	Селскостопански фонд / дка/ в това число				Обработваеми площи (дка)	Обработваеми площи %	Необработваеми площи (дка)	Горски фонд (дка)
		ниви	ливади	пасища и мери	трайни насажд.				
Долна Митрополия	599 653	525792	569	47625	1371	501162	84%	74195	24296
Долни Дъбник	263 111	197174	6112	26124	13197	241379	91%	4416	17316

Източник ОДЗ – Плевен, 2018

Тук трябва да се отбележи, че много **високият процент обработвани земи** е характерен за целия регион и е резултат от спецификите на земеделието, което се развива в Северна България. Според пребояването на земеделските стопанства, направено на базата на извадка от МЗХГ през 2016 г., Северозападният район е с най-голяма ИЗП (използвана земеделска площ) от 809 919.61 ха, при общо 3 795 534.35 ИЗП за България, т.е. е почти $\frac{1}{4}$ от цялата ИЗП на страната. За сравнение – ИЗП на Югозападния район е 302 084.44 ха, а на Южния централен - 485 712.97 ха. Съответно

на тази тенденция, това е и районът с най-висока средна ИЗП - 43.86 ха на стопанствата, следван от Североизточния с 39.66 ха, Северния централен - 35.20 ха, Югоизточния - 29.57 ха, Южния централен - 7.96 ха и Югозападния - 7.39 ха. Средната ИЗП за страната е 20.58 ха, като принос за това, че тя е по-висока от средноевропейската (16 ха) имат именно северните райони на България. В същото време стопанствата в Северозападния район намаляват почти наполовина от 51 290 броя през 2010 г. на 22 205 през 2016 г., като районът е на последно място по брой стопанства в България - в Южния централен има 63 539 стопанства, в Югозападния 42 134, в Югоизточния 27 860, в Северния централен - 22 855 и в Североизточния - 22 421 стопанства. В Северозападния район са и най-големите стопанства като размер на ИЗП и като икономически размер (СПО) в България. Очевидно е, че текат бързи процеси на уедряване на земеделието, което от една страна е положителна тенденция, тъй като, както вече се спомена, единствено големите ферми от „промишлен“ тип могат да издържат на конкуренцията на външните пазари, но от друга страна, такъв тип земеделие не подобрява особено цялостната икономическа картина на селския район, в който се развива, нито допринася за борбата с демографската криза, безработицата и бедността. Това се потвърждава и от изнесените по-горе данни за област Плевен и региона – високи приходи от земеделие, и нисък БВП на глава от населението.

Във връзка с уедряването на земята, в последните години се наблюдава **краяна поляризация на земеделските стопанства по отношение на големината им**. Тенденцията на концентрация на земята в стопанства с площ над 50 ха е ясно изразена. Делът на ИЗП в стопанства над 50 ха се е увеличил от 81,9% през 2007 г. до 86,9% през 2016 г. и е сред най-високите в ЕС, където средният процент е 66,0%. Според Доклад на Икономическия институт на БАН за аграрния отрасъл през 2016 г., у нас делът на уедрените стопанства надвишава в пъти средните показатели в световен мащаб. „Стопанствата с размери над 1000 декара заемат 78% от използваните земеделски площи със среден размер 6240 дка. В тази група се включват и стопанства с обработваема земя на един стопанин от 24 300 декара (общо 477 стопани, обработващи 11.6 млн. декара или 38% от обработваемата земя в тази група). В ЕС средният размер за групата над 1000 дка е 2500 дка, а стопанства с размери средно 24 000 декара въобще няма. Дори в САЩ, страната с най-едрото фермерско земеделие, групата на най-доходните стопанства има средни размери под 12 000 дка, или те са 2 пъти по-дребни от българските и заемат едва 16% от ползваните земи“. В Доклад „Относно актуалното положение във връзка с концентрацията на земеделска земя в ЕС“ на Комисията по земеделие на Европейския парламент (2018), България и Румъния също са дадени като отрицателен пример за прекомерно уедряване на стопанствата, наред с други страни от бившия източен блок – Словения, Чехия, Унгария, Литва, Латвия и Полша. В документа се признава, че това все пак е и общоевропейски проблем (Германия, Франция и Холандия имат подобни огромни по размер ферми), който засяга земеделското производство, но и цялото общество, тъй като „справедливото разпределение на собствеността е съществен основен принцип на социалната пазарна икономика“.

Данните от преброяването през 2016 г. потвърждават описаната поляризация и за територията на МИГ - стопанствата в Северозападния район са общо 22 205 броя, като стопанствата, които имат ИЗП са 18 464. От тях 10 189 произвеждат зърнени, а 4 436 технически култури. По класове СПО, тези с под 2 хил. СПО са 10 347, т. е преобладаващата част от стопанствата в района все пак остават много малки. Големите стопанства са 534 с над 250 хил. евро СПО, 440 със СПО между 100 и 250 хил. евро и 635 със СПО между 50 и 100 хил. евро. Стопанствата със СПО между 2 и 4 хил. евро са 3 044, а между 4 и 8 хил. евро 3 025 броя. В групата на средните стопанства остават тези с между 15 и 25 хил. евро СПО - 1 162 и между 25 и 50 хил. евро СПО - 1 012. Очевидно дуалистичната структура на стопанствата в региона е не само по отношение на размера на земята, но и в размера на произвежданата продукция - общо 16 416 стопанства са малки и много малки, увеличава се броят на големите и много големите стопанства – общо 1609 стопанства в този клас. В Докладите на МЗХГ и ЕК е установено, че преобладаващата част малки стопанства **имат нужда от подкрепа за модернизация и повишаване на производителността**. Въщност именно малките стопанства осигуряват значителен дял от заетостта в селските райони – макар че обхващат само 6% от използваната площ, те ангажират 65% от заетите в земеделието и бързото им намаляване може да доведе до нов отлив на население и до изоставяне на земята. Малките стопанства у нас са с по-нисък среден размер спрямо тези от ЕС, както по отношение на използвана земеделска площ, така и по стандартен производствен обем - над половината от стопанствата в България остават много малки с икономически размер под 2 хил. евро и съответно в повечето случаи не отговарят на условията за подпомагане. По данни от Аграрния доклад на МЗХГ за 2018 г., ефективността на малките стопанства продължава да спада, производителността на труда е доста под средната за страната, доходите - също. Причините са разнородни – обработват малки разпръснати площи, има голям дял смесени натунални стопанства (страната ни заема трето място в ЕС след Румъния и Полша по брой такива стопанства), оstarяло техническо и сградно оборудване, структурни слабости на специализираните земеделски стопанства в зеленчукопроизводството и овошарството, неефективно усвояване на субсидиите или липса на такива поради непокриване на критериите, ограничено разпространение на пазарните им структури, осигуряващи добри условия за реализация на продукцията. И макар че в малките стопанства се произвеждат основно продукти, които заемат различна пазарна ниша от големите зърно-производители – месо, мляко, плодове и зеленчуци, такива стопанства, особено в райони, в които преобладават специализирани в зърнени и маслодайни култури ферми, каквото е и районът на МИГ, те не могат да издържат на конкуренцията на големите и обикновено прекратяват дейност най-вече заради натиска да продадат земята си или да я отдават под аренда на едрите собственици. Оформянето на монопол при арендуването и пазара на земеделска земя в ЕС, особено в новите страни-членки е наречен „заграбване на земята“ в европейските документи, в които се припомня, че правото на собственост, вкл. върху земята е едно от основните човешки права. Тук ролята на МИГ може да бъде водеща - големите земеделски производители имат достатъчен административен капацитет и финансов ресурс да получат финансиране директно от ПРСР, за по-дребните селски стопани е изключително трудно да се справят с всички

административни процедури и да намерят време и средства за документална подготовка, кандидатстване и управление на проекти, сериозен проблем е и трудният достъп до финансов ресурс за ползване на консултантска помощ. Една от най-важните задачи на МИГ е да помага именно на малките и средни земеделци – от сировата идея на бенефициента, обработката на документи и до помощ при управление на проекта. Затова и в документите за ПРСР и за прилагането на ВОМР е идентифицирана нуждата от повишаване на жизнеспособността и устойчивостта на малките земеделски стопанства. Както изглежда, малките стопанства ще бъдат приоритет и за следващия Програмен период. В Доклада на Европейската комисия от 2017 г. за концентрацията на земята е записано, че „европейският модел на земеделско производство е основан на многофункционално селско стопанство, характеризиращо се с малки до средни, семейни или кооперативни стопанства, притежаващи земя“ и че „наред с производството на хrани, малките земеделски стопанства изпълняват много важни социални и екологични функции, които индустрисализираният модел на земеделско производство не винаги може да осигури“.

В пряка връзка с уедряването на стопанствата и земята е и видът на произвежданата продукция. Както в района на МИГ, така и в национален мащаб се наблюдава продължаваща ориентация към монокултурно земеделие - най-значим е делът на зърнени, маслодайни и протеинови култури - 44%, където са 59% от площите и 11% от работещите. Втори по значимост за земеделието е млечният сектор, който обаче допринася за едва 8% от продукцията и 10% от работещите, следван от производителите на полски култури със 7% от производството, 10% от работещите и 22% от площите. По произведена продукция по основни цени и цени на производител растениевъдството в България се движи в синхрон със средно европейските тенденции, но при животновъдството има много голямо изоставане. В Доклада на Института по аграрна икономика от 2019 г. е записано, че „конкурентоспособността на зърнопроизводството вече е на високо ниво в световен план“, всички останали сектори на земеделието са под средното европейско равнище.

Данните на ОДЗ Плевен за 2018 г. потвърждават изкривяването в сектора в полза на зърнените култури и в района на МИГ. На първо място по отглеждани култури в цялата област Плевен е пшеницата – засетите площи са 878 400 дка., на второ място е маслодайната слънчоглед с 639 468 дка, на трето място е царевицата за зърно с 628 084 дка, следвани от маслодайна рапица - 151 721 дка и ечемик - 125 712 дка. По-малки площи засемат ръж, овес, соя, тритикале и фуражен грах. Общо за зърнените култури са използвани 2 487 194 дка. За сравнение площите за зеленчуци и плодове са в десетки пъти по-малки: леща – 4422 дка, дини – 1700 дка, картофи – 1668 дка, домати – 1150 дка, фасул – 1559 дка, пипер – 718 дка, пъпеши – 584 дка или общо за зеленчуци и плодове са използвани 11 801 дка. Територията на МИГ също не е изключение – сред отглежданите култури и в двете общини преобладават зърнените – на първо място пшеница, ечемик, ръж и трикатаle, овес, соя, царевица, от техническите – слънчоглед, рапица и фуражен грах. Освен за задоволяване на нуждите на животновъдството, голяма част от зърно-производството отива за експорт.

Според специализацията на стопанствата в Северозападния район, само 323 от много малките стопанства се занимават с отглеждане на зърнени култури, основната част от тях са в сектора на животновъдството и смесените стопанства – овце и кози (2 622 стопанства), свине и птици (1 230 стопанства), други тревопасни (1 126 стопанства), смесени стопанства (765 броя). Обратно – от големите стопанства зърнени и полски култури отглеждат 461 стопанства със СПО над 250 хил. евро, 287 стопанства със СПО между 100 и 250 хил. евро и 347 стопанства със СПО между 50 и 100 хил. евро, т.е. общо 1095 големи стопанства. В животновъдството големите стопанства са само 19 (свине, птици и зайци) и 9 (млечно говедовъдство), като в другите сектори на животновъдството изобщо няма големи стопанства. При плодовете, зеленчуците и трайните насаждения (лозя) съотношението остава в полза на малките стопанства, като в сектора на зеленчуците има само 3 големи стопанства, а в останалите подсектори големите отсъстват напълно. Общото СПО на Северозападния район е 692 326 евро, като от тях, 509 909 евро са от зърнени и технически култури. Следователно, специализацията в отглеждане на полски култури – зърнени и технически е видима в целия регион, вкл. и на територията на МИГ.

В растениевъдството на територията на МИГ преобладават зърнени и технически култури, като отглеждането им е силно механизирано, не ангажира работна ръка и се практикува предимно от арендатори, регистрирани в цяла България. Субсидиите от директните плащания на площ в предишния програмен период за големите производители имат решаващо значение за този начин на развитие на зърнения сектор. В община **Долна Митрополия** се намират някои от големите масиви (над 20 хил. дка) на зърно-производителите от цяла Северна България (.Агрокорект, Агримарт, Агроком 2006, Биотекс, ЕТ „Хелга-Светла Стоянова“, Агротрейд комерс ООД, Сиби Илчовски ЕООД от Кнежа, Слънчев дар АД от Варна, Плевен агро консулт ЕООД, Ивапрес, „Зърнени храни“ ЕООД). На територията на общината има и три земеделски кооперации, които се занимават пак със производство на зърнени и маслодайни култури: „Нов Път“ в село Ореховица, кооперация „Слънце“ в град Тръстеник и ЗКПТУ „Златен Клас“ в село Ставерци. „Си Ко“ ООД е фамилна фирма в Долна Митрополия, която е свързана с производството и търговия с белен слънчоглед и слънчогледов чипс. В областта на зеленчукопроизводството по-голяма фирма е „Проленд“ ООД в село Байкал, която е производител на плодове и зеленчуци и разполага със стотици декари площ, на които се отглеждат избрани сортове по водещи европейски технологии. На територията се отглеждат и ограничено количество лозя.

Зърнено-хлебните, зърнено-фуражните и техническите култури са определящи и за община **Долни Дъбник**. На територията дейност развиват отново повече арендатори, отколкото местни фирми. От местните, по-големи са „Агриком“, която обработва хиляди декари в землищата на селата Бъркач, Градина, Петърница, Садовец и Долни Дъбник и ЧПК „Аренда“, както и още 8 по-малки кооперации и 30-35 сдружения и фирми които обработват около 87% от земята. В община Долни Дъбник в по-голяма степен се развива производството на плодове и зеленчуци, както и лозарството. От по-големите производители е „Розита 98“ ООД в село Горни Дъбник, която е

специализирана в отглеждането на зеленчуци: пипер, домати, патладжани, дини, грах, сладка царевица, зелен фасул. Производството на зеленчуците се осъществява върху обработвани площи между 5 000 дка и 10 000 дка. Зеленчуковите полета на ЕТ „Мирена 99“ в местността „Пелков геран“, Долни Дъбник също са големи: 3800 дка градински грах и зелен фасул, 540 дка домати, 250 дка пипер, 150 дка зеле, броколи, сладка царевица. „Дарина 111“ ООД има оранжерия за домати в село Садовец. Най-големите лозови масиви са създадени в селата Петърница, Бъркач и Садовец. Лозята са винени сортове – „Каберне“, „Ркацители“, „Мерло“, „Мавруд“ и др. По-големи винопроизводители са „АгроЙотови“ ООД в село Садовец, ЧЗП Цветомир Найденов, пак в село Садовец се занимава с производство на собствено грозде и качествени вина по стари български традиции за износ в Русия и Украйна, в Долни Дъбник се намира и една от малкото останали винарски изби в областта – „Мизия“. Дините и пъпешите произведени в Долни Дъбник се предлагат на пазарите в цялата страна, на територията на общината е налице пазар за пресни плодове и зеленчуци, където е възможно директното предлагане на произведената продукция от производителите.

Животновъдството, макар и по-слабо застъпено, е бързоразвиващ се подотрасъл на територията и на двете общини на МИГ. Отглеждат се говеда, биволици, овце, кози, свине, птици, а най-много – пчелни семейства. Тенденцията е към увеличение на животните в сравнение с предишните години. Освен няколкото средни стопанства, животновъдството на територията на МИГ също е представено предимно от малки производители, голяма част от които са частни лица, някои от тях регистрирани като земеделски производители. В община Долна Митрополия е разпространено говедовъдството и гледането на свине, овце, кози, по-малко птици. По-големи производители са ЕТ „Шкодра-Н Николай Петров“ в село Комарево – едър рогат добитък, фирма „ССБ“ с ферма за крави в село Байкал. „Любесмо 88“ – стопанство за крави в село Рибен, „Инамар – Пламен Цонков“ в Долна Митрополия, който отглежда кози и овце за разплод. „Дитроникс ООД“ - Александър Дъков отглежда 40 хиляди кокошки носачки в птицеферма в с. Горна Митрополия и е един от най-големите производители на яйца в България. Птицефермата на „Пилигрим“ ГМ в село Горна Митрополия се занимава с отглеждане на бройлери, като има база и в село Ставерци. В почти всички селища на общината е добре развито пчеларството, има и две пчеларски организации - Общинска пчеларска организация, Долна Митрополия и Пчеларско дружество „Нектар“ – село Горна Митрополия. В община Долни Дъбник се отглеждат предимно едър рогат добитък, свине, овце, кози птици и пчели, като животновъдството се развива отново предимно в дребни фамилни стопанства. Край самия Долни Дъбник се намира люпилня, както и единствената в региона ферма за месодайни овце от породата Ил дьо Франс, друга голяма фирма в региона е „Камелия-Васил Гетов“ 1, която се занимава с гледане на овце, включително и по биологичен начин. Регистрирани земеделски производители – частни лица, които гледат крави има в гр. Долни Дъбник и в селата Петърница, Крушовица и Садовец. В село Садовец се намира и фермата за коне „Дилчеви“, фирма „ГСМ“ отглежда овце в село Петърница, Петър Минков има птицеферма за 1500 бройлера в село Градина. На територията на общината е силно развито отглеждането на пчели, като през последните години пчелните

семейства се увеличават и вече са над 10 хиляди. На територията на двете общини на МИГ има и няколко по-големи и десетки по-малки производители, които имат сертификати за биологична продукция или обработват стопанства в преход, като биологичното земеделие е неизползвана досега пазарна ниша в региона, с голям експортен капацитет и възможности за добавяне на стойност към земеделската продукция.

Както се вижда, макар да се запазва преобладаващата тенденция към монокултурно земеделие, характерна за цяла северна България, на територията на МИГ е започната частична диверсификация на продукцията на самото селско стопанство. Това отговаря на идентифицираната в докладите на МЗХГ и ЕК нужда от **повишаване на конкурентоспособността на стопанства в секторите мляко, мясо, плодове и зеленчуци и развиване на нишови продукти с по-висока добавена стойност като органичното земеделие**. Въпреки „благоприятния агроекологичен потенциал и традиции, производството в тези сектори расте бавно или спада поради проблеми в производствените структури, забавена модернизация и ниска хоризонтална и верикална интеграция и влошено състояние или неразвита публична инфраструктурата, която ги обслужва“ (Оценка на МЗХГ, 2018)

В заключение трябва да се каже, че така очертаният „агарен“ профил на икономиката на територията на МИГ, както и на Северозападната част на България трудно ще се промени, нито пък има необходимост това да става чрез „планови“ регулатии. Отглеждането на зърнени и технически култури напълно отговаря на природните ресурси и климатичните условия на Дунавската равнина, окрупняването на земята, модернизацията и специализацията на големите стопанства са естествени пазарни процеси, следващи изискванията за повишаване на конкурентоспособността на земеделието и осигуряване на достатъчно сировини за хранително-вкусовата и друга преработваща промишленост. Затова трябва да се мисли в посока паралелно развитие, както на другите земеделски сектори, така и на самите селски райони, такава е и нагласата в новите европейски документи за следващия програмен период, в които е записано, че „редом с моделите на селско стопанство от по-едър мащаб и с по-изразена пазарна ориентация“, е необходима и повече подкрепа за „малките земеделски стопанства, които представляват модел на селско стопанство със социален характер, който понастоящем все още преобладава в ЕС“ (Резолюция на ЕП, 2017). Развитието трябва да е към алтернативно на големите ферми земеделие (освен т.нар. „чувствителни“ сектори, тук се включва и специфичната нишова продукция – гъби, екзотични зеленчуци и плодове, лечебни растения, биологично земеделие, билки, добавки, козметика и др.), към диверсификация на икономиката с цел по-ефективно използване на природните ресурси – не само за земеделие, но и за туризъм, опазване на околната среда, спорт, културни дейности, към повишаване на предприемаческата активност в областта не само на производството, но и на услугите, включително и социалните такива, към възстановяване на традиционните продукти не само в областта на храните и т.н. Идеята е пазарно ориентираното и печелившо „голямо“ земеделие да върви успоредно с устойчивото развитие на селските райони, като приоритетно се

подпомагат сфери, в които има потенциална висока добавена стойност, без те да се конкурират с продукцията на промишленото селско стопанство.

4.3. Преработваща промишленост

Вече беше споменато в предходната глава, че един от проблемите пред развитието на хранително-вкусовата промишленост у нас, установен при прилагането на ПРСР в предишния програмен период е не само модернизацията, но и липсата на достатъчно или неефективното използване на местни сировини. Оттам е изведена и необходимостта за по-тясна вертикалната интеграция селско стопанство/преработка и създаване на къси вериги за доставка в селските райони – т.е. сировините да се преработват на мястото, в което са произведени, като така се създава добавена стойност на селско-стопанската продукция. У нас често се наблюдава обратното – съществуващи вече предприятия не използват местните ресурси и се снабдяват с вносна сировина, или изкупуват сировини от други региони на страната, което прекъсва естествената верига земеделие-преработка-потребители, осъщява продукцията и прави производството неефективно. Инвестициите в производство на храни и броя на предприятията в България се увеличават с по-бързи темпове спрямо средните стойности за ЕС, като до 2016 г. в сектора на храните те са около 33% при средни стойности за ЕС от 16%, но все още са крайно недостатъчни. По добавена стойност и по факторни разходи най-голям дял заема производството на напитки (най-вече франчайз за бира и безалкохолни), следвано от производството на хляб и хлебни изделия, където е и най-високият дял на заетите – 35% или 28 хил. души. Парадоксалното в случая е, че в производството на тестени изделия у нас масово се използват вносни брашна, а от друга страна – по-голямата част от българската пшеница се изнася (Доклад на БАН, 2016 г.). Именно такива примери илюстрират набелязаната в документите на МЗХГ и ЕК липса на вертикална интеграция. Като структура производството на храни продължава да се доминира от микропредприятията, заемащи 71,5% от общия брой, малките и средни предприятия са 28%, като големите (над 250 души персонал) са едва 24 или 0,5%. Големите предприятия обаче допринасят за 24% от добавената стойност, докато микропредприятията за едва 5%. Основната част или 70% от добавената стойност се дължи на малките и средни предприятия. В докладите на МЗХГ е отчетено, че развитието на преработвателните сектори на база местни земеделски производства е важно за конкурентоспособността на земеделието и за останалите вертикално свързани сектори, като е определена и **необходимостта от подпомагане на технологичното обновление в хранителната промишленост**.

На територията на МИГ и в двете общини преработващата промишленост е предимно именно в хранително-вкусовата сфера и е тясно свързана с продукцията на селското стопанство, което е положителна тенденция. Това се дължи на вече описания преобладаващо земеделски профил на територията, както и на факта, че през последните 10 години в цялата област Плевен са закрити промишлени предприятия на химическата, добивната и дървопреработваща промишленост и тежкото машиностроение, което се отразява върху социално-икономическите процеси. Поради тази причина от особено значение е органичната връзка между земеделието и

преработващата промишленост и успешната организация между сировини и пазари. Икономиката на община **Долна Митрополия** се характеризира с преобладаваща хранително-вкусова промишленост, свързана със земеделието и друга малка преработваща промишленост (дърво и текстил). Промишлените предприятия в общината са общо 33 на брой, като 10 от тях са в град Долна Митрополия, 6 в гр. Тръстеник, 3 в с. Горна Митрополия по 2 в с. Комарево, с. Крушовене и с. Ставерци, с. Ореховица, с. Подем и едно в с. Славовица. 70% от предприятията работят в сферата на храните, като преобладават тези за производство на захарни изделия, преработка на зърнени култури, производство на слънчогледово олио и др. По-големите фирми са: „Българска захар 2002“ ЕАД - за производство на захарни изделия, която от 2003 г. е правоприемник на старата кооперация; „Евамел“ ЕООД в село Ореховица за производство на висококачествено брашно; „Биотекс“, също в село Ореховица - за пълнозърнести брашна от лимец, грахам, царевица, ръж и типово пшенично брашно, а също и хлебни изделия; предприятието „Слънчев дар“ ЕООД в гр. Долна Митрополия за комбинирани фуражи. Маслената фабрика "Звезда" АД в Долна Митрополия е за производство на олио от слънчогледово семе, а през 2014 разширява дейността си с инвестиция от 6 miliona, за да може да преработва и други видове семена, в град Тръстеник фирмата „БГ екопроджект“ изгражда площадка за червен калифорнийски червей и оплзотворяване на органични отпадъци и утайки за производство на органична тор. С преработка на месни и млечни продукти се занимават и някои от животновъдните ферми.

В община **Долни Дъбник** преработващата промишленост също се развива на база на продукцията от селското стопанство. В последните години приходите от земеделие в общината надвишават повече от тройно приходите от търговия и от преработваща промишленост. В сектора функционират общо около 20 предприятия. Произвеждат се олио, вино, оцет, сушени на плодове, зеленчуци и тютюн, преработка на мляко и производство на млечни продукти. Напоследък се увеличават, но не достатъчно малките предприятия, които добавят стойност към земеделската продукция. Сред основните предприятия в общината са винарска къща „Мизия“ в гр. Долни Дъбник и маслобойна - ЕТ „Боатин“ в гр. Долни Дъбник и в село Садовец. В град Долни Дъбник и селата Петърница, Горни Дъбник и Садовец има мелнични предприятия. Запазени са тютюносушилните в с. Крушовица и гр. Долни Дъбник. Фирмата-зеленчукопроизводител „Розита 98“ има база за преработка и съхранение на зеленчуци и плодове в село Горни Дъбник, а в град Горни Дъбник има съществуващ отпреди цех за сушени на зеленчуци и плодове. ЕТ „Мирена – 99 – Любомир Върбанов“ – също голям зеленчукопроизводител, в Долни Дъбник има предприятие за охлажддане и пакетиране на зеленчуци – прясна царевица, грах и боб. В Долни Дъбник е и предприятието за месопреработка на „Фреш Мийд МД“ - предимно за производство на саждърма и хранителни мазнини с капацитет 5-10 тона на ден. „Петков Апис“ ЕООД е цех за преработка на восъчни основи, а ЕТ "Ескарго - Петя Кировска" в село Крушовица е една от малкото ферми за отглеждане на охлюви от вида Gros-gris в България. В село Горни Дъбник има и цех за преработка на пченен мед и цех за преработка на пилета и пуйки. Фирма „Герада – ГМ“ ООД е с производствена база в с.

Горни Дъбник и е регистрирана още през август 1996 година с основна дейност производство, съхранение, разфасовка, преработка и търговия на пчлен мед и пчелни продукти. „Веда“ ООД е разположена в гр. Долни Дъбник и е най-големият производител на органичен оцет в България, произвежда още натурален и обикновен оцет. В общината е развито и производството и преработката на мед по биологичен начин.

Както се вижда, преработващата промишленост на територията на МИГ се развива около средното равнище за селските райони в северната част на България, както и че продукцията е тясно обвързана със секторите на местното селско стопанство, извън зърнените култури. Положителна е тенденцията, че е налице стартирала вертикална интеграция – преработвателите използват собствени сировини (например за производството на олио и оцет) или обратно – фермерите се заемат с преработка на собствената продукция (например сирене и месни продукти в животновъдните стопанства, пакетиране в стопанствата за зеленчуци). Наблюдават се и наченки на производство на специфична нишова продукция (пълнозърнести брашна, охлюви, червеи), както и на биологично производство – и двете с висока добавена стойност за икономиката на района. С дребни изключения, преработвателните предприятия на територията на МИГ са малки и средни, чиито основни проблеми са необходимостта от инвестиции в нови технологии и оборудване, липсата на достатъчно пазари, недостиг на достатъчно квалифицирана работна ръка, както и затруднения, свързани с общата инфраструктура. Стимулирането на производство на фермерски хани, нишови продукти (екзотични гъби, подправки, редки зеленчуци, деликатеси) или на биологични хани, производство на традиционни за съответния район продукти, използващи местни сировини и преработени на място не само ще засили отделните стопанства, но и ще осигури по-здравословна, по-разнообразна и по-качествена храна за потребителите. Затова и в Декларацията от Корк, 2016 се казва, че „политиките на Съюза следва да акцентират върху интегрираните подходи за развитие и укрепване на веригите за създаване на стойност в селските райони и местните производствени мрежи“ и „трябва да насърчават нови подходи за хоризонтална и вертикална интеграция, които да осигуряват справедливи и прозрачни договорни отношения във веригата на доставки“. Важно е също така, че затворените цикли на производство при по-малките и средни стопанства, при които производство, обработка и пакетиране обикновено се извършват в един и същи район, запазват добавената стойност именно в този район, за разлика от големите предприятия, които могат да транспортират сировини от хиляди километри. Изключително важно е и чрез стратегията на МИГ да продължи подкрепата за тези сектори, които на база местни сировини развиват местно производство. Помощта следва да е в посока обновяване на мощностите, свързване с научните постижения и иновациите, адаптация към новите хигиенни, ветеринарни и най-вече екологични изисквания, достигане на европейските стандарти, подобряване на пазарните позиции и конкурентоспособността. Това е и начин за повишаване на доходите, създаване на нови работни места, спрявяне с демографската криза чрез задържане на младите хора, като им се създадат условия за правене на печеливш бизнес.

4.4. Диверсификация на икономиката

Не само у нас, но и в рамките на ЕС, икономиката на селските райони е с ниска степен на диверсификация. Това се дължи на редица фактори, но най-вече на индустриализацията и миграцията към градовете, където са изнесени и повечето услуги, има повече удобства за живеещите и по-добра кариерна реализация за младите хора. Като причина не трябва да се пренебрегва и модернизацията на самото земеделие, което от една страна намалява използването на работна ръка, а от друга - оставя без поминък повечето от собствениците на малки стопанства, които продават или дават под аренда земите си на по-големите. В много от селските райони съществуващата индустрията е слабо интегрирана в местната икономика – т.е. няма връзка с ресурсите, слабо е и развитието на секторите, които добавят стойност към произвежданите първични продукти или оползотворяват други възможности – например природата като база за туризъм и отдих. Разнообразието на дейности в икономиката е отчетливо по-слабо именно в районите у нас, в които е имало големи държавни промишлени предприятия, закрити точно защото са били изкуствено поддържана индустрия по време на социализма, без никаква връзка с потенциала и възможностите на съответната територия (най-често работещи с вносни суровини и без осигурен извън СИВ пазар). Освен това, през последните години в предимно селските райони в ЕС не промишеността, а секторът на услугите създава около половината от добавена стойност – у нас услугите са 52% от БДС, но имат значително по-малък дял в заетостта – 40%, като преобладаващият дял се пада на публичните услуги, търговията, хотелиерството, ресторантърството и транспорта.

Мерките за разнообразяване на икономиката са жизнено необходими за общините от селски тип. Традиционният фокус на развитие на селските райони вече е изместен от производство на храна (земеделие) към осигуряване на обществени блага като чиста околнна среда, открито пространство, социално приобщаване, културни събития, и не на последно място възможност за собствен малък бизнес. Трябва дебело да се подчертава, че под диверсификация в селските райони не се разбира просто намирането на алтернативна работа за земеделците, например в голямо предприятие в съседния град, а под диверсификация се разбира **насърчаване на предприемачеството** и правене на бизнес, осигуряване на независимост и самостоятелно участие в пазара. Затова „от ключово значение е създаването в селските райони на нови работни места в неземеделските сектори на икономиката“ (Доклад за бъдещето на малките стопанства на ЕК, 2013). Микро- и малките предприятия – земеделски, преработвателни или предоставящи услуги се считат за основна икономическа структура на селските райони, а диверсификацията в неземеделски дейности е важна не само за отделното стопанство, но и за предоставянето на публични услуги. Обикновено собствениците на земеделски стопанства са изправени пред избора да реализират растеж с цената на много усилия, кредити или субсидии, положен труд и инвестиции в материални активи или просто да се откажат от земеделска дейност. Диверсификацията се определя като „трета възможност“, особено за по-малките и средни стопанства – между избора дали да се занимават със земеделие или изцяло да се насочат към други дейности, сега те имат

алтернативата едновременно да правят и двете неща – без да изоставят селскостопанското производство, да създадат малки предприятия – за преработка, съхранение, търговия, туризъм, , битово обслужване, ремонти и т.н. или предоставяне на някакви услуги, полезни за общността, включително и в сферата на културата и социалното включване.

Територията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ не е изключение в това отношение – търговията и услугите доминират в градските центрове, туризът не е развит, не са достатъчни както битовите, така и социалните предприятия и тези, свързани с културата. И докато диверсификацията в посока преработка и интеграция е започната - възражда се преработката на зеленчуци, млечни продукти, винарство и пчеларството, има наченки на биологично производство, то в областта на неземеделския бизнес, резултатите са все още много слаби. Например, в областта на туризма, според данните на НСИ за 2017 г. на територията на двете общини на МИГ няма регистрирани места за настаняване, нито отчетени нощувки. Общинските документи посочват 60 места за настаняване в село Байкал, община Долна Митрополия, което е нещо като курортно селище за жителите на общината на брега на Дунав. В туристическите обяви се предлагат няколко къщи и стаи за гости, като нов туристически обект на територията на МИГ е само комплексът „Вила Фретли“ в с. Горни Дъбник, който разполага с леглова база от 20 места, и освен мотела има пет бунгала с по две легла и две бунгала семеен тип с четири легла. Като потенциал за развитие на туризма в Стратегията на МИГ са посочени 32 археологически, исторически, художествени и архитектурно-строителни обекти обявени за недвижими културни ценности, от които 4 с категория „национално значение“ на територията на община Долна Митрополия, както и 7 църкви, а в община Долни Дъбник - 44 археологически, исторически, художествени и архитектурно-строителни обекти, обявени за недвижими културни ценности, като от категория с „национално значение“ 8 обекти, разположени в село Садовец. Този потенциал обаче трудно ще бъде осъществен при липсата на хотели и места за настаняване, както и на съществуващи туристически услуги като ресторани, кафенета, културни събития, магазини за сувенири. Развитието на туризма е силно зависимо също така и от инфраструктурата и достъпността на културните обекти, тяхното физическо състояние и наличието на туристически атракции.

По отношение на търговията и услугите, както вече се каза, те са съсредоточени в градските центрове – в град Долна Митрополия има регистрирани 41 много големи търговски обекти, а в Долни Дъбник – 40, които предлагат храни, мебели, дрехи, черна и бяла техника, играчки, лекарства и т.н., като част от магазините са на големите търговски вериги. Не така стои въпросът в селата обаче, където най-често има магазин единствено за хранителни стоки от първа необходимост или за дрехи. Същото се отнася и за битовите услуги – химическо чистене, фризьорски салони, работилници за ремонти, фитнес, аптеки и др. – те отново са съсредоточени предимно в градовете. Ресторанти, кафенета, места за развлечение също са в градските центрове. Кина и театри има в областния град Плевен, културният живот в двете общини се поддържа

единствено от читалищата. Към диверсификацията на дейностите на територията на МИГ може да се прибави и **опазването на природното и културно наследство и местната идентичност** (за което има отделна „дизайнерска“ мярка на МИГ), тъй като по такъв тип мерки се стимулира творческата активност на населението, организират се събития, а в предишния програмен период са изработени филми с културна насоченост, закупени са носии за самодейни състави, отпечатани са книги, организирани са фестивали, събори и конкурси и други подпомагащи културната идентичност и самодейност на селските райони дейности. Към диверсификацията, както вече се спомена, се отнася и създаването на публични услуги като грижа за деца и възрастни, школи по езици и детски центрове, медицински грижи, социални домове, спортни услуги и др.

4.5. Демографска криза

Един от основните проблеми на селските райони в целия ЕС, както и в България, е отрицателната демография и застаряването на населението. Според данните на НСИ, до 2016 г. населението в цялата област Плевен спада с близо 28% в унисон с общите негативни тенденции за Северозападна България. Две трети от този спад се дължи на отрицателния естествен прираст, а останалата една трета на миграцията към чужбина или София, обикновено в търсене на работа. Гъстотата на населението за областта – 52,6 (д.на кв.м.) е по-малка от средната 63,9 (д. на кв. м.) за страната. На територията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ също протичат негативни демографски процеси. Населението на МИГ в края на 2018 г. е общо 28 396 души, като е намаляло в сравнение с 2017 г. със 635 человека (29 031 души), а в сравнение с времето на написването на Стратегията за ВОМР – с 1117 души (29 513 през 2016г.). Гъстота на населението в двете общини също е значително под средната за страната и областта – съответно 27,5 за община Долна Митрополия и 35,8 за Долни Дъбник.

Област, община	Общо	Мъже	Жени	В градовете	В селата
Долна Митрополия	17 694	8 693	9 001	6 806	10 888
Долни Дъбник	10 702	5 228	5 474	3 820	6 882

(Източник НСИ, 2019 г. (Данни към 31.12.2018 г.)

Област Плевен е и сред областите със сравнително слаба урбанизация – 67% от местното население живее в градовете при 73% за страната. Данните на НСИ говорят за още по-слаба урбанизация в двете общини – по-голямата част от хората живеят именно в селата. Затова пък миграцията към областния град е сравнително висока. Естественият прираст е негативен. През 2018 г. общо в цялата област Плевен са родени 1 945 деца, като от тях в община Долна Митрополия – 154, в Долни Дъбник – 117. Починалите за 2018 г. са общо 4 567 души за област Плевен, от които 457 в Долна Митрополия и 230 в Долни Дъбник. Върху броя на населението се отразява и т.нар. механично движение. За 2018 г. данните показват влошени показатели и в това отношение – изселените са повече от заселените. Механичният прираст е отново с отрицателни стойности.

Области Общини	Заселени			Изселени			Механичен прираст		
	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени
Долна Митрополия	305	136	169	488	209	279	-183	-73	-110
Долни Дъбник	221	102	119	257	109	148	-36	-7	-29

Източник НСИ, 2019 г.

Сред причините за напускане на по-малките населени места е най-вече намирането на постоянна или временна работа в голям град, а сред по-младите – образование, което не могат да получат в родното си място. Обратно, причините, които изтъкват заселените са най-вече достигане на пенсионна възраст – прекратяване на трудовия стаж и връщане на село, брак или гледане на възрастни родители, много малка част посочват като причина намиране на работа или започване на бизнес. Т.е. миграцията е предимно от млади хора, а заселването – от възрастни, което допринася за влошаването на възрастовия състав на населението и се отразява директно върху намаляване на работната сила.

Тези процеси предопределят бързото застаряване на населението на територията на МИГ и влошаване на възрастовата му структура. Тенденцията към застаряване също е типична за селските райони в цяла Европа и от нея зависи до голяма степен пазара на труда, предприемаческата активност, размера на пенсионната система, има негативни последици за подмладяването на селскостопанския сектор и поради увеличената възраст за пенсиониране. Разпределението на населението в двете общини за 2018 г. отразява тези процеси.

Общини/възрастови категории	Общо			В т.ч. в градовете		
	общо	мъже	жени	общо	мъже	жени
Долна Митрополия	17 694	8 693	9 001	6 806	3 341	3 465
Под трудоспособна възраст	2 628	1 358	1 270	1 133	568	565
В трудоспособна възраст	8 926	4 913	4 013	3 784	2 025	1 759
Над трудоспособна възраст	6 140	2 422	3 718	1 889	748	1 141
Долни Дъбник	10 702	5 228	5 474	3 820	1 828	1 992
Под трудоспособна възраст	1 929	957	972	659	331	328
В трудоспособна възраст	5 419	2 963	2 456	2 051	1 083	968
Над трудоспособна възраст	3 354	1 308	2 046	1 110	414	696

Източник, НСИ, 2019

Въпреки че преобладаващата част все още са хората в трудоспособна възраст, увеличава се делът на тези в над трудоспособна в съотношение 3:4 в Долна Митрополия и 2:3 в Долни Дъбник, като съотношението не е по-голямо именно и поради покачването на пенсионната възраст и съответно разширяването на понятието „трудоспособен“. Прави впечатление, че все пак по-голяма част от трудоспособното население продължава да живее в селата, което създава потенциал за развитие, вкл. и на работната сила. Кофициентът на демографско заместване (съотношението между населението на възраст 15–19 и това на 60–64 години) варира значително между

отделните общини в областта, като най-висок е в Долни Дъбник (72%). Средната стойност за област Плевен е 59,5%, което означава, че на всеки 100 души на възраст 60–64 години, на които предстои да напуснат пазара на труда, се падат по-малко от 60 души на възраст 15–19 години, които да заемат техните места – т.е. има отчетливо застаряване.

В община Долна Митрополия ромската етническа група, е с дял е 6,2%, което е по-високо от средния процент за страната (4,87%) и за областта (4,14%). Община Долни Дъбник се определя към групата общини с най-висок процент ромско население на територията на областта - 9,3%. На територията на двете общини на МИГ образователната структура също е неблагоприятна. В община Долна Митрополия преобладават хората със завършено основно, начално или незавършено начално образование - 52,58% , а в община Долни Дъбник хората с висше образование са 8%, със средно – около 40%, а останалите са с основно, незавършено основно или никога не посещавали училище. Тези стойности са двойно по-ниски от средните за страната.

Подобен демографски състав застрашава не само икономиката на селските райони, но и пенсионните и социални системи, представлява пречка не само за пазара на труда, но и за предприемачеството и цялостното развитие и повишава риска от бедност и социално изключване. Освен данните на ЕК от 2019, според проучване на Световната банка от предишната 2018 г., нивото на бедността в България е над четири пъти по-високо в селата в сравнение с това в градовете, а живеещите в селата домакинства съставляват 66% от бедното население в страната. Делът на живеещите в бедност млади хора е значително по-висок в селските райони. Съществен елемент на прилагането на ВОМР е акцентът за равенство между половете, борба с бедността и социалната изолация. На територията на МИГ се наблюдава характерната за цялата страна напоследък тенденция делът на жените да има превес над дела на мъжете – за Долна Митрополия жените са 9 001 (при 8 693 мъже), а в Долни Дъбник - 5 474 (при 5 228), като тези данни са важни поради това, че жените са повече от половината от всички безработни, като една трета са над 50 години, две трети са без специалност и професия, както и са полагали труд предимно в домакинството и личните стопанства.

Демографският състав на селските райони е сред основните проблеми за решаване в ЕС. По данни на Евростат, само около 6% от фермерите в ЕС са под 35 години. Най-много млади земеделски стопани има в Австрия – 22% от броя на фермерите там, в Полша – 20%, Словения – 19%. На другия полюс - най-малко фермери до 40 г. са отчетени в Кипър – 3% от общия брой на фермерите и Португалия - 4 %. България е на седмо място в ЕС с 14% млади фермери – все пак процент по-висок от средния. Так според Евростат (2016), близо 36% или повече от една трета от българските земеделци са на възраст 65 и повече години, а само около половината от хората у нас, които се занимават със селскостопанска дейност, са на възраст 40-65 години. Обновяването и подмладяването на населението в селските райони е сред приоритетните за ОСП политики. Затова и освен специалните финансови инструменти и програми, предвидени за младите фермери, в новите документи на ЕК за реформиране на ОСП се подчертава, че са необходими нови действия в това отношение, които не са свързани само със

субсидиите, а и със законодателството за наследяване на стопанствата, кредитирането, подобряване общите условия на живот и услугите, създаване на нови възможности за работа и кариерна реализация, образование и учене през целия живот, приобщаване на маргинализираните групи – т.е. по-общ поглед към проблемите и комплексни подходи за решаването им, които не са свързани само с развитие на икономиката в тези райони.

4.6. Заетост, безработица и пазар на труда

От влошения демографски разрез на селските райони, естествено следва и лоша картина на пазара на труда. В национален мащаб, по данни на НСИ, средногодишният брой на заетите лица на 15 и повече навършени години през 2018 г. е 3 521 640 - с 4,4% повече в сравнение с предходната година. В сектор „Селско, горско стопанство и риболов се отчита увеличение на броя на заетите лица с 8,5%, което води до нарастване на относителния дял на сектора в структурата на заетостта по икономически дейности до 7% (при 6,8% през 2017 г.). Според данните на статистиката, в селското стопанство са заети 625 хил. души, като броят на наетите непостоянно лица е около 100 хиляди (наемна работна сила), а по-голямата част от занимаващите се със селско стопанство (525 хил.) продължават да се водят самонаети - това са собствениците на стопанства, които използват своя труд и се осигуряват официално. Т.е земеделието е източник на доходи за 19 % от заетите в страната, като 86 % от тях са самонаети, като извън данните а статистиката остават тези земеделски стопани, които не водят счетоводство и не плащат осигуровки, предимно от натураните стопанства. Тенденцията е за намаляване на самонаетите и увеличаване на наетите лица. Намалението се дължи отчасти на демографската структура на ангажираните стопани - заетите над 65 г. възраст са 37% от всички, отчасти и на намаляване броя на стопанствата и увеличаване на площа им – в по-големите стопанства наетите да работят са повече. Сравнително нисък е делът на жените – 22% от заетите. По данни пак на НСИ в сектор „Селско, горско и рибно стопанство“ са ангажирани едва 18% от общо заетите лица. Преобладаваща част от заетите в сектора са мъже – 78%, като тези над 55 г. са 63%. През 2016/2017 стопанска година общият брой на земеделските стопани, регистрирани в регистъра по Наредба № 3/1999 г. е 96 476, а през 2017/18 стопанска година - 93 021 броя. За сравнение – през 2013 този брой е бил 76 340. Всички те се водят „самонаети“.

В цялата област Плевен наетите лица в земеделието за 2018 г. са едва 3 861 от всички 58 430 наети в областта. По отношение на пазара на труда, икономическата активност намалява, а безработицата се запазва на високи нива, обратно на тенденциите за страната. Коефициент на икономическа активност за 2018 г. е 51.0% при среден 55.3% за страната и среден 47.8 % за Северозападния район. Коефициентът на заетост за област Плевен е 46.9% при среден 52.4% за страната и 42.4 % за Северозападния район. Коефициентът на безработица е 10,5 % при средно 5.2% за страната и 11.2% за Северозападния регион. В самата община Плевен, включваща областния град безработицата не надхвърля 10% дори в най-тежките години за пазара на труда. Различията спрямо периферията обаче са значителни – безработицата в общините Долна Митрополия, Долни Дъбник и Пордим остава малко под 17-20%, а в Гулянци – над 35%. Според данните на НСИ, равнището на безработицата в община Долна

Митрополия е 16.16 %. Към 31.05.2017г. регистрираните безработни лица в общината са 901 бр. Безработните младежи до 29 години са 120 души, регистрираните като безработни с по-ниско от основно образование са 494 души, трайно безработните са 401 души или 44.51 % от всички безработни. Равнището на безработица в община Долни Дъбник към 31.05.2017 г. е 16.32%. Регистрираните безработни са 540 души. От тях на възраст до 29 години са 70 души, а с регистрация повече от 1 година са 269 человека. В структурата на безработицата най-голям е дялт на нискоквалифицираните и без образование лица и тези от ромската общност.

Преобладаващо селските райони по принцип се характеризират с много ниско ниво на икономическа активност на работната сила, което се обяснява със слабите възможности за намиране на работа, особено по селата. Сериозен проблем е и високото ниво на продължителната безработица. От друга страна, предприемачите в тези райони срещат трудности при намирането на квалифицирана работна ръка. Пазарът на работна сила е силно поляризиран - висока безработица в населените места извън общинските центрове и в същото време - недостиг на квалифицирана работна ръка, особено на млади хора с висше образование. Сред причините за висока безработица в двете общини е и затварянето на държавните предприятия, развитието на механизирано монокултурно земеделие в Дунавската равнина, слабата диверсификация на икономиката и интегрирането ѝ с местните ресурси, липсата на предприемаческа активност, големите ромски общности. Прилагането на СВОМР може да има ключов ефект в решаването на тези проблеми. От една страна, създаването на нови преработвателни мощности и диверсификацията на икономиката могат да създадат, както нови работни места за хора с по-високо образование, така и нови възможности за бизнес. От друга страна, прилагането на Стратегиите и мерките от различните програми дава възможност за инвестиции в образоването и квалификацията едновременно на земеделци, работодатели, работници и безработни. Жителите на територията на МИГ биха могли да получат компетентности и професии, които да ги направят по-конкурентноспособни на пазара на труда, а местната икономика да си набави специалисти от каквото има нужда.

4.7. Социална инфраструктура

Недостигът и влошеното предлагане на публични услуги също е типична черта на селските райони в целия ЕС. Въпреки че в последните години в по-голямата част от страната са направени големи публични инвестиции, особено в сферата на достъпа до социални услуги (домашен социален патронаж, социален асистент, домашен помощник, центрове за социална рехабилитация на хора с увреждания и др., центрове за деца и възрастни), реализирани по различни ОП, все още в малките населени места има групи от хора със затруднен достъп не само до тези услуги, но и до образование и здравеопазване. Територията на МИГ е на средно равнище и в това отношение. Плевен е една от областите с най-добра оценка на здравеопазването в страната на база на определените от ЕК индикатори. Здравноосигурените са 91% при средно 88% за страната. Осигуреността с лекари също е висока - Плевен е на първо място по относителен брой на общопрактикуващите лекари – един на 1216 души при един на

1611 души за България. Тези показатели обаче се проявяват предимно в градските центрове - общопрактикуващите лекари са рядкост в селата, първични медицински центрове и болници има отново предимно в градовете, в малките населени места живеят голям брой здравно неосигурени лица, както и много възрастни хора, които не могат да се обслужват сами. Например, в община Долна Митрополия има само един медицински център, който покрива и всички села, както и 16 общопрактикуващи лекари – по двама в градовете и по 1 в селата, общият брой на стоматолозите е 7 за цялата община. В община Долни Дъбник също има едно заведение за доболнична помощ, 6 общопрактикуващи лекари и 6 стоматолози, които обслужват цялото население в района, като по отношение на осигуреността с лекари, община заема едно от последните места в област Плевен. Макар че състоянието на материално-техническата база на медицинските центрове е добра (обновена и ремонтирана), и в двете общини се отчита, че предлаганите здравни услуги като цяло не задоволяват нуждите на жителите им. Влошената демографска ситуация поставя допълнителни изисквания пред здравеопазването, поради това че възрастното население има повече от едно хронично заболяване и това осъществява здравното обслужване. Проблем е и здравеопазването сред ромската общност. Голяма част от тях не са здравноосигурени, нямат лични лекари и не посещават здравните заведения. На територията на двете общини на МИГ са представени и повечето социални услуги (вкл. по-новите: приемна грижа, кабинет за семайно планиране, насочен предимно към ромите, център за обществена подкрепа за предотвратяване изоставянето на деца, домашен помощник), но те отново не достигат до всички жители и диверсификацията в неземеделски дейности може да се насочи и в тази посока. Както вече се каза, в селата на двете общини като цяло живеят много възрастни хора, които се нуждаят от социални услуги. Като рискови групи са идентифицирани и хората с увреждания, децата със специални потребности, самотните майки. Прилагането на интегрирания подход на стратегията за ВОМР, работи и за подобряването условията и средата на живот на всички уязвими групи и оттам за цялото население на МИГ. Опитът досега показва, че на хората в неравностойно положение се обръща специално внимание и са реализирани много проекти, целящи подобряване на положението на жените, хората с увреждания, младежите и децата, маргинализираните групи като ромската общност.

Сравнително добре е представено и **образованието**, като на територията на МИГ функционират общо 17 училища – 15 общински и 2 държавни, както и 15 детски градини. В община Долна Митрополия има 8 общински училища, като две от тях са средни общо образователни и се намират съответно в общинския център и в гр. Тръстеник. Останалите училища са основни и са локализирани в селата Божурица, Горна Митрополия, Комарево, Крушовене, Ореховица и Ставерци. Детските градини са 8. Въпреки липсата на училища във всички населени места в общината, за децата е осигурен равен достъп до качествени образователни услуги. В училищата, в които се обучават ученици от други населени места, са предвидени средства за транспортни разходи на учениците, целодневна организация на учебния ден и за столово хранене. Някои от сградите са ремонтирани по проекти и състоянието на материалната база е добро. В община Долни Дъбник има 9 учебни заведения, от които 7 общински и 2

държавни. В гр. Долни Дъбник функционират 1 начално училище, 1 средно общеобразователно от 5 до 12 клас, 1 професионална гимназия по селско стопанство и 1 помощно училище-интернат за ученици от 1 до 10 клас. Останалите 5 училища са основни, намират се в селата, като две от тях са средищни – в с. Петърница и с. Садовец. Единствено в с. Бъркач няма училище. И тук общината осигурява безплатен транспорт за всички пътуващи ученици, създадени са условия за целодневна организация на учебния ден във всички училища, както и за столово хранене в средищните училища в с. Петърница и с. Садовец. Мрежата от детските заведения обхваща всички населени места, като в общината има 7 детски градини – по една целодневна детска градина във всяко едно от селата и едно обединено детско заведение с яслена група в гр. Долни Дъбник.

Професионалното средно образование заема водещо място в област Плевен, като е представено от гимназиите по селско стопанство в Долни Дъбник и подобно в съседната община Пордим, както и от професионалната гимназия по винарство и лозарство в самия град Плевен. Образоването в сферата на туризма, хотелиерството и кулинарията също е широко застъпено и съсредоточено в Плевен, където има и образователни институции с фокус върху хранително-вкусовата промишленост, строителството и архитектурата. Обучават се също и бъдещи специалисти в сферата на компютърната техника и технологии, фармацията, текстила, ремонта на превозни средства и машини, мебелопроизводството. Поред данни на ИПИ (2018), съпоставката между структурата на наетите лица и план-приема в професионалните гимназии показва, че образователната система произвежда значително повече специалисти в сферата на селското стопанство, туризма и хотелиерството от текущо наетите в тези сектори в региона. Освен професионалните гимназии, в област Плевен функционират още математическа и езикова гимназия, както и училища в сферата на изкуството и спорта. Като обобщение може да се каже, че образователните възможности за младото поколение са много добри, тъй като в системата са обхванати повечето деца, а изборът им на образователни възможности е доста над средни в сравнение с други области в страната, в които няма нито специализирани, нито езикови училища.

Като проблемни области пред сектора образование обаче се очертават: големият брой лица със завършен само начален етап на основно образование, никога непосещавалите и отпадналите от училище лица, основната част от които са от ромски произход. Процентът им остава висок – 18, 5% (при средно 12,7 % за страната). Нисък е и процентът на хората с висше образование – само 8%, което се отнася не само за ромите, но и за възрастните, живеещи в селата. Вече беше споменато, че България е с на-ниските показатели в обучението на възрастни (2,3 %, в сравнение със средната за ЕС стойност от 10,9 %), като тук се включени не само различните курсове за повишаване на квалификацията, но и тези за базова грамотност. За да могат тези хора да се участват пълноценно в пазара на труда, са необходими мерки за повишаване и разнообразяване на възможностите им за получаване на допълнителни познания и умения, включително и чрез мярката за обучение, предвидена в Стратегията на МИГ. Изследванията, правени във връзка с проблемите на селските райони в ЕС и отразени в различни документи,

показват, че по принцип земеделските производители са с по-ниска степен на образование, в сравнение с останалото население, занимаващо се с неземеделски дейности в същия регион. Именно това е и причината фермерите в недостатъчна степен да се възползват от възможностите за въвеждане на иновации и нови технологии, тъй като имат ограничен образователен капацитет и недостатъчна осъзнаност за ползите от прилагането им. Оттук идва и по-ниската информираност по отношение и на възможността за субсидиране и реализиране на проекти, непознаване на мерките и механизмите за подкрепа. Въпреки множеството информационни и осведомителни кампании за предоставяне на финансови средства по линия на фондовете на ЕС, у нас се наблюдава липса на активност, особено от страна на по-малките производители, затова популяризирането на мерките от Стратегията са и сред основните задачи пред МИГ.

4.8. Техническа инфраструктура

Една от основните цели на подхода ВОМР е подобряване на средата и качеството на живот в селските общини, което се постига и чрез **подобряване на малката инфраструктура** – рехабилитация на обществени сгради, пътища и канализация, подобряване на зелени площи, спортни съоръжения и такива за култура, съобразено с нуждите на местните хора. На територията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ всички населени места са водоснабдени, но водопроводната мрежа е морално и физически остатяла, което води до чести аварии, а канализационна мрежа липсва и в двете общини. Макар че в община Долна Митрополия продължава работата по проекта за интегриран воден цикъл Плевен – Долна Митрополия, както и са реализирани два самостоятелни проекта за водопроводна и канализационна мрежа, състоянието ѝ продължава да се определя като проблемно. В периода 2011 – 2013г. са подменяни участъци с незначителна дължина от водопроводната мрежа на няколко села от община Долни Дъбник. През община Долни Дъбник и в непосредствена близост до община Долна Митрополия преминава главен път Е83, който осигурява транспортната връзка по оста Русе – Плевен – Ботевград – София, има важно икономическо значение и за двете общини и е в добро състояние. Останалите пътища на територията на общините са второкласни и третокласни и осигуряват добра свързаност между отделните населени места, но са амортизираны и се нуждаят в по-голямата си част от основен ремонт. Същото важи и за голяма част от спортните съоръжения и зелените площи, както и за състоянието на сградния фонд на читалищата. Инвестиционните мерки за общините са неотменима част от подхода ВОМР, тъй като за разлика от големите инфраструктурни проекти, са съобразени преди всичко с потребностите на местните общности и се реализират чрез инструментите за местното самоуправление и децентрализацията.

5. Оценка на Стратегията за ВОМР на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник. Качество и изпълнение

В частта за „Описание на системата за мониторинг и оценка“ в Стратегията за ВОМР на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ са предвидени две оценки: една междинна оценка и една окончателна оценка - в годината на приключване на СВОМР, както и е заложено ежегодно проучване за въздействието на СВОМР върху социално-икономическото развитие на територията и удовлетвореността от прилагането на СВОМР в общността. Тъй като изпълнението на Стратегията започва едва в последните няколко месеца, междинна оценка не е правена, а настоящият анализ е втори поред по зададената тема за въздействие на СВОМР (първият е изгoten през 2018 г.). Според системата за мониторинг на МИГ, оценките и анализите се възлагат на външни експерти.

МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ прилага Споразумение за изпълнение на СВОМР РД 50-26/05.04.18, към което има три допълнителни споразумения – едното от 07.08.2018 г., с което се променя описанието на част от мерките по ПРСР (заради промени в нормативната уредба) и второто – от 17.07.2019 г., с което се променя допустимата максимална помош за къщите за гости по мярка 6.4 (пак поради промяна в нормативната уредба). Самата Стратегия е еднофондова и е актуализирана три пъти. През октомври 2019 г. е обявено обществено обсъждане за нова промяна на Стратегията по отношение критериите за оценка на проектите по някои мерки. На 13.11.2019 г. е подписано допълнително споразумение към Споразумение за изпълнение на СВОМР РД 50-26/05.04.18, с което са изменени някои от Критериите за оценка по мярка 4.1. „Инвестиции в земеделски стопанства“, мярка 4.2. „Инвестиции в преработка/маркетинг на селскостопански продукти“, мярка 6.4.1. „Инвестиции в подкрепа на неземеделски дейности“, мярка 7.5. „Инвестиции за публично ползване в инфраструктурата за отдих, туристическа инфраструктура“ и мярка 7.02. „Стимулиране на местното развитие и активността на територията на МИГ чрез популяризиране на културно-историческото материално и нематериално наследство и спорта.“ В екипа на МИГ също се правят смени – четири пъти в състава на общото събрание, два пъти в управителния съвет и две смени на изпълнителния директор, както и промени на експертите по прилагане на СВОМР. Поради тези и други административни и финансови причини, първият прием на проекти е отворен едва през юли 2019 г. – повече от година след одобряване на Стратегията, като са подадени и одобрени проектни предложения само по мярка 7.2. В индикативния график до края на годината се предвиждат приети по мерките 4.1, 4.2 и 6.4. На практика досега на територията на МИГ няма стартирани проекти по Стратегията.

5.1. Обща информация за Стратегията, мерки и приоритети, съгласуваност.

Според изискванията на нормативните документи и принципите на ВОМР, Стратегията е изготвена на база проучване потенциала и проблемите на територията (территориален подход), идентифициране и включване на всички заинтересовани страни (подход отдолу-нагоре) и чрез осъществяване на публично-частно партньорство чрез самата МИГ. Приоритетите, целите и мерките в стратегията са разработени въз основа на

SWOT анализ (силни и слаби страни, възможности и заплахи) и идентифициране на местните потребности, направено от местните участници. В Стратегията е записано, че територията има „висок потенциал за развитие на земеделието чрез модернизиране на стопанствата, подпомагане развитието на преработващата индустрия и намиране на пазари за реализация на нейната продукция. Нереализиран потенциал за развитие имат неземеделските дейности в секторите туризъм, търговия и услуги“. Като основни проблеми са наблюдавани „бездействието, технологичното и отраслово развитие на селското стопанство и състоянието на инфраструктурата – пътища, водопровод и

канализация“. На тази база приоритетите и целите на Стратегията са насочени към: модернизация на стопанствата и преработващата промишленост с цел повишаване на конкурентоспособността им, диверсификация на икономическите дейности, подобряване на средата за живееене чрез обновяване на инфраструктурата, запазване на културното наследство и повишаване на капацитета на стопаните чрез обучение.

Така е формулирана и основната визия за развитие на територията на МИГ в Стратегията, която има три приоритета, седем специфични цели и шест мерки по ПРСР и една мярка извън обхвата на мерките от Регламент (ЕС) № 1305/2013, но съответстваща на целите на регламента за реализирането на целите и приоритетите.

Устойчив растеж и европейско развитие на територията чрез повишаване на конкурентоспособността на селското стопанство, увеличаване на заетостта и разнообразяване на дейностите в неземеделския сектор, инвестиции в публична и социална инфраструктура

Приоритет 1: Повишаване на производителността и конкурентоспособността на малките и средни селски стопанства и преработвателни предприятия чрез технологична модернизация и повишаване на квалификацията.

Специфична цел 1	Специфична цел 2	Специфична цел 3
Повишаване конкурентоспособността и технологична модернизация на селското стопанство чрез преструктуриране и развитие на наличните мощности и насърчаване въвеждането на иновации в стопанствата. (Мярка 4.1 „Инвестиции в земеделски стопанства“)	Развитие и модернизация на преработвателните предприятия и маркетинга на техните селскостопански продукти. (Мярка 4.2. „Инвестиции в преработка/маркетинг на селскостопански продукти“)	Повишаване на квалификацията на селските стопани и усвояване на добри практики. (Мярка 1.3. „Краткосрочен обмен на опит и посещения в земеделски и горски стопанства“)

Приоритет 2: Повишаване на жизнения стандарт и увеличаване на заетостта чрез развитие на неземеделски дейности и опазване на културно-историческото и природно наследство.

Специфична цел 1 Развитие на неземеделски дейности, услуги и туризъм. (Мярка 6.4.1. „Инвестиции в подкрепа на неземеделски дейности“)	Специфична цел 2 Опазване на културно историческото и природно наследство (Мярка 7.02. „Стимулиране на местното развитие и активността на територията на МИГ чрез популяризиране на културно-историческото материално и нематериално наследство и спорта.“)
--	--

Приоритет 3: Подобряване на условията на живот чрез развитие на публичната инфраструктура и условията за отдих и туризъм.

Специфична цел 1 Подобряване на техническата инфраструктура (Мярка 7.2. „Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура“.)	Специфична цел 2 Развитие на малка инфраструктура в областта на отдыха и туризма. (Мярка 7.5. „Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура“)
--	---

5.2. Елементи на устойчивото развитие на територията в приоритетите

Както се вижда, има добра свързаност между идентифицираните потенциал и проблеми на територията и целите на Стратегията, както и между целите и мерките, с които е предвидено постигането им. Търсено е допълване между отделните мерки, както и са програмирани критерии за подбор на проекти, които също имат допълващ ефект (работни места, опазване на околната среда, иновации). Тъй като ВОМР е част и от интегрираното териториално развитие, приоритетите в местните стратегии трябва да гарантират цялостното **устойчиво развитие** на района: икономическо (насърчаване на конкурентоспособността), екологично (устойчиво управление и опазване на природните ресурси), социално (балансирано териториално развитие и поддържане на заетост). Мерките трябва да се реализират чрез комплексни подходи при ефективното използване на потенциала на територията или при решаване на проблемите й. Този принцип на ВОМР е основан на синергията между целите, дейностите и мерките в съответствие с целите от Споразумението за партньорство и на РОП (Регламент 1303/2013). Тъй като е част от ПРСР, ВОМР приложена на конкретни територии, трябва да допринася за изпълнението на приоритетните области, както и за хоризонталните цели, свързани с иновациите, околната среда, изменението на климата и борбата с бедността. Посредством ПРСР, ВОМР допринася също и за постигането на целите на ОСП — балансирано териториално развитие на селските райони, а по този начин и за тематичните цели на стратегията „Европа 2020“, формулирани като 11 тематични цели в РОП. Стратегиите за ВОМР не трябва да се смятат за изолирани от другите програми. Те са гъвкави инструменти за посрещане на специфичните потребности на различни местни райони по начин, който произвежда конкретни резултати и надгражда ползите за съответните програми, така че съгласуваността с тях е задължителна. Интегрираният подход означава също така, че различните мерки за подкрепа на местно ниво са съгласувани и обединени за постигането на същите стратегически цели като регионалните и националните.

В Стратегията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ синергията между трите стълба на устойчивото развитие е постигната чрез прилагането на конкретни мерки или чрез хоризонталните принципи: първият и вторият приоритет допринасят най-вече за икономическото развитие (4.1, 4.2 и 6.4), третият подобрява условията за живот на населението (7.2 и 7.5), но и влияе положително и за опазване на околната среда, в първия приоритет се включва обучение и повишаване на квалификацията (1.3), а във втория и третия – културното наследство (7.5 и 7.02), като всички приоритети и мерки имат принос към борбата с бедността, иновациите и опазване на околната среда чрез различните критерии, включени в оценката на проекти.

Приоритети и специфични цели на Стратегията за ВОМР	Цели на ПРСР Специфични цели на ВОМР	Приоритетни области на ПРСР	Цели на РОР и Споразумението за партньорство
Приоритет 1: Повишаване на производителността и конкурентоспособността на малките и средни селски стопанства и преработвателни предприятия чрез технологична модернизация и повишаване на квалификацията.			
Специфична цел 1 Повишаване конкурентоспособността и технологична модернизация на селското стопанство чрез преструктуриране и развитие на наличните мощности и насърчаване въвеждането на иновации в стопанствата. Мярка 4.1 „Инвестиции в земеделски стопанства“	Цел 1 от ПРСР: Повишаване на конкурентоспособността и балансирано развитие на селското и горското стопанство и преработващата промишленост; Специфична цел 1 на ВОМР: Развитие и стимулиране на предприемачество и устойчив бизнес	Приоритетна област 2 Повишаване на жизнеспособността на земеделските стопанства и конкурентоспособността на всички видове селскостопанска дейност във всички региони и насърчаване на новаторските технологии в селското стопанство и устойчивото управление на горите; Подприоритет 2А Подобряване на икономическите резултати на всички земеделски стопанства и улесняване на преструктурирането и модернизирането на стопанствата	Тематична Цел 3 Повишаване на конкурентоспособността на малките и средни предприятия; селскостопански сектор (ЕЗФРСР) и на сектор рибарство и аквакултури (ЕФМДР) Тематична цел 1 Засилване на научноизследователската дейност, технологичното развитие и иновациите
Специфична цел 2 Развитие и модернизация на преработвателните предприятия и маркетинга на техните селскостопански продукти. Мярка 4.2. „Инвестиции в преработка/маркетинг на селскостопански продукти“	Цел 1 от ПРСР: Повишаване на конкурентоспособността и балансирано развитие на селското и горското стопанство и преработващата промишленост; Специфична цел 1 на ВОМР: Развитие и стимулиране на предприемачество и устойчив бизнес	Приоритетна област 3 Насърчаване на добро организиране на хранителната верига, в т.ч. преработката и търговията със селскостопански продукти, хуманното отношение към животните и управлението на риска в селското стопанство, Подприоритет 3А Подобряване на конкурентоспособността на първичните производители чрез по-доброто им интегриране в селскостопанската и хранителната верига посредством схеми за качество, които да добавят стойност към селскостопанските продукти	Тематична цел 8 Насърчаване на устойчивата и качествена заетост и подкрепа за мобилността на работната сила; Тематична цел 9 насърчаване на социалното приобщаване, борба с бедността и всяка форма на дискриминация
Специфична цел 3 Повишаване на квалификацията на селските стопани и усвояване на добри	Цел 3 на ПРСР Социално-икономическо развитие на селските райони, осигуряващо нови работни места,	Приоритетна област 1: Стимулиране на трансфера на знания и иновациите в областта на селското и горското стопанство и	Тематична цел 1 Засилване на научноизследователската дейност, технологичното

<p>практики.</p> <p>Мярка 1.3. „Краткосрочен обмен на опит и посещения в земеделски и горски стопанства“</p>	<p>намаляване на бедността, социално включване и по-добро качество на живот</p> <p>Специфична цел 2 на ВОМР</p> <p>Развитие на динамична жизнена среда и подобряване качеството на живот чрез развитие на хоризонтални и междусекторни партньорства и взаимодействие за инициативи от общ интерес;</p> <p>Специфична цел 3 на ВОМР</p> <p>Развитие на практики и модели за добро управление и участие на заинтересованите страни в развитието на територията, като основа за териториално развитие</p>	<p>селските райони с акцент върху следните области:</p> <p>Подприоритет 1В:</p> <p>Поощряване на ученето през целия живот и професионалното обучение в секторите на селското и горското стопанство</p> <p>Подприоритет 1Б:</p> <p>Укрепване на връзките между селското стопанство, производството на хrани, горското стопанство и научноизследователската дейност и иновациите, включително с цел подобряване на екологичното управление и екологичните показатели</p> <p>Подприоритет 1А:</p> <p>Стимулиране на иновациите, сътрудничеството и развитието на базата от знания в селските райони</p>	<p>развитие и иновациите</p> <p>Тематична цел 10</p> <p>Инвестиции в образованието, обучението, включително професионално обучение за придобиване на умения и ученето през целия живот</p>
---	--	---	---

Приоритет 2: Повишаване на жизнения стандарт и увеличаване на заетостта чрез развитие на неземеделски дейности и опазване на културно-историческото и природно наследство.

<p>Специфична цел 1</p> <p>Развитие на неземеделски дейности, услуги и туризъм.</p> <p>Мярка 6.4 „Инвестиции в подкрепа на неземеделски дейности“</p>	<p>Цел 1 от ПРСР</p> <p>Повишаване на конкурентоспособността и балансирано развитие на селското и горското стопанство и преработващата промишленост;</p> <p>Цел 3 от ПРСР</p> <p>Социално-икономическо развитие на селските райони, осигуряващо нови работни места, намаляване на бедността, социално включване и по-добро качество на живот</p> <p>Специфична цел 1 на ВОМР:</p> <p>Развитие и стимулиране на предприемачество и устойчив бизнес;</p> <p>Специфична цел 2 на ВОМР:</p> <p>Развитие на динамична жизнена среда и подобряване качеството на живот чрез развитие на хоризонтални и</p>	<p>Приоритетна област 6:</p> <p>Насърчаване на социалното приобщаване, намаляването на бедността и икономическото развитие в селските райони</p> <p>Подприоритет 6А:</p> <p>Улесняване на разнообразяването, създаването и развитието на малки предприятия, както и разкриването на работни места</p> <p>Приоритетна област 3</p> <p>Насърчаване на добро организиране на хранителната верига, в т.ч. преработката и търговията със селскостопански продукти, хуманното отношение към животните и управлението на риска в селското стопанство,</p> <p>Подприоритет 3А</p> <p>Подобряване на конкурентоспособността на първичните производители чрез по-доброто им</p>	<p>Тематична Цел 3</p> <p>Повишаване на конкурентоспособността на малките и средни предприятия; селскостопанският сектор (ЕЗФСР) и на сектор рибарство и аквакултури (ЕФМДР)</p> <p>Тематична цел 8</p> <p>Насърчаване на заетостта и подкрепа за мобилността на работната сила;</p> <p>Тематична цел 9</p> <p>Насърчаване на социално приобщаване и борба с бедността и всяка форма на дискриминация;</p>
---	--	---	---

	междусекторни партньорства и взаимодействие за инициативи от общ интерес	интегриране в селскостопанската и хранителната верига посредством схеми за качество, които да добавят стойност към селскостопанските продукти	
Специфична цел 2 Опазване на културно историческото и природно наследство 7.02. „Стимулиране на местното развитие и активността на територията на МИГ чрез популяризиране на културно-историческото материално и нематериално наследство и спорта.“	<p>Цел 3 на ПРСР Социално-икономическо развитие на селските райони, осигуряващо нови работни места, намаляване на бедността, социално включване и подобро качество на живот.</p> <p>Специфична цел 2 на ВОМР: Развитие на динамична жизнена среда и подобряване качеството на живот чрез развитие на хоризонтални и междусекторни партньорства и взаимодействие за инициативи от общ интерес</p> <p>Специфична цел 4 на ВОМР Развитие на териториална идентичност, маркетинг и марки на база на специфичния териториален потенциал и продукти от местен характер.</p>	<p>Приоритетна област 6: Насърчаване на социалното приобщаване, намаляването на бедността и икономическото развитие в селските райони</p> <p>Подприоритет 6Б: Стимулиране на местното развитие в селските райони</p>	<p>Тематична цел 9 Насърчаване на социалното приобщаване, борба с бедността и всяка форма на дискриминация</p>

Приоритет 3: Подобряване на условията на живот чрез развитие на публичната инфраструктура и условията за отдих и туризъм.

Специфична цел 1 Подобряване на техническата инфраструктура Мярка 7.2 „Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура“.	<p>Цел 3 на ПРСР Социално-икономическо развитие на селските райони, осигуряващо нови работни места, намаляване на бедността, социално включване и подобро качество на живот.</p> <p>Специфична цел 2 на ВОМР: Развитие на динамична жизнена среда и подобряване качеството на живот чрез развитие на хоризонтални и междусекторни</p>	<p>Приоритетна област 6: Насърчаване на социалното приобщаване, намаляването на бедността и икономическото развитие в селските райони</p> <p>Подприоритет 6Б: Стимулиране на местното развитие в селските райони</p>	<p>Тематична цел 7 Насърчаване на устойчивия транспорт и премахване на участъците с недостатъчен капацитет във всички ключови мрежови инфраструктури;</p> <p>Тематична цел 5 Насърчаване на адаптацията към изменението на климата и</p>
---	---	--	--

	партньорства и взаимодействие за инициативи от общ интерес		превенцията и управлението на риска Тематична цел 6 Съхраняване и опазване на околната среда и на сърчаване на ресурсната ефективност
Специфична цел 2 Развитие на малка инфраструктура в областта на отдиха и туризма Мярка 7.5 „Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура“.	Цел 3 на ПРСР: Социално-икономическо развитие на селските райони, осигуряващо нови работни места, намаляване на бедността, социално включване и по-добро качество на живот. Специфична цел 2 на ВОМР: Развитие на динамична жизнена среда и подобряване качеството на живот чрез развитие на хоризонтални и междусекторни партньорства и взаимодействие за инициативи от общ интерес	Приоритетна област 6: Насърчаване на социалното приобщаване, намаляването на бедността и икономическото развитие в селските райони Подприоритет 6Б: Стимулиране на местното развитие в селските райони	Тематична цел 9 Насърчаване на социалното приобщаване, борба с бедността Тематична цел 6 Съхраняване и опазване на околната среда и на сърчаване на ресурсната ефективност Тематична цел 8 Насърчаване на устойчивата и качествена заетост и подкрепа за мобилността на работната сила

От таблицата се вижда, че най-силно са застъпени първата цел на ПРСР за повишаване на конкурентоспособността и балансирано развитие на селското и горското стопанство и преработващата промишленост, както и Специфична цел 1 на ВОМР за развитие и стимулиране на предприемачество и устойчив бизнес, които отговарят на Тематична цел 3 от РОР за повишаване конкурентоспособността на стопанствата и МСП, както и за диверсификацията на икономиката. Добре е застъпена и цел 3 на ПРСР за социално-икономическо развитие на селските райони, осигуряващо нови работни места, намаляване на бедността, социално включване и по-добро качество на живот и съответно Специфична цел 2 на ВОМР за развитие на динамична жизнена среда и подобряване качеството на живот чрез развитие на хоризонтални и междусекторни партньорства и взаимодействие за инициативи от общ интерес. Тематична цел 9 на РОР за на сърчаване на социалното приобщаване, борба с бедността и всяка форма на дискриминация е хоризонтален принцип във всички мерки, включени са цели и приоритети за опазване на околната среда. Разпределението на финансовия ресурс отразява същата логика:

Код на мярката	Име на мярката	Общо за периода на стратегията	
		лева	%
	Мерки, финансирали от ПРСР 2014 - 2020 г. (ЕЗФРСР)	2 820 000	96.12%
M01	Трансфер на знания и действия за осведомяване	70 000	2.39%
Мярка 1.3.	„Краткосрочен обмен на опит и посещения в земеделски и горски стопанства”	70 000	2.39%
M04	Инвестиции в материални активи	1 125 000	38.34%
Мярка 4.1.	„Инвестиции в земеделски стопанства”	735 000	25.05%
Мярка 4.2.	„Инвестиции в преработка/маркетинг на селскостопански продукти”	390 000	13.29%
M06	Развитие на стопанства и предприятия	550 000	18.75%
Мярка 6.4.1.	„Инвестиции в подкрепа на неземеделски дейности”	550 000	18.75%
M07	Основни услуги и обновяване на селата в селските райони	1 075 000	36.64%
Мярка 7.2.	„Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малки по мащаби инфраструктури”	775 000	26.42%
Мярка 7.5.	„Инвестиции за публично ползване в инфраструктурата за отдих, туристическа инфраструктура”	300 000	10.22%
	Мерки, извън обхвата на мерките от Регламент (ЕС) № 1305/2013, но съответстващи на целите на регламента (финансирали от ЕЗФРСР)	113 700	3.88%
Мярка 7.02.	„Стимулиране на местното развитие и активността на територията на МИГ чрез популяризиране на културно-историческото материално и нематериално наследство и спорта.”	113 700	3.88%
	ОБЩО ЗА ПРОЕКТИ КЪМ СТРАТЕГИЯТА ЗА ВОМР:	2 933 700	100 %

По-голямата част от бюджета е отделена именно за икономическо развитие: 38.34% за мерките 4.1 и 4.2 с превес на модернизацията на земеделието и 18.75% за диверсификация в неземеделски дейности по мярка 6.4, т.е. общо 57.09% от средствата са предназначени за икономически дейности. За подобряване средата на живот (7.2 и 7.5) са предвидени 36.64% от бюджета, които очевидно ще бъдат изразходвани за проекти на общините. 2.39% отиват за обучение и повишаване на квалификацията, като вероятният бенефициент е гимназията по селско стопанство, 3.88% са за популяризиране на културното наследство, като тук потенциални бенефициенти са читалищата и НПО. Съотношението е в полза на частния бизнес и неправителствения сектор, като средствата за публичния сектор все пак са доста голям дял от бюджета – повече от една трета.

Прилагането на другите стълбове на устойчивото развитие, освен икономическия напредък на селските райони, е представено в Стратегията като хоризонтален принцип: опазването на околната среда и борбата с климатичните промени – един от основните приоритети на всички европейски документи, както и на подхода ВОМР може да се

открисе в критериите за оценка на проектите. По мярка 4.1 предимство се дава на такива, свързани с биологичното земеделие (10 т.) или за инвестиции за повишаване на енергийната ефективност (20 т.), в критериите по мярка 4.2 са заложени 10 точки за инвестиции за въвеждане на нови енергоспестяващи технологии и 10 т. за преработка и производство на биологични продукти, а в критериите на мярка 6.4 – 15 точки носят инвестиции във възобновяеми енергийни източници за собствено потребление. Мярката за обучение е изцяло посветена на развитието на биологичното земеделие, което е важен фактор за опазване и увеличаване на биоразнообразието и природните ресурси на територията, както може да бъде стимул и за развитието на екологичния туризъм и включва използване на поливна техника и технологии с нисък разход на вода; използване на енергоефективна земеделска техника и технологии за обработка на почвата; използване на странични продукти, отпадъци и остатъци и други нехранителни сировини; технологии, техники и съоръжения за подобряване на съхранението и прилагането на оборски тор и въвеждане на нисковъглеродни практики. Подобряването на общинската инфраструктура обикновено също се отразява благотворно на околната среда, тъй като проектите са свързани най-често със създаване на зелени площи или такива за спорт, озеленяване, рехабилитация на пътища и канализация. **Борбата с бедността и намаляването на безработицата** са отразени в критериите за оценка по мерките 4.1, 4.2 и 6.4 чрез които се стимулира създаването на нови работни места и това носи допълнителни точки при оценяването – 15 за 4.1, 20 за 4.2 и 15 за 6.4. Така, наред с повишаване конкурентоспособността на земеделието и модернизация на стопанствата, стимулиране конкурентоспособността на преработвателната промишленост и диверсификацията в неземеделски дейности се получава допълнителен синергичен ефект – намира се работа за местните хора. За потребностите на **уязвимите и малцинствени групи** в мярката за опазване на културното наследство на района включването на такива групи носи 15 точки, а по отношение на жените и младежката безработица в критериите на мярка 6.4, ако проектът е представен от физически лица и ЕТ на възраст между 18 и 40 години (включително) или жени се дават 10 точки. По отношение на **иновациите**, при избора на проекти по мерките 4.1, 4.2 и 7.02 ще се дава предимство тези, въвеждащи иновации или иновативни практики, а препоръката към експертите е по принцип да се предпочитат проекти, които по нестандартен начин комбинират различни подходи – модернизация и социални дейности, туризъм и опазване на околната среда, диверсификация и услуги за уязвими групи, жени или деца, създаване на вериги и общи марки – неща добре познати от добрите европейски практики. За иновативен подход се смята и създадената допълнително „дизайнерска“ мярка за опазване на културното наследство. Общинските проекти е предвидено да са насочени към **подобряване на цялостната среда за живееене** (съответно намаляване на бедността и принос към борбата с демографската криза) на местното население и заради това приоритет по мерките 7.2 и 7.5 се дава на предложения, според които „проектът подобрява качеството на живот и отговаря на потребностите на големи групи от хора“ (от 400 до 800 души за 7.2 – до 20 точки и „проектът предлага нови инициативи за повишаване на качеството на живот в района“ (15 т.) и за 7.5 – 20 точки носи проект, който се изпълнява в място, различно от общинския център и обхваща от 2 до 4 населени места.

5.3. Както вече се спомена, за опазване на местното културно наследство е създадена специална иновативна мярка „Стимулиране на местното развитие и активността на територията на МИГ чрез популяризиране на културно-историческото материално и нематериално наследство и спорта.“ Текущо изпълнение на СВОМР и Плана за действие

Според новите изисквания за Програмния период 2014-2020 г. в Стратегията задължително са включени План за действие, както и Описание на системата за мониторинг и оценка. По отношение Плана за действие засега се наблюдава известно неизпълнение на предвидените стъпки. Според плана, трябва да бъдат организирани по два приема по мерките 4.1 и 4.2 за модернизация на стопанства и предприятия, като първият е „няколко месеца след подписване на споразумението“. По тези мерки все още няма отворен прием или одобрена процедура. Няма приеми и по мерките 6.4 и 7.02, за които също са предвидени по два, като първият отново „няколко месеца след подписване на договора с ДФЗ“. Изпълнение, и то със закъснение има само по отношение на мярка 7.2, за която има обявен прием и приключи подбор на проекти. За мерките 1.3 и 7.5 са предвидени приеми в „две последователни години“, без да се уточнява кога, поради което може да се приеме, че те не могат да се определят като неизпълнени. Изцяло изпълнени са точките в Плана: за поддържане на електронна страница на МИГ, на която се публикуват индикативните графици, регистъра на проектите, промени в стратегията и мерките, решенията на органите на МИГ, обществени обсъждания, новини, нормативни актове и т.н., както и създаването и поддържането на деловодна система и архив на всички актове на органите на МИГ и електронен регистър за всички постъпили проекти. Частично изпълнена е и точката за информиране, консултиране и подпомагане на потенциалните бенефициенти. Останалите точки са свързани с приема и обработката на проекти, подпомагане в управлението на проектите, отчети и контакти с ДФЗ, които поради закъснелите приеми, няма как да имат изпълнение.

Прилагането на Стратегията би трявало да започне през 2018 г. след подписване на споразумението, но поради факторите, изложени по-горе, реално то започва в средата на 2019 г. Поради необходимото технологично време за подготовка на процедурите за набиране и оценяване на проектни предложения, до момента на настоящия анализ, не е стартирано финансиране на проекти на бенефициенти, респективно въздействието, което може да бъде отчетено и констатирано, е ограничено и свързано преди всичко с ефектите от дейностите за популяризиране, укрепване на капацитета на територията и потенциалните бенефициенти, прозрачността на подготовката и стартирането на процедури за избор на проекти.

Както беше споменато още в уводната глава, в оценките за прилагане на стратегиите за ВОМР се съдържат два компонента: **количествен** - отчитане на напредъка в прилагането на мерките, наблюдение на заложените индикатори, процеси на

администриране на Стратегията (прозрачност на процедурите, публичност), повишаване на местния капацитет; **качествен** - разглеждане на резултатите и въздействията, ефективност и ефикасност, съответствие на постигнатото с поставените цели, доволстворението на местната общност, устойчивост на резултатите и след приключване на финансирането. Количествените резултати обикновено се отчитат в междинните и окончателните оценки на СВОМР, качествените – в анализи на въздействието от прилагането на подхода. В Насоките за оценка на LEADER/BOMP на Европейската комисия, се препоръчва на местно ниво да се добавят и оценки за: **популяризирането на СВОМР и работата на МИГ**, което от една страна допринася към самото изпълнение на Стратегията (бенефициентите са информирани и по мерките има достатъчно кандидати), така и за по-ефективното изграждане на по-дългосрочен капацитет сред местната общност (създаване на предприемачески умения, повече познания за програмите, създаване на неформални мрежи и контакти, обмяна на опит между различни социални слоеве и т.н.); **механизма на прилагането на ВОМР** в пошироки рамки от изпълнението на самата Стратегия – дейностите на МИГ извън приема и обработката на проекти (например участието в мрежи, обмяната на опит с други местни групи или институции, в т.ч. научни, включване в различни национални и международни събития, контакти с администрацията, работа по утвърждаване на местни марки или културни идентичности, участие в проекти извън ПРСР, например по трансгранично и между-регионално сътрудничество и т.н.); **добавена стойност на ВОМР** – какви допълнителни ползи са били създадени за територията благодарение на правилното прилагане на подхода извън самото изпълнение на проектите (повишаване капацитета на човешкия капитал на територията, дали тези проекти биха били реализирани и без ВОМР, надграждане на резултатите – възникнали ползи вследствие на реализираните проекти, без тези ползи да са свързани пряко с финансирането, засилване на резултатите, устойчивост на постиженията и след приключване на периода).

В предвидените механизми за мониторинг и оценка в стратегията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ количествените показатели се измерват „чрез базовите индикатори, финансовите индикатори (брой и стойност на подадените заявления, брой и стойност на одобрените заявления, брой и стойност на сключените договори, брой и стойност на подадените искания за плащане, брой и стойност на одобрените искания за плащане, брой и стойност на успешно приключилите проекти), както и индикаторите за резултати на СВОМР. Източник е базата данни на МИГ, в която се записва информация от и за бенефициентите и реализациите на проектите и която е подходящо да бъде разширена с някои допълнителни въпроси, за които ще стане дума в препоръките. Качествената оценка е на база критериите за „ефективност; ефикасност; степен на въздействие върху местните общности; устойчивост на резултатите“, както „включва и анализ на възникналите положителни и отрицателни тенденции, като на тази база може да се актуализира разпределението на публичния принос по мерките, както и включването на нови мерки“. Като източник на информация за нея, освен базата данни на МИГ е предвидено използването на тематични анализи и проучвания, вкл. и такива за въздействието на СВОМР, докладите за напредъка на Стратегията, данни от други

източници за сравнение. В Стратегията на МИГ няма формулирани въпроси за оценка (незадължителен елемент), които обаче е препоръчително да бъдат включени с оглед на по-лесното обработване на информацията в етапа на прилагане и след приключване на Стратегията, особено що се отнася до добавената стойност на ВОМР. Такива въпроси също ще бъдат посочени в препоръките.

5.4. Процедури за подбор на проекти

Процедурите за подбор и оценка на проекти са основният елемент на изпълнението на СВОМР и най-важната част от работата на МИГ по изпълнение на Стратегията. Поради закъснението в нейното стартиране, през 2019 г. досега е реализиран един прием на проекти по Мярка 7.2 „Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура“. Подадени са седем проектни предложения на обща стойност 772 261,75 лева. Общият предвиден бюджет по мярката е 775 000,00 лева, т.е. бюджетът е почти напълно изчерпан. Дейностите и разходите, предвидени в проектите са свързани с изграждане на спортни площадки, детски площадки, тенис кортове и с реконструкция и рехабилитация на площад и прилежащите му улици. Бенефициенти са двете общини – 3 проекта на община Долни Дъбник и 4 проекта на община Долна Митрополия, като част от проектните предложения са насочени към селата, а друга – към общинските центрове.

Процедура	Регистрационен номер	Кандидат	Проект	
МИГ Долна Митрополия - Долни Дъбник Мярка 7.2	BG06RDNP001-19.278	BG06RDNP001-19.278-0001	ОБЩИНА ДОЛНИ ДЪБНИК	Изграждане на спортна площадка в село Крушовица
МИГ Долна Митрополия - Долни Дъбник Мярка 7.2	BG06RDNP001-19.278	BG06RDNP001-19.278-0002	ОБЩИНА ДОЛНИ ДЪБНИК	Реконструкция и рехабилитация на площад и прилежащите му улици в село Садовец
МИГ Долна Митрополия - Долни Дъбник Мярка 7.2	BG06RDNP001-19.278	BG06RDNP001-19.278-0003	ОБЩИНА ДОЛНИ ДЪБНИК	Изграждане на спортна площадка в град Долни Дъбник
МИГ Долна Митрополия - Долни Дъбник Мярка 7.2	BG06RDNP001-19.278	BG06RDNP001-19.278-0004	ОБЩИНА ДОЛНА МИТРОПОЛИЯ	Изграждане на комбинирана мултифункционална спортна площадка в град Тръстеник, община Долна Митрополия
МИГ Долна Митрополия - Долни Дъбник Мярка 7.2	BG06RDNP001-19.278	BG06RDNP001-19.278-0005	ОБЩИНА ДОЛНА МИТРОПОЛИЯ	Изграждане на тенис кортове в гр.Долна Митрополия и гр. Тръстеник, община Долна Митрополия

МИГ Долна Митрополия - Долни Дъбник Мярка 7.2	BG06RDNP001-19.278	BG06RDNP001-19.278-0006	ОБЩИНА ДОЛНА МИТРОПОЛИЯ	Изграждане на спортни площадки за стрийт фитнес в с.Биволаре, с.Комарево, с.Божурица и с.Байкал, община Долна Митрополия
МИГ Долна Митрополия - Долни Дъбник Мярка 7.2	BG06RDNP001-19.278	BG06RDNP001-19.278-0007	ОБЩИНА ДОЛНА МИТРОПОЛИЯ	Изграждане на детски площадки в с.Горна Митрополия, с.Подем, с.Брегаре и с.Рибен, община Долна Митрополия

5.5. Индикатори за оценка

Както вече беше споменато по-горе, основен количествен измерител на прилагането на СВОМР са индикаторите за оценка. Индикаторите се използват като инструменти за определяне съотношението между постигнатите цели и вложени ресурс (изходни и за резултат), които обикновено са количествени и такива за въздействие, които не винаги могат да бъдат преценени с количествени данни и се нуждаят от допълнителна информация, качествена оценка или логически сравнения и предположения. В стратегията на МИГ са заложени и трите вида индикатори. Въпреки че все още не може да се говори за изпълнение на индикатори, все пак могат да се направят някои общи изводи и чрез тях да се анализира приложимостта и полезнотата на всеки индикатор, реалистичността на определените целеви стойности в контекста на актуалната ситуация, която може да е променена в сравнение с момента на разработване на Стратегията или дадени предпоставки да подлежат на корекции.

С оглед на изложените по-горе закъснения на приемите, някои нови данни от НСИ, Евростат и УО на ПРСР, засега могат да бъдат коментирани само общите индикатори и тези по мярка 7.2, по която все пак е осъществен прием на проекти.

Общи за Стратегията индикатори

Индикатор	Цел (брой)	Изпълне- ние досега	Коментар
Вид индикатор: Изходен			
Брой проекти, финансиирани по СВОМР	29	7	Вероятно трябва да бъде прецизиран *
Брой бенефициенти, подпомогнати по СВОМР	24	2	Засега са само двете общини, въпреки очакването сред кандидатите по мярка 7.2 да има и НПО
Брой консултации, предоставени на потенциални бенефициенти	50	19 (12 мъже и 7 жени)	Частично изпълнение, под средното. Консултациите с потенциални бенефициенти не са свързани само с конкретния прием на мерки, а е сред основните дейности на МИГ.
Брой подпомогнати микропредприятия	2		Няма изпълнение
Вид индикатор: Резултатен			
Брой проекти с инвестиция в туризъм и туристическа инфраструктура	2		Няма изпълнение
Проекти, свързани с предоставяне на услуги	2		Да се прецизира какво се разбира под „услуга“ – спортните съоръжения за населението също са вид публична услуга. Услуги могат да предлагат и по проекти по мярка 6.4, както и по 7.02
Проекти свързани с опазване на природно-културното наследство	2		Няма изпълнение
Организирани обучения	2		Неясен**
Брой модернизирани земеделски стопанства	5		Няма изпълнение
Брой икономически единици, въвели нови продукти, процеси или технологии	2		Няма изпълнение
Брой подобрени базисни/публични инфраструктурни единици	2		Неясен ***
Организирани и проведени фестивали и събития свързани с местното културно-историческо наследство	2		Няма изпълнение
Организирани и проведени спортни мероприятия	2		Няма изпълнение

Вид индикатор: Въздействие			
Население в селските райони, което се възползва от подобрените услуги	15000		Индикаторът да се коригира****
Създадени работни места	7		Няма изпълнение

* Общият брой проекти (29) отговаря на броя проекти по отделните мерки (29), като очевидно за мярка 1.3 един бенефициент ще реализира 5 проекти, което обяснява и броя бенефициенти (24). Не отговаря обаче на резултатния индикатор за видове проекти, в който сборът е 21. В момента проектните предложения по 7.2 (7 броя) надхвърлят заложените индикатори по мярката (2 броя), като очевидно очакването е било всяка община да подаде по един проект. Екипът на МИГ би трябвало да си отговори на въпроса дали това ще доведе до преизпълнение на този индикатор или ще бъдат редуцирани някои от останалите проекти, което пък евентуално ще доведе до прехвърляне на средства от една мярка към друга.

** По мярката за обучение са заложени 5 проекти за един бенефициент, който обаче ще организира по тези 5 проекти само две обучения. В случая трябва да се уточни посещенията в стопанствата обучения ли са или се има предвид посещения в стопанствата плюс още две обучения.

*** Трябва да се уточни какво се има предвид под „базисни единици“ – ако се тълкува в тесен смисъл, се разбира рехабилитация на пътища и канализация – засега има 1 такъв проект и тъй като бюджетът по мярката е изчерпан, няма да има изпълнение. Ако терминът се разбира в по-широк смисъл, проектите са 7 и индикаторът вече е надхвърлен.

**** Селата, в които ще се реализират проектите по мярка 7.2 и евентуално по 7.5, и за които ще имат пряко въздействие, са с по-малко население, а и не всеки се възползва от спортните съоръжения. В самите критерии за оценка по тези мерки са заложени точки за въздействие върху от 400 до 800 души. Населението на МИГ намалява и в момента е общо 28 396 души. Освен това, в индикаторите по мерките 7.2, 7.5 и 7.02 се очаква въздействието да е върху 10 хил. души и не е съвсем ясно откъде ще се вземат тези допълнителни 5 хил. души, тъй като прятото въздействие на мерките за модернизация облагодетелства много по-малко хора, в сравнение с мерките за подобряване на публичната среда. Така че индикаторът може да бъде коригиран примерно на 10 или 12 хил. души, като натрупан ефект от трите мерки плюс допълнителните ефекти от другите мерки. По принцип, този индикатор, макар и количествен, се измерва много трудно и още по-трудно се доказва с конкретни числа. Използват се различни подходи – ако инвестициите са в инфраструктура, счита се, че цялото население се възползва от въздействието и механично се събира броя му в облагодетелстваните населени места. Може да се сметнат и членовете на домакинствата, които са включени (например в проект за канализация) или както е в случая – да се събере посетителския капацитет на спортните съоръжения, но при всички случаи въздействието ще надхвърля конкретните

ползватели (например спортните съоръжения могат да станат място и за местни събития, от което ще се ползват не само спортуващите, ще се повиши здравната култура на населението, ще се появи съпътстващ малък бизнес – дрехи, заведения, реклама и т.н.). При всички случаи обаче, индикаторът трябва да почива все пак на някакви реални статистически данни.

Прави впечатление, че в общите индикатори на Стратегията, няма такъв за целия обем на инвестициите по СВОМР (какъвто има в повечето стратегии), който е добре да бъде добавен, тъй като чрез него се измерва не само предвидения бюджет по ПРСР, но и съфинансирането което увеличава обема на средствата и съответно дава по-ясна представа за икономическото въздействие на СВОМР върху територията. Няма индикатор и за опазването на околната среда (какъвто няма и в повечето стратегии, освен в тези с мерки по ОПОС), въпреки че това е задължителен хоризонтален принцип на ПРСР и останалите програми. Добавянето му е само препоръчително, макар че в повечето мерки в критериите за оценка са включени точки именно по тази тема. Измерването му може да бъде на брой (подпомогнати биологични стопанства, въведени енергоспестяващи технологии), в инвестиции (средства заделени за проекти, които подпомагат опазването на природата), на площ обхваната територия (примерно от общински мерки или биологично производство). При всички случаи такъв индикатор е полезен за оценката на въздействието на СВОМР, тъй като се отнася до единия от трите задължителни стълбове на устойчивото развитие. Няма индикатор и по темата с борбата с бедността и социалното изключване, освен броя работни места. В повечето стратегии този индикатор е във вида: брой подпомогнати жени, подпомогнати млади хора до 29 години, маргинализирани групи или брой услуги за подпомагане на такива групи. Добавянето му също е препоръчително, но не задължително.

Индикатори по мярка 7.2

Индикатор	Цел (брой)	Изпълнение досега	Коментар
Вид индикатор : Изходен			
Брой проекти, финансиирани по мярката	2	7	Надхвърлен
Брой бенефициенти, подпомогнати по мярката	2	2	Изпълнен
Вид индикатор: Резултат			
Подобрени младежки и спортни центрове и/или детски и спортни площадки	1	6 (брой проекти, броят площа са повече)	Надхвърлен
Възстановени паркови площи и градинки	2	0	

Изградена или подобрена публична инфраструктура	1	1	Изпълнен
Вид индикатор: Въздействие			
Население облагодетелствано от дребно мащабните инвестиции	10 000		Предложение за корекция: може да се сметне механично броя население в селата, в които ще има площадки, плюс част от населението на градските центрове (квартали около площадките). Този индикатор трябва да е по-малък от съответния общ индикатор за изпълнение на Стратегията

5.6. Работа на МИГ, механизъм на изпълнение на Стратегията

Извън реализацията на самата Стратегия, за доброто и ефективно прилагане на подхода ВОМР огромно значение има и активността на самата МИГ, чиито задачи далеч не започват и не свършват само с приема и обработката на проекти. МИГ „Долна Митрополия Долни Дъбник“ е регистриран през 2016 г. в Плевенския окръжен съд като сдружение с нестопанска цел в обществена полза в изпълнение на договор за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по подмярка 19.1 „Помощ за подготовкителни дейности“ от 07.12.2015 г. През 2017 г. работи по съставянето и обсъждането на Стратегия за ВОМР, одобрено е кандидатстването по мярка 19.2, подадено е проектно предложение и стратегията е одобрена, като Споразумението е подписано през 2018 г. В разглеждания период е извършен значителен обем от дейности, свързани с необходимата подготовка и популяризиране на стратегията – в подготовкителните дейности са направени проучване и анализ на територията, обобщени са различни информационни източници, направено е допитване до местната общност, изработен е работен вариант на СВОМР и са организирани обществени обсъждания с цел подготовка на окончателния вариант. За популяризиране в двете общини са проведени: 7 (седем) информационни срещи с участието на 212 представители на стопанския, нестопанския и публичния сектор; 3 информационни срещи-семинари за популяризиране и подготовка на СВОМР на МИГ с общо 80 участници; 2 еднодневни информационни конференции за популяризиране процеса на разработка на стратегията, с общо 100 участници; обществени обсъждания на стратегия за ВОМР – 6, с общо 133 участници. Общийят брой на проведените срещи, семинари, конференции е 18 броя за 533 участника. Общийят брой проведени обществени обсъждания е 6 броя за 133 участника. В същия период са проведени и две еднодневни обучения на екипа на МИГ, включително с представители на партньорите за 14 участници и две еднодневни обучения на местни лидери за средно 24 участници (27 първи ден и 21 втори ден); Общийят брой проведени обучения са 4 еднодневни за 38 участника. До 2019 са изгответи и три годишни доклада за работата на МИГ, проведени са 13 сесии на Общото събрание на МИГ и 33 заседания на Управителния съвет.

МИГ поддържа качествена електронна страница [МИГ Долна Митрополия /Долни Дъбник - http://migdmdd.eu/](http://migdmdd.eu/), на която има регистър с всички решения на управителните органи, индикативен график, публикуват се поканите и приемите по мерките, както и обществените обсъждания, започнато е поддържането на регистър на подадените проекти, дадени са полезни връзки към МЗХГ, ДФЗ, сайтовете на двете общини, Европейската мрежа за развитие на селските райони , Национална служба за съveti в земеделието, Национална селска мрежа и др.

На национално ниво МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ участва в две мрежи. През месец ноември 2017 МИГ взима решение да стане учредител и член на „Национална асоциация на местните инициативни групи в България“, което се осъществява през април 2018 г. През август същата година МИГ се включва в Асоциация „Българска национална Лидер мрежа“. През 2017 г. МИГ участва в „Национална среща на евро експертите от общините“, организирана от НСОРБ, както и в заключителната конференция, организирана от АДО „Дунав“ по проект „Разработване и промотиране на съвместен културно-исторически туристически продукт: Маршрут Римска граница на територията на трансграничния регион България-Румъния“. В стратегията за ВОМР е записано, че МИГ „Долна Митрополия – Долни Дъбник“ ще осъществява и проекти по мярка 19.3 Подготовка и изпълнение на дейности за сътрудничество на местните инициативни групи, с цел изграждане на капацитет, споделяне на опит, обмен на ноу-хау на национално и транснационално ниво, допринасящи за устойчивото развитие на местната общност и подпомагащи постигането на целите на Стратегията. По отношение обмяната на опит с други МИГ, през 2018 г. са проведени работна среща с МИГ Павликени – Полски Тръмбеш през октомври и работна среща с МИГ Берковица и Годеч, също през октомври. През 2019 г. екипът на МИГ провежда работни срещи с: МИГ Белене-Никопол през януари, МИГ Чирпан през март, МИГ Община Марица на през април и МИГ Бяла Слатина през август. МИГ участва и в регионална среща на МИГ от Северозападен регион на 14.03.2019 г. в гр. Троян, както и в регионална среща на МИГ от Северозападен регион на 18.06.2019 г., пак там.

5.7. Дейности за популяризиране на Стратегията

Дейностите за популяризиране включват обучения, действия по информиране и подпомагане подготовката на проекти на потенциалните кандидати; действия по информиране и публичност. В периода 2018 -2019 г. екипът на МИГ е организирал и осъществил следните информационни събития, свързани със Стратегията:

През 2018 г.:

А) Десет информационни срещи за запознаване на потенциалните бенефициенти с дейностите и мерките, включени в стратегията за ВОМР, съгласно „Споразумение за изпълнение на стратегия за Водено от общностите местно развитие № РД 50-26/05.04.2018 г. През месец септември екипът на МИГ провежда информационни срещи в Търстеник, Долна Митрополия, село Садовец и в Долни Дъбник. Срещите в октомври са в селата Божурица, Ореховица, Горни Дъбник и Крушовица, а в края на

ноември се провеждат последните две от общо десет събития в общинските центрове Долни Дъбник и Долна Митрополия.

Описание на участниците в срещите:

- Общо участници: 164;
- От тях, мъже: 72, жени: 92;
- Земеделски производители: 21,
- НПО/читалище: 29,
- Община/кметство: 52;
- Местен бизнес: 15;
- Образователна институция: 2;
- Местни жители 23;

Б) Две обучения на местни лидери на тема „Възможности за финансиране на проекти по Програмата за развитие на селските райони 2014–2020 и мерки, съответстващи на целите, финансиирани от Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони“. Дати и места на провеждане: гр. Долна Митрополия, 23 и 24.10.2018 г., и гр. Долни Дъбник, 25 и 26.10.2018 г.

Описание на участниците в обучението:

- Общо участници: 26;
- От тях, мъже: 16; жени: 10 ;
- Земеделски производители: 8;
- НПО/читалище: 3;
- Община/кметство: 1;
- Местен бизнес: 4;
- Образователна институция: 1;
- Местни жители 7;

В) Четири обучения свързани с подготовката на проекти по СВОМР на тема „Подготовка, изпълнение и отчитане на проекти по мерки от СВОМР, финансиирани от Програма за развитие на селските райони 2014-2020 г. и ЕЗФРСР, съответно:

- Обучение по Мярка 7.2. “Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура“. Дати и места на провеждане: гр. Долна Митрополия: дата: 14.11.2018 г. и в гр. Долни Дъбник: дата: 15.11.2018 г.;
- Обучение по Мярка 4.2. “Инвестиции в преработка/маркетинг на селскостопански продукти”. Дати и места на провеждане: гр. Долна Митрополия: дата: 11.12.2018 г. и в гр. Долни Дъбник дата: 12.12.2018 г.

Описание на участниците в обучението:

- Общо участници: 64;

- От тях, мъже: 23; жени: 39 ;

- Земеделски производители: 11;

- НПО/читалище: 7;

- Община/кметство: 20+;

- Местен бизнес: 17;

- Местни жители 1;

Г) Годишна конференция за представяне на дейностите на МИГ Долна Митрополия - Долни Дъбник, постигнатите резултати през 2018 г., процеса на изпълнение на Стратегията за ВОМР, планираните дейности и времевата рамка за следващата година на дата 20.12.2018 г. В годишната конференция участват 58 души, от които: 32 жени и 26 мъже, от тях: петима общински съветници, 10 земеделски производители, 21 представители на община и кметство, трима представители на фирми, двама пчелари, един фермер, един представител на читалище, един военен от летище Долна Митрополия, както и 14 граждани.

През 2019 г.:

А) Четири информационни срещи за запознаване на потенциалните бенефициенти с дейностите и мерките, включени в стратегията за ВОМР, съгласно „Споразумение за изпълнение на стратегия за Водено от общностите местно развитие № РД 50-26/05.04.2018 г. Срещите са за минимум десет участника. Проведени са в с. Байкал и с. Петърница през месец март и в гр. Долна Митрополия и гр. Долни Дъбник през месец май.

Б) Два броя обучения свързани с подготовката на проекти по СВОМР за минимум 10 участници. Проведени са в гр. Долна Митрополия и гр. Долни Дъбник през месец март.

В) Едно обучение на местни лидери за минимум 10 участници. Проведено е в град Долна Митрополия през месец май.

Г) Два броя еднодневни събития "Ден на отворените врати на МИГ" - публично събитие на открито за анимиране на територията и популяризиране на Стратегията за ВОМР и МИГ Долна Митрополия – Долни Дъбник на следните места и дати:

- В гр. Долна Митрополия: дата: 05.06.2019 г., час: 10:00 часа, място: Заседателната зала на МИГ Долна Митрополия – Долни Дъбник с адрес: гр. Долна Митрополия, ул. „Куба“ №2, вх. А, площада пред Община Долна Митрополия и Заседателната зала на Община Долна Митрополия на адрес гр. Долна Митрополия, ул. "Св. св. Кирил и Методий" № 39;

- В гр. Долни Дъбник: дата: 06.06.2019 г., час: 10:00 часа, място: Площада пред община Долни Дъбник и Заседателната зала на Община Долни Дъбник, адрес: "Христо Янчев" №59.

5.8. Дейности по информиране и публичност

Дейностите за информиране и публичност засягат не само прямата работа по Стратегията, но и популяризиране на самия подход ВОМР и работата на МИГ с цел въвличане на повече хора за реализиране на целите и приоритетите – дори представители на местната общност, които нямат намерение да кандидатстват с конкретни проекти, но могат да съдействат и да подкрепят изпълнението. Например, такива са представителите на научни организации, на малцинствени групи, женски или младежки организации, на хора с увреждания. Важно е да бъдат разяснявани преимуществата на СВОМР в малките населени места, чито жители ще се възползват от резултатите от проектите, без пряко да участват в тях.

Освен собствената си страница в интернет, МИГ са успели да осъществят и няколко публикации в местните медии:

Публикация от 05/12/2018 г. в „Инфо Плевен“: На територията на общините Долна Митрополия и Долни Дъбник се изпълнява стратегия за водено от общностите местно развитие

Публикация от 05/12/2018 г. в „BG Sever“: СВОМР се изпълнява в Долна Митрополия и Долни Дъбник

Публикация от 05/12/2018 г. в „Посоки“: На територията на общините Долна Митрополия и Долни Дъбник се изпълнява СВОМР

Публикация от 07/12/2018 г. в „Инфо Плевен“: МИГ Долна Митрополия – Долни Дъбник проведе информационна кампания

Публикация от 07/12/2018 г. в „BG Север“: МИГ Долна Митрополия – Долни Дъбник проведе информационна кампания

Публикация от 07/12/2018 г. в „Посоки“: МИГ Долна Митрополия – Долни Дъбник проведе информационна кампания

Публикация от 05-06/12/2018 г. в „Посоки“.

Публикация от 07-09/12/2018 г. в „Посоки“.

Публициите очевидно са били при подписване на споразумението и стартиране дейността на МИГ.,

През 2019 г. са осъществени следните публикации:

Публикация от 24.07.2019 г. в „BG Север“

Публикация от 22.07.2019 г. в „Посоки“

Публикация от 24.07.2019 г. във вестник „Посоки“

Публикация от 13.11.2019 г. в “infoPleven”

Публикация от 13.11.2019 г. в „BGСевер“

Публикациите са реализирани във връзка с обявяването на процедура за прием на проектни предложения па мярка 7.2 „Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малки по мащаби инфраструктури” и приключването на работата на Комисията за подбор на проектни предложения по процедурата.

Рекламните кампании и работата с медиите не са излишен разход, който да няма пряко отношение към изпълнението на Стратегията. Идеята на подхода BOMP е да бъде сенсибилизирано цялото население на дадена територия, а не само тези, които участват активно по някакъв начин в прилагането му. Теми, които могат да бъдат разисквани са сравненията между подхода отдолу-нагоре и централизираните секторни политики, възможността местните хора сами да определят бъдещето си дори само като изразяват мнението си по един или друг проблем, възможността да повлият на общинските политики и да участват в местното самоуправление, да се включат в някакви общи дейности извън проектите (събития, обучения, малък съпътстващ бизнес например към туристическите атракции), да осъществят неформални контакти с представители на среди, до които иначе нямат достъп – експерти, учени, гражданска организации, да

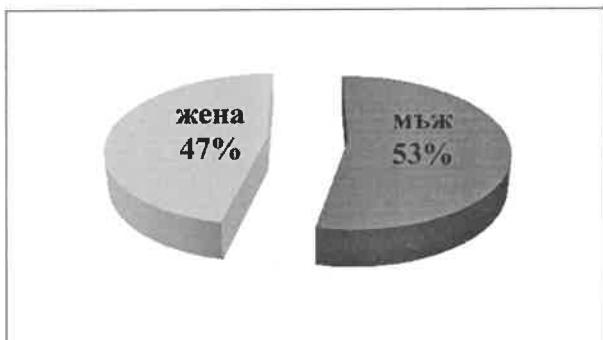
родят собствена идея за нещо ново, която да бъде реализирана чрез проект в следващия период и т.н. В това отношение препоръката е за по-активна работа с медиите от страна на екипа на МИГ. Такъв тип дейности ще са много полезни и за реализиране индикаторите за въздействие – местното население трябва да има информация по какъв начин и с какви средства се изграждат проектите, от които се възползва то, както и да ги оцени по важност и ефективност.

6. Резултати от анкетно проучване за въздействието на СВОМР сред местната общност

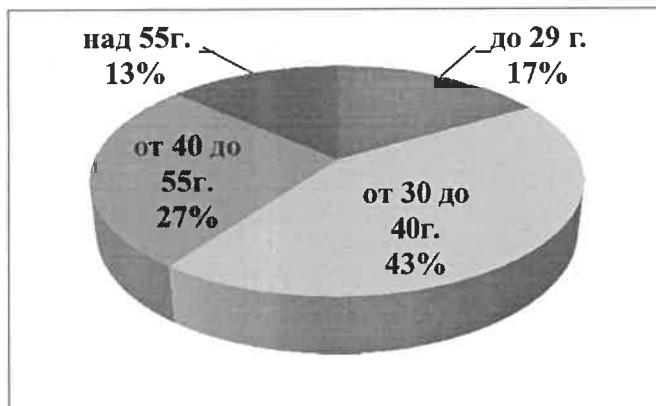
Анкетното проучване е извършено в периода 20 октомври/15 ноември 2019 г. на цялата територия на МИГ, като са включени представители на всички заинтересовани страни, почти по равно мъже и жени. Младите хора до 29 години са 17% от респондентите, а тези над 55 са 13%, всички останали са в активна трудоспособна възраст. Повече от половината са с висше образование. Представени са и двете общини на МИГ.

Информация за анкетираните:

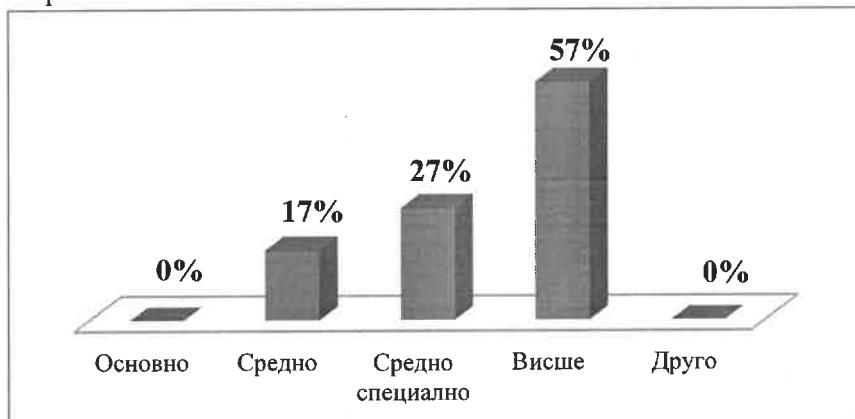
Пол:

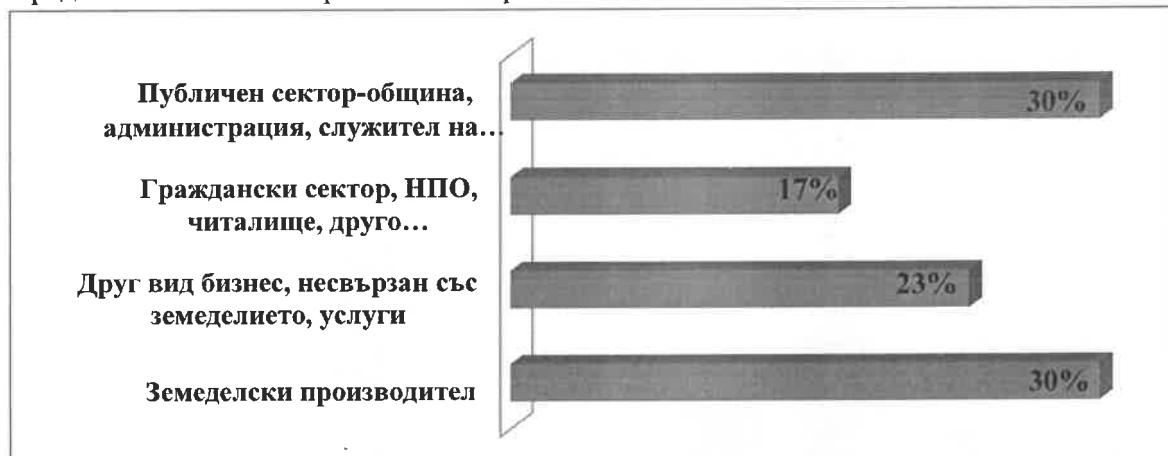
Възраст:

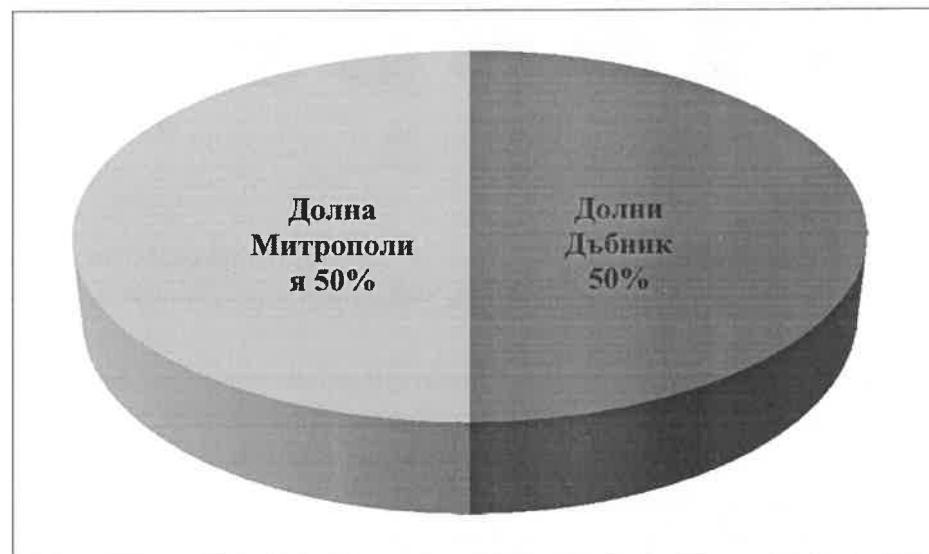
Образование:

Представител на заинтересованата страна:

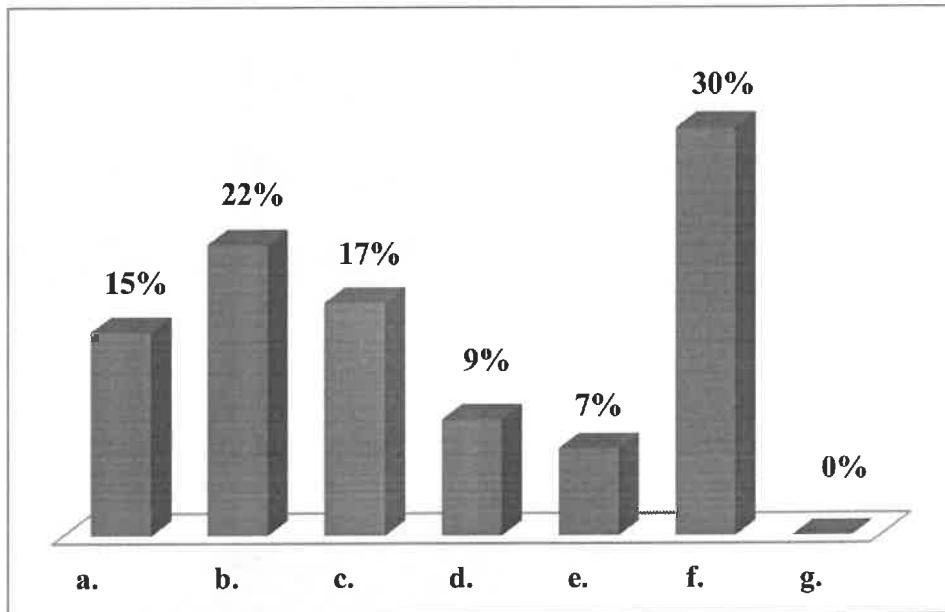

Община:

Въпроси:

1. Коя област е най-важна за устойчивото развитие на територията на МИГ:

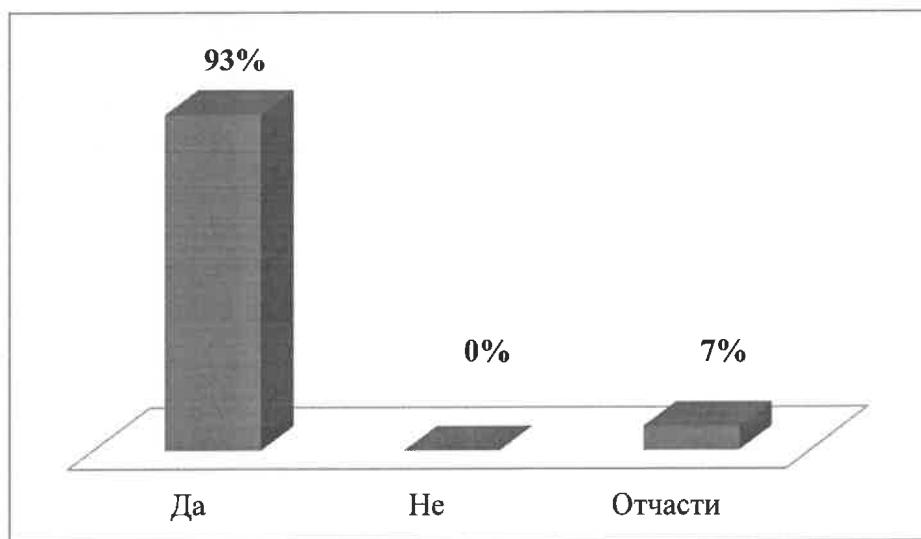
- Повишаването на конкурентоспособността и модернизация на селското стопанство, запазване на земеделския профили икономика, тъй като това е основен поминък на населението и трудно ще се промени
- Стимулиране на предприемачеството, създаване и развитие на нови видове бизнес-нови производства, преработка туризъм, нишова продукция, занаяти, социални и обществени услуги и т.н., подкрепа най-вече за малките и средни предприятия за различно от земеделското развитие
- Повишаване на доходите, борба с безработицата и бедността, решение на демографската криза и обезлюдяването, подобряване на социалната сфера
- Въвеждане на екологични практики и енергоспестяващи технологии, опазване на околната среда за следващите поколения, най-важно за селските райони е да се запази природата чиста и да не се унищожава
- Образование и култура, запазване на традициите и местната идентичност, това ще стимулира другите сектори
- Подобряване на условията за живот за цялото население в района с публични средства, поддръжка на инфраструктурата-пътища и канализация, интернет, обновяване на сградния фонд на социални заведения, паркове, културни и обществени сгради- болници, читалища, детски градини, създаване на условия за спорт, туризъм и отдих, тъй като това ще задържи младите хора и ще реши отчасти демографската криза
- Друго

Подобен въпрос е задаван и при съставянето на Стратегията, както и при изготвянето на предишния анализ през 2018 г., като се наблюдава известна промяна в мненията и нагласите. В настоящата анкета най-много отговори събира необходимостта от

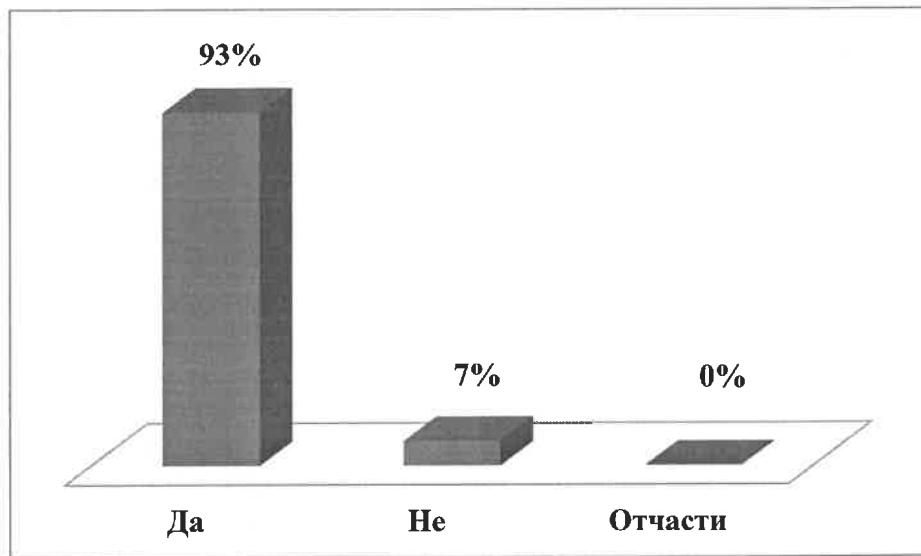
подобряване условията на живот – публичната инфраструктура (30%), докато в предишното допитване този отговор има едва 14% подкрепа. Стимулирането на предприемачеството е предпочетено сега от 22%, толкова е събрало и в предишната анкета, икономическото развитие обаче е посочено с над 50% като най-важното в първоначалните проучвания. Горе-долу постоянни остават очакванията за борбата с бедността, екологията и модернизацията на селското стопанство. Трябва да се уточни, че това анкетно проучване не е представително, а е на база случаена извадка и от него не могат да се вадят генерални изводи, но все пак може да се обобщят няколко неща. Предпочитанията на анкетираните към малките инфраструктурни проекти на общините се дължи на факта, че по тази мярка вече е обявен прием, знае се какво точно ще се прави и очевидно има одобрение от страна на населението за проектите, които подобряват средата. На второ място обаче, това е знак за широко разпространеното съвпадение в цялата страна, че МИГ е вид общинска структура, а не самостоятелна организация на местните общности и че поради участието на публичните власти в управленските структури на МИГ, съвсем нормално е общините да си реализират проектите първи и с по-голямата част от бюджетите (нещо, което на практика се случва и в предишния програмен период). Освен това, мисленето, че само държавата/общината/властта е длъжна да се грижи за средата за живееене също е типично за повечето райони в България. МИГ трябва да поработи върху информираността на общностите за това какво представлява ВОМР, че абсолютно всеки може да влияе върху взимането на решенията, да има мнение и да вземе участие в подобряване на собствения си живот, както и на този на другите наоколо. Противоположното мнение пък е, че само бизнесът има полза от реализацията на проекти, което също не отговаря на принципите на ВОМР. Задачата на екипа на МИГ е да намери баланс между различните мнения и да убеди местната общност, че прилагането на подхода е добро за всички, не само за преките участници. Това е част не само от популяризирането на Стратегията, но и от повишаването на общия капацитет на хората, живеещи на територията – т.е. на социалния капитал. Все пак, относително равномерното разпределение на сферите за развитие в отговорите показва, че интуитивно е усетен принципа на многосекторния и интегриран подход.

Доказателство за това са и отговорите на следващия въпрос дали целите и приоритетите на Стратегията отговарят на потенциала и проблемите на територията, респективно на личните виждания на анкетираните, където 93% са отговорили положително.

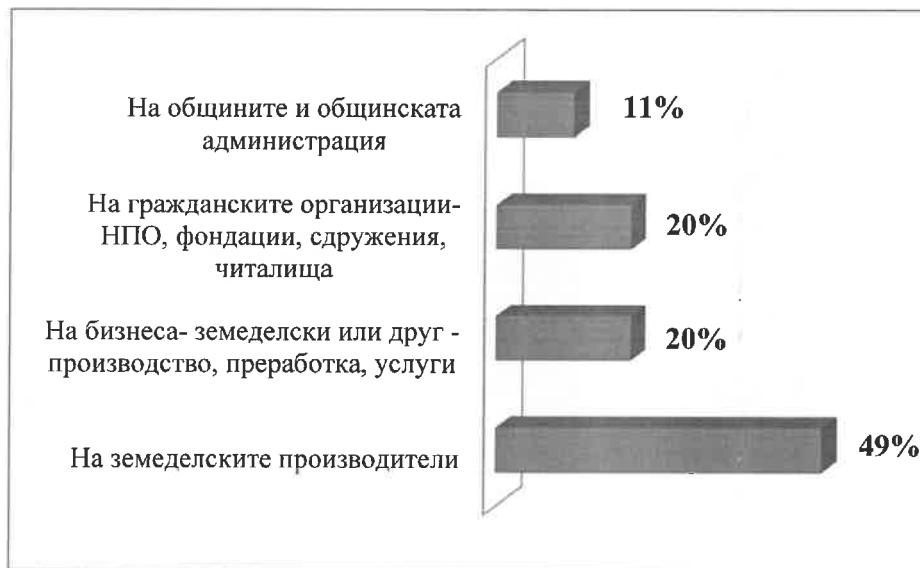
2. Отговарят ли целите и приоритетите на Стратегията за ВОМР на Вашите виждания за потенциала за развитие и проблемите на територията, засегнати в предишния въпрос?

3. Представени ли са напълно целите и проблемите на всички заинтересовани страни от територията на двете общини в Стратегията за ВОМР на вашата МИГ?

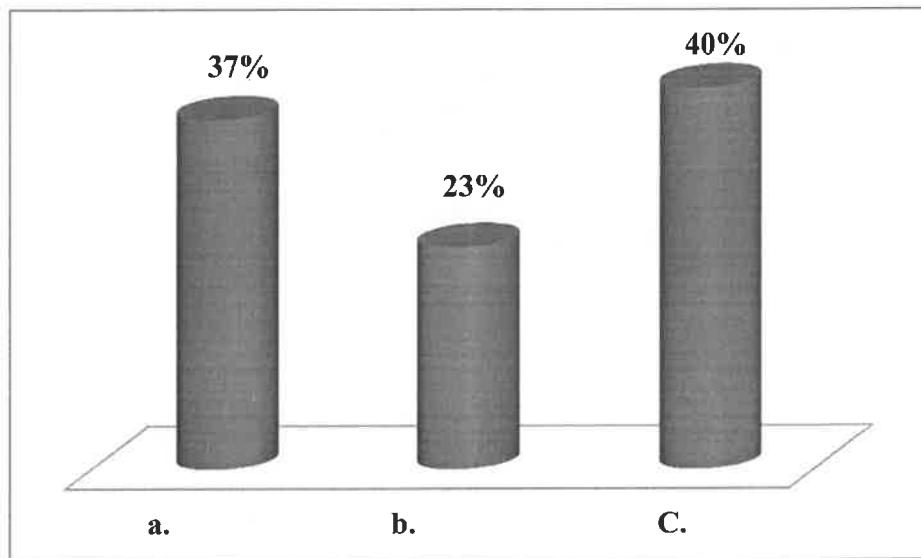

Моля отбележете и чии интереси са представени най-добре в Стратегията, според Вас?

В отговора на този въпрос има известна уловка, тъй като от една страна 93% от анкетираните смятат, че проблемите на всички заинтересовани страни са обхванати изцяло в Стратегията, а от друга - 49% дават превес на земеделските производители. Всъщност противоречие няма, тъй като е съвсем нормално интересите на един сектор да са застъпени повече в приоритетите, без да са пренебрегнати и интересите на останалите сектори. В случая земеделието е основен поминък за района и една трета от бюджета на Стратегията е отделена именно за неговата модернизация. Интересно е обаче, че селското стопанство не се схваща като бизнес, а като нещо отделно, което се дължи освен на начина на мислене, но и на самата същност на селско-стопанското производство. Не само у нас, но и в селските райони на Европа малките и средни производители често пъти са физически лица и въпреки че произвеждат, търгуват на пазара, водят счетоводство, правят инвестиции и понякога управяват персонал, не приемат себе си като предприемачи. Това е наследство от времето, в което фермите са задоволявали предимно лични нужди, обработвали са се от членовете на семействата, а продукцията е отивала за продажба или натурална размяна само, ако има излишъци. Затова и в редица европейски документи се говори, че устойчивото развитие на селските райони е свързано и с насьрчаването именно на бизнес-умения и че „земеделските стопани са предприемачи, независимо от юридическата форма на съществуване на стопанствата им и поради това трябва да им бъде гарантирано предоставянето на съответните свободи и адекватен достъп до пазарите“.(Доклад относно бъдещето на селското стопанство, ЕК, 2018).

4. Кой от трите приоритета, записани в Стратегията за ВОМР трябва да бъде реализиран с предимство, ако трябва да избирате?

- a. Приоритет 1: Повишаване на производителността и конкурентоспособността на малките и средни селски стопанства и преработвателни предприятия чрез технологична модернизация и повишаване на квалификацията.
- b. Приоритет 2: Повишаване на жизнения стандарт и увеличаване на заетостта чрез развитие на неземеделски дейности и опазване на културно-историческото и природно наследство.
- c. Приоритет 3: Подобряване на условията на живот чрез развитие публична инфраструктура и условия за отдих и туризъм.

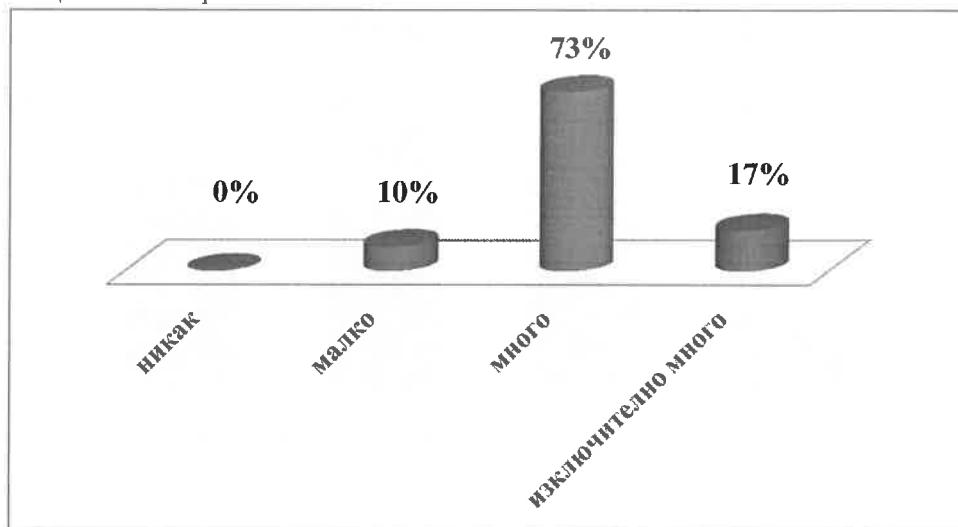
Почти поравно предпочитанията са поделени между приоритетите за повишаване на конкурентоспособността на земеделието и преработвателната промишленост и тези за развитие на публичната среда, което отговаря и на разпределението на бюджета в Стратегията. Всъщност, това е и схващането на повечето местни инициативни групи, като общо в бюджетите им най-малко средства се отделят за диверсификация. Това е така, защото, както вече беше обяснено, за разлика от европейското, нашето селско стопанство се нуждае в много по-голяма степен от модернизация, както и малките общини от инвестиции в инфраструктура, която на места не е пипана от над 50 години. Доказателство е и факта, че и в настоящия период по-голямата част от проектите по мерките за модернизация отново са ориентирани към купуване на земеделска техника, а не към технологични иновации, особено в по-малките стопанства. Нормално е производителите да искат първо да си стъпят на краката в основната си работа – земеделието и едва след това да мислят за допълнителни дейности. Това обаче не отговаря на философията на диверсификацията, както тя се разбира в ЕС, тъй като именно чрез приходите от нея, доста от фермите успяват да оцелеят – например в доклад на Европейската сметна палата за земеделието(2018) се споменава, че в Холандия от неземеделски дейности извън основното селскостопанско производство, фермите са декларирали, че получават средно 51 000 евро годишно, в Германия 30 % от

стопанствата се издържат от дейности извън земеделието, най-вече свързани с производство на биогаз, от производството на който продават електричество на националната енергийна мрежа, а във Франция са декларирали приходи от други дейности като преработката на селскостопански продукти, селскостопански услуги, селски и алтернативен туризъм, отдаването под наем на земя или сгради, включително и за инсталациране на вятърни електроцентрали или слънчеви панели, които представляват много голяма част от приходите на фермите.

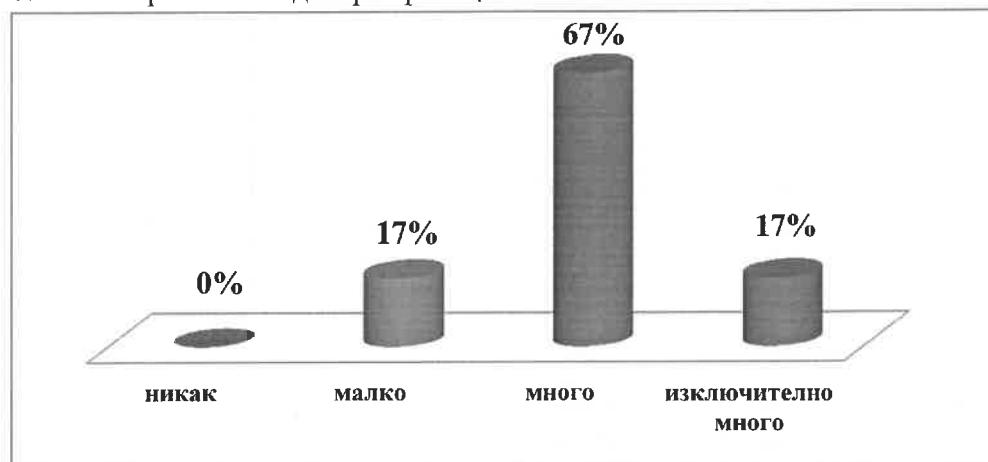
5. До каква степен успешното изпълнение на Стратегията за ВОМР, ще допринесе за: (моля изберете един отговор за всяка подточка)

В отговорите на този въпрос анкетираните са степенували евентуалните въздействия и принос от реализиране на Стратегията за най-важните елементи от устойчивото развитие. Според 73% от тях, мерките ще допринесат „много“ за цялостното развитие на икономиката в района, за 67% пак „много“ за диверсификацията в неземеделски дейности (срещу 17% малко и 17% изключително много), „много“ (60%) и „изключително много“ (30%) за подобряване на публичната инфраструктура, „много“ (43%) и „изключително много“ (23%) за опазване на околната среда, като тук все пак около една трета (27%) не смятат, че ще има особен принос в това отношение, „много“ (63%) и „изключително много“ (20%) за повишаване на доходите и стандарта на населението, „много“ (67%) и „изключително много“ (13%) за борбата с бедността, „много“ (53%) и „изключително много“ (13%) за решаване на демографската криза, „много“ (60%) и „изключително много“ (20%) за повишаване на предприемаческия капацитет в района и „много“ (60%) и „изключително много“ (20%) за подобряване на местното самоуправление. Както се вижда, анкетираните са настроени по-скоро оптимистично към прилагането на СВОМР, като се надяват на положителни промени в по-важните сфери. Трябва да се отбележи, че това не е реална оценка, а само очаквания какво ще се случи в бъдеще, тъй като за въздействие на стратегията е много рано да се говори. Все пак е добре, че хората са изключително положително настроени към подхода и дейността на МИГ.

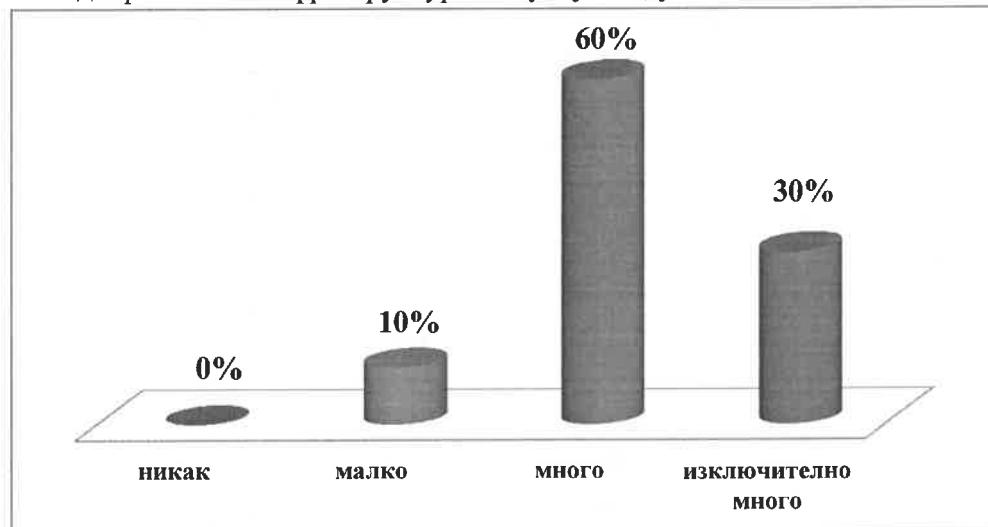
a. Цялостното развитие на икономиката

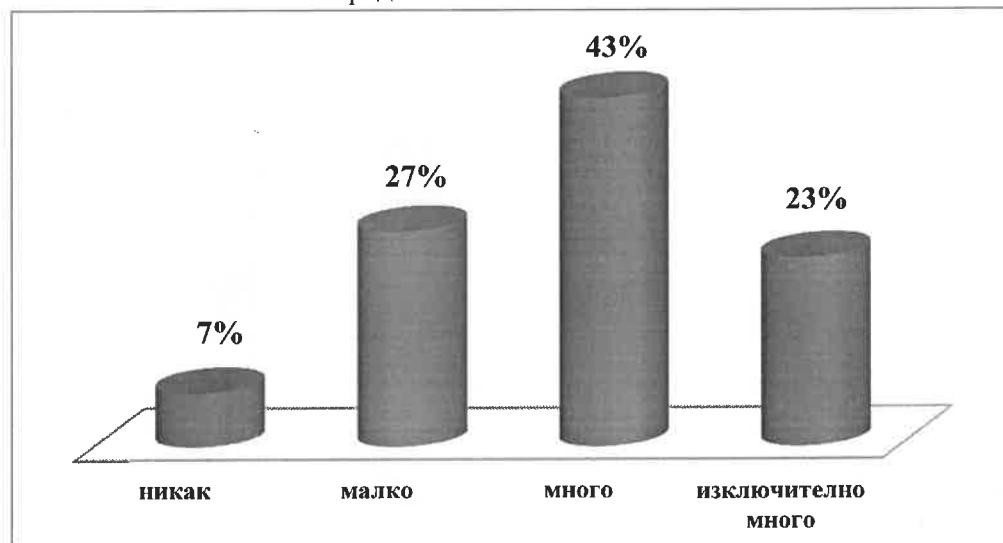
b. Разнообразяване и диверсификация на бизнеса

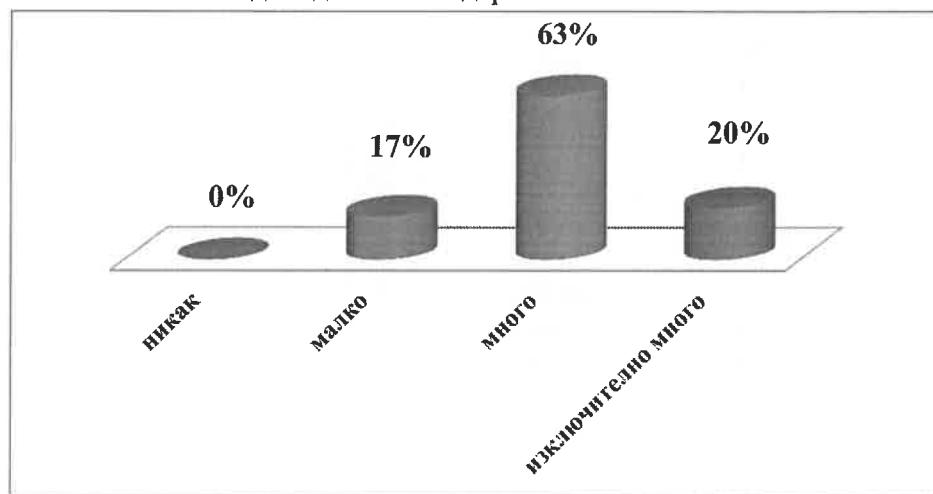
c. Подобряване на инфраструктурата и услугите, условия за живот

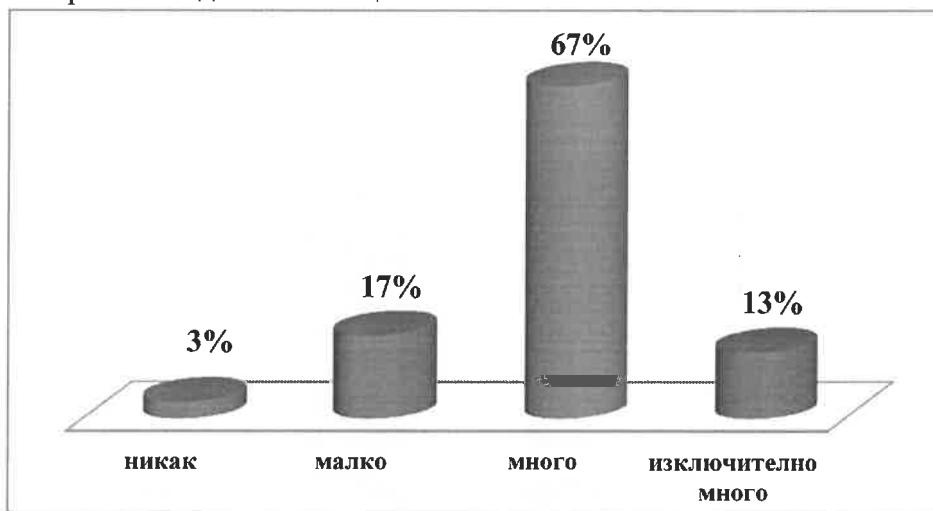
d. Опазване на околната среда

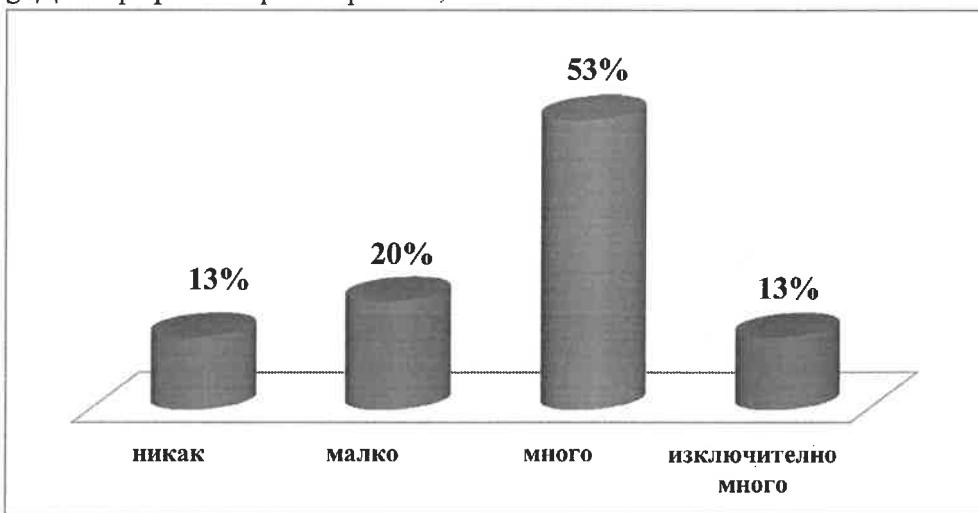
е. Повишаване на доходите и стандарта на населението

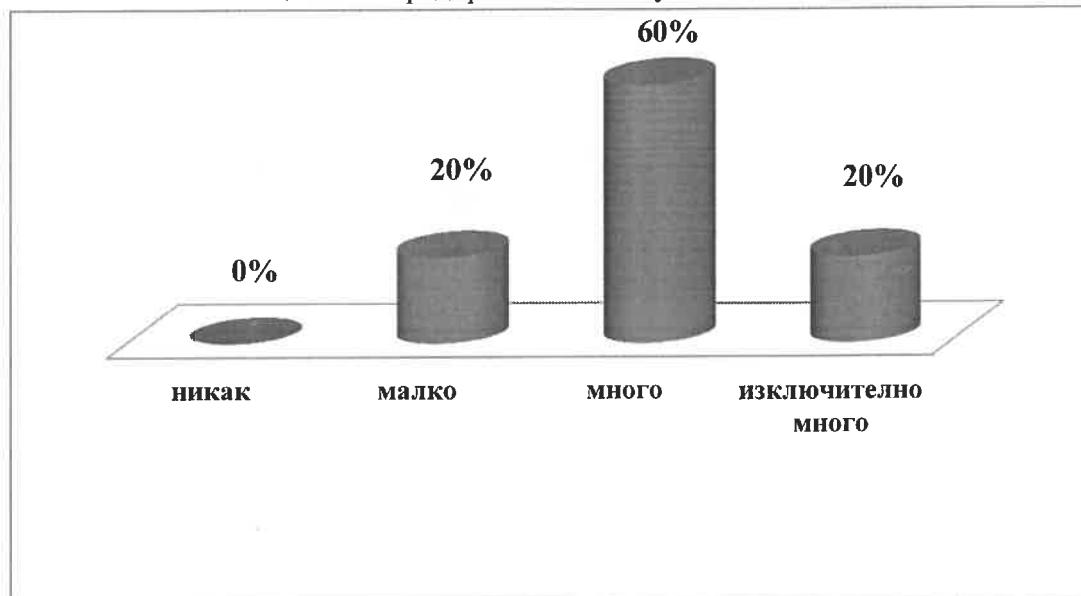
f. Борбата с бедността и социалното изключване

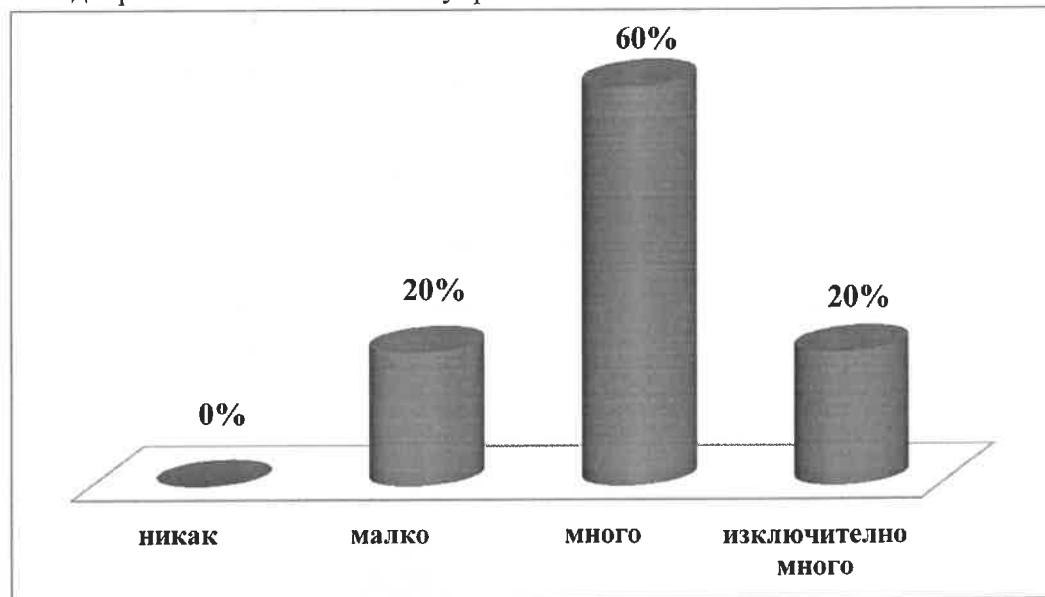
g. Демографската криза в района, особено в селата

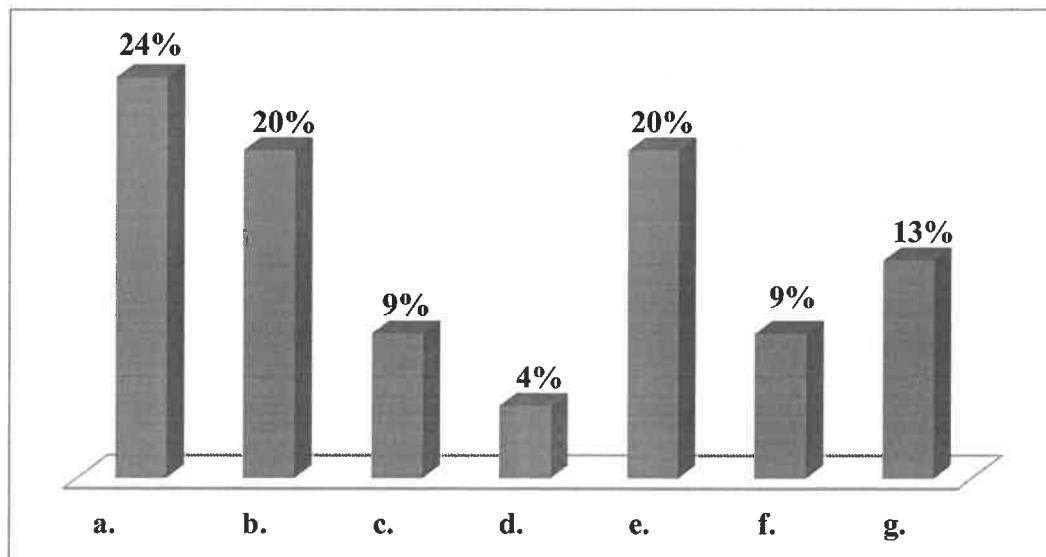
h. Повишаване капацитета и предприемаческите умения на всички

i. Подобряване на местното самоуправление

6. С кои свои дейности МИГ би била най-полезна за Вас?

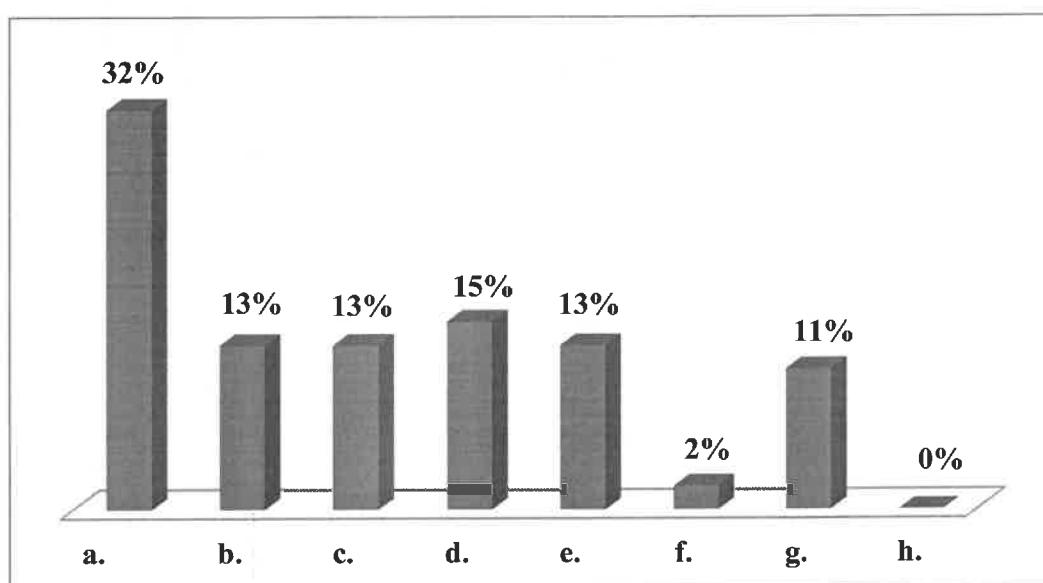

- a. Информация, консултиране и помощ при подготовката на документите за конкретни проекти, с които ще кандидатствам пред МИГ
- b. Организиране и провеждане на срещи, семинари, конференции, дебати и обсъждания с представители на администрацията, бизнеса и гражданския сектор, за да науча нови неща и да си създам контакти, и без да участвам с проекти пред МИГ
- c. Срещи с експерти от научната общност, обучения, предоставяне на научни изследвания, партньорство с научни и образователни организации, които биха били полезни за работата ми и до които нямам достъп
- d. Изработване на различни доклади за проблемите, секторни анализи, стратегии, програмни документи за развитието на територията като цяло, които да ме ориентират как изглежда общата картина на района и как да се впиша в нея и да си решава проблемите или да си организирам бизнеса
- e. Участие на МИГ в изработването на стратегии и планове на общинските и държавни органи с оглед по-добра защита на местните интереси, а не всички решения да се спускат "отгоре"
- f. Обмен на информация и добри практики с други МИГ, създаване на мрежи за партньорства с различни институции и неправителствени организации, тъй успешните идеи могат да бъдат взаимствани и приложени и в мята район
- g. Инициативи, насочени към запазване и популяризиране на местната идентичност и културно наследство, защита на местните продукти, създаване на обща регионална марка, общи туристически продукти и обща реклама на района

Както и в предишната анкета, най-голямо предпочтение се дава на консултациите на проектните предложения от страна на експертите на МИГ (24%). Все пак 20% отчитат и полезното на различните общи форми на популяризиране на Стратегията – срещи, семинари, формални и неформални контакти, на които се получава информация. Положителен факт е, че 20% смятат, че МИГ може да участва в обсъждането на

решения, които се взимат от публичните власти – общините, за да защитава интересите на местните хора. Това е част от добавената стойност на ВОМР – подобряване на местното самоуправление. Малък е процентът на хората, които виждат в работата на МИГ начин да се запознаят с новите научни постижения или икономическите анализи, които биха им помогнали в тяхната работа, не е оценена достатъчно и възможността за обмяна на опит и добри практики с други райони или държави. МИГ трябва да работи в посока популяризиране ползите от работата в мрежа, тъй като това е един от основните принципи на ЛИДЕР/ВОМР.

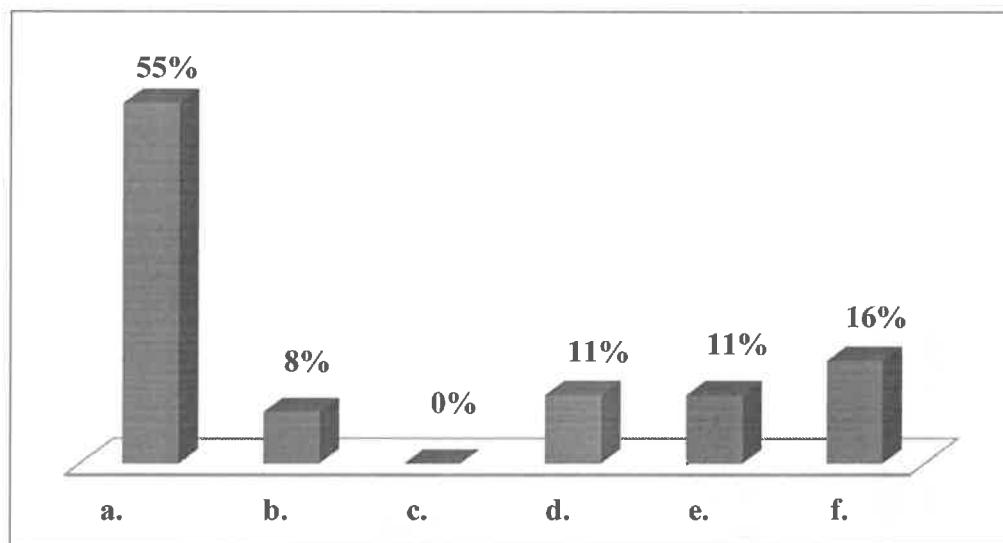
7. Защо бихте кандидатствали с проект пред МИГ, а не пред централната администрация?

- a. Мога да получа повече и бесплатни консултации на място от експертите на МИГ при подготовка на документите за проекта ми
- b. Проектът ми е съобразен с приоритетите на местната Стратегия, което увеличава шансовете му да се развие добре и след края на финансирането
- c. Мога да разчитам на местна подкрепа, тъй като познавам хората, независимо дали проектът ми е реалистичен и си струва, иначе не съм сигурен, че ще бъде одобрен
- d. Ще се чувствам по-сигурен и спокоен, ако МИГ контактува с централната администрация, нямам капацитет да се разправям сам с нея
- e. Проектът ми е малък и няма достатъчно средства и възможности да се справя сам с кандидатстването
- f. Проектът ми е нестандартен и не отговаря на мерките на ПРСР, но е възможен според Стратегията на МИГ
- g. Искам да кандидатствам бързо, не ми се чака официалния държавен прием по съответната мярка/изпуснал съм държавния прием и сега имам втори шанс
- h. Друго

32% от анкетираните смятат, че най-важна е експертната помощ, която ще получат от МИГ в подготовката на проектите, от която не биха имали възможност да се възползват при национално финансиране. Едно от най-големите предимства на BOMP е именно, че местните хора имат доверие на местни експерти, които познават и помощта се предоставя много по-лесно „очи в очи“ и напълно бесплатно. Допълнителният достъп до ресурс е не само във финансирането, но и в получаването на съвети, придобиването на нови знания и умения на място. Създаването на доверие между местните участници също е принос на BOMP – 15% са казали, че ще се чувстват по-спокойни, ако не контактуват с централната администрация лично, а някой го прави вместо тях. Поравно (13%) са разделени отговорите, в които се разчита отново на местна подкрепа, на съобразяване с приоритетите на Стратегията и това, че проектите са малки и трудно биха получили финансиране без МИГ.

8. Защо не бихте кандидатствали с проект пред МИГ?

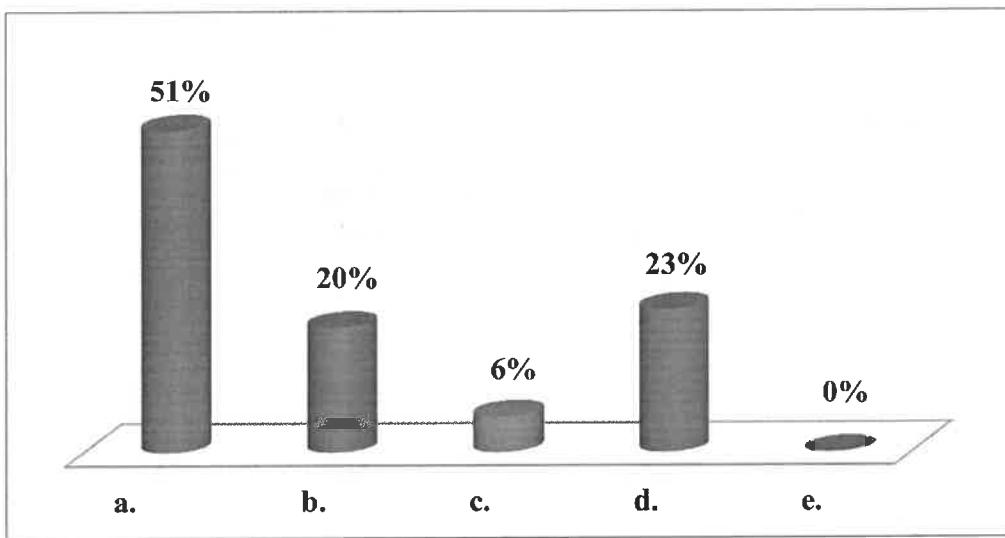

- a. Нямам достатъчно собствени средства за съфинансиране на какъвто и да е проект, нито мога да разчитам на кредит
- b. Нямам достатъчно информация за мерките от ПРСР и въобще за начина, по който се субсидират и реализират проекти
- c. Смяtam, че експертите на МИГ нямам достатъчен административен капацитет за консултация на проекта ми и обработка на документите
- d. При приема на проекти няма да има достатъчно обективност към всички бенефициенти - ще има политически влияния или шуробаджанащина
- e. Приоритетите на Стратегията не включват нуждите на мой бизнес или стопанство и съответно няма да се приемат такива проекти
- f. Проектите са за ограничени малки суми, бизнесът ми/стопанството ми има нужда от по-голяма субсидия

Като основна причина от повечето анкетирани (55%) се посочва основния проблем на множеството по-малки земеделски производители у нас – затруднен достъп до

средства за съфинансиране на проектите, стопанствата нямат акумулиран капитал, нито достатъчно активи, за да получат кредит. По принцип подобни затруднения изпитват всички по-дребни земеделски ферми на територията на ЕС и това е отчетено в европейските документи като задача за решаване в бъдеще. Един от приоритетите на новата ОСП е именно запазването и подпомагането на малките и средни семейни стопанства като устойчива форма на земеделие, включително и чрез механизмите на ВОМР. Поради липсата на средства за допълнителна инвестиция обаче, субсидиите на практика отиват пак в по-големите, както и директните плащания. В различните държави-членки, както и на европейско ниво се мисли за създаване на специализирани фондове за кредитиране, както на малки, така и на млади земеделски производители, но засега всичко е в областта на намеренията. Проблемът е по-серииозен у нас, поради по-голямата бедност на селските райони, в сравнение с европейските, както и на несигурните отношения между бенефициентите и администрацията – често пъти фермерът, дори да е успял да получи кредит, поради забавяне в плащанията, не успява да си изпълни проекта. По отношение на доверието, създадено между МИГ и местната общност, отговорите на този въпрос дават положителна картина – нито един от анкетираните не счита, че експертите нямат достатъчно капацитет.

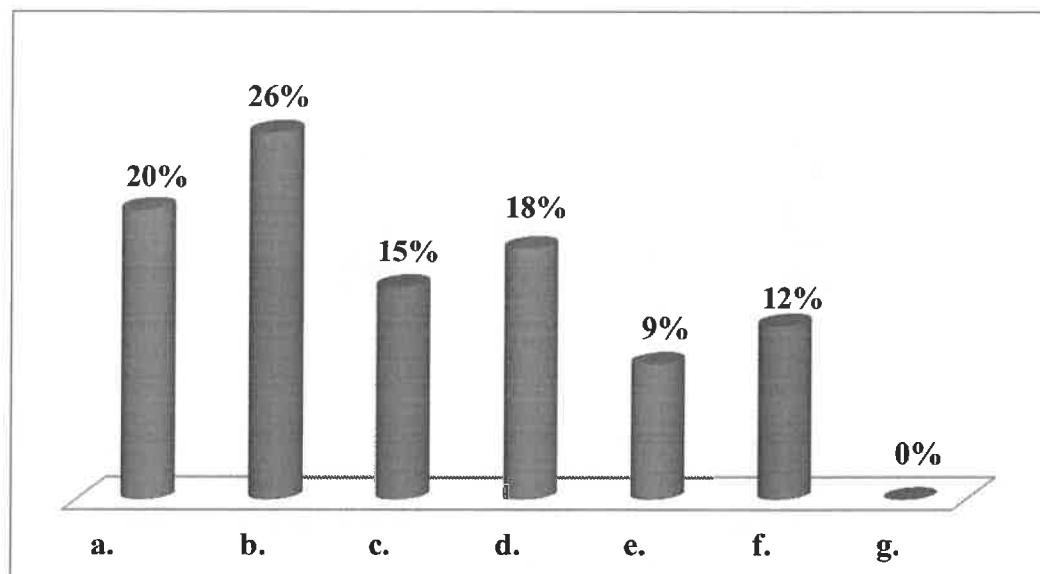
9. Според вас кои са най-подходящите начини за получаване на информация за възможностите за финансиране, предоставяни от МИГ?

- a. Индивидуални консултации за всеки бенефициент- в офиса на МИГ или в стопанството/ фирмата
- b. Общи информационни срещи за потенциалните бенефициенти по всяка една мярка от Стратегията
- c. Чрез публикации на документи и обясненията на експерти на сайта на МИГ
- d. Чрез издаване на информационни материали при съответния прием на документи-брошури, дипляни, листовки
- e. Друго

Този и следващите въпроси косвено оценяват работата на екипа на МИГ относно повишаване на информираността и консултирането на потенциалните бенефициенти, чрез която пък се измерва степента на популяризиране на стратегията не само по време на изготвянето, но и по време на прилагането ѝ. От нивото на популяризиране до голяма степен зависи и равнището на повишаване на капацитета на общността, което се разглежда като краен ефект от прилагането на подхода ВОМР. Този капацитет се изразява в придобиване на предприемачески умения да се съставят и управляват проекти, нови начини в използването и оползотворяването на местните ресурси, ново ниво на общуване с публичните власти, нови умения и знания и възможности за сътрудничество между различни среди. Както се вижда, 51% отново предпочитат личните консултации, които евентуално могат да получат и които досега са крайно недостатъчни (само 19 за миналата година). Съответно 20% и 23% са се възползвали от общите събития и от печатните материали. Интересен е ниският процент хора (6%), които разчитат на сайта на МИГ, който на практика за всички МИГ в страната служи за основна база данни и обикновено е много използван и предпочтителен. Препоръчително е екипът на МИГ да анализира причините за това – дали хората в селата нямат или не ползват интернет, дали тъй като досега има един прием на проекти, не са достатъчно заинтересовани да го ползват, дали информацията, публикувана на сайта е достатъчна и т.н. При всички случаи страницата на МИГ трябва да бъде по-активно рекламирана сред местната общност, вкл. и чрез връзки, поставени на други важни за общността сайтове.

10. От каква подкрепа при подготовката и реализирането на проектните предложения имате нужда?

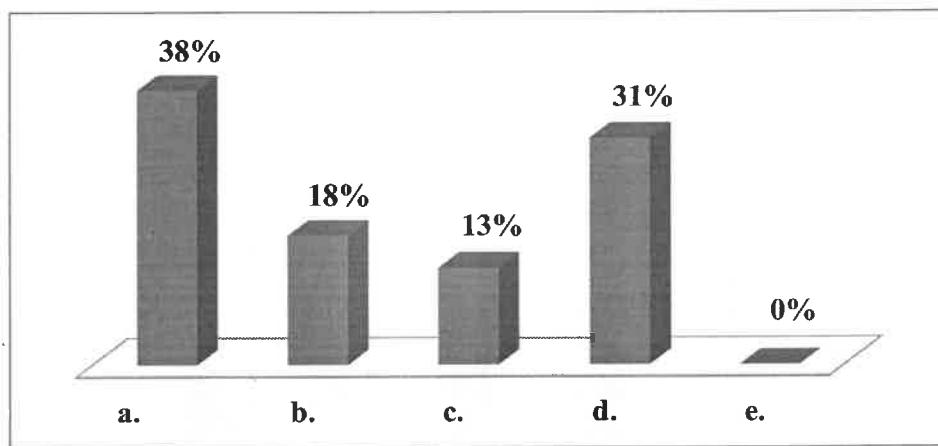

- a. Пред-проектно консултиране за идеята на самия проект и информация за възможностите за реализацията му
- b. Подготовка на цялостна проектна документация за кандидатстване

- c. Консултация за разработване на бизнес план
- d. Финансова консултация за начините и периодите на плащане, както и за възможностите за осигуряване съфинансиране на проекта (кредитиране, инвестиции)
- e. Специализирана консултация (технологични иновации, растителна защита, биологично земеделие, сертифициране и др.)
- f. Управление на проекта- координиране на проектните дейности, подготовка на документация, отчетност
- g. Друго

Отново повечето отговори са свързани с пред-проектните предложения (20%), подготовката на проектите (26%), изготвяне на бизнес план (15%), финансова информация, която пак предхожда реализацията на проекта (18%). Само 12% свързват помощта на МИГ с управлението, реализацията и отчетност на проектите, която е много по-важна от самото подаване на документите, тъй като големите рискове от неизпълнение са именно в процеса на осъществяване. Това се дължи най-вече на факта, че на територията на МИГ все още няма стартирали проекти и нещата се планират само до ниво кандидатстване. Все пак, екипът би трябвало да работи в посока информиране на потенциалните бенефициенти, че могат да разчитат на известна помощ и съдействие и при изпълнението на проектите, особено при авансовите и междинните плащания и правилното управление на проекта, тъй като основните трудности започват именно тогава.

11. В коя сфера трябва да се увеличи публичността за действията на вашата МИГ?

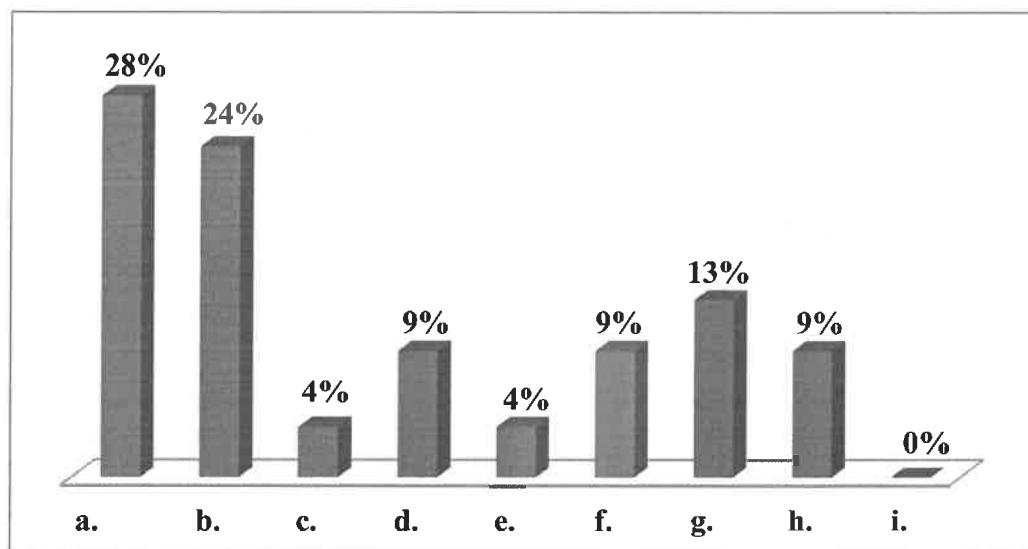

- a. Консултация с потенциални бенефициенти- индивидуални или информационни работни срещи между представителите на МИГ и местните хора
- b. Актуализиране на графиците за прием на проекти, кое ги налага и защо и как променят; отношенията с ДФЗ, МЗХГ и други институции
- c. Публикациите на сайта да включват повече информация не само за действията на МИГ, а и актуални новини по ПРСР и други програми
- d. Работата на МИГ "на терен" сред местната общност не само по отношение изпълнението на Стратегията, но и за участие в общи регионални местни инициативи,

информационни кампании, обем на добри практики с други МИГ или институциите, създаване на неформални мрежи и контакти
е. Друго

И при отговорите на този въпрос предпочтанията за работата на МИГ са свързани предимно с подготовка на проекти, което е естествено, тъй като основната задача пред екипа е именно тази – организиране на прозрачни процедури за прием и обработка на проектни предложения, чрез които да се реализира стратегията. 31% от анкетираните посочват важността на МИГ и за активизиране на общността в инициативи, които са извън конкретните мерки, но все пак подпомагат устойчивото развитие на територията – регистриране на местни марки, опазване на културното наследство, създаване на неформални мрежи за подпомагане на хора в нужда, неща разпространени сред дейностите на МИГ във всички европейски държави. Трябва да се отбележи обаче, че такъв род практики са характерни за партньорства, които вече са набрали институционален капацитет в предишни финансови периоди и имат възможност да привличат допълнителни инвестиции по други програми и от други източници, като те самите са бенефициент. При „младите“ партньорства работата трябва да е насочена предимно към успешното реализиране на стратегията за ВОМР, от една страна за да се консолидират връзките с централната администрация, да няма неизпълнение на цели и мерки и провалени проекти и дейността да продължи и през следващия период, а от друга – за да се укрепи доверието и връзките в местната общност – че МИГ е част от нея и работи за всички, че екипът, доказал професионализма си в една сфера, може да се развива и в нови области.

12. Какви според вас, са проблемите в работата на вашата МИГ и опасностите при реализация на Стратегията?

а. Бюрократия и постоянни промени на правилата на ниво централна администрация - ДФЗ и МЗХГ, законодателни промени

- b. Забавяне на плащанията или нередовни плащания по проекти или направо отпадане им поради неусвояването на средства по ПРСР на централно ниво
- c. Липса на административен капацитет и забавяне при приема на обработката на проекти в самата МИГ
- d. Липса на капацитет и информираност, недостатъчна подготвеност на голяма част от самите бенефициенти на проектите
- e. Неравномерно териториално разпределение на проектите в двете общини, спорове и противоречие на тази основа
- f. Недостатъчно проекти и бенефициенти заради липсата на средства за собствено финансово участие
- g. Недостатъчно популяризиране ползите и предимството от работата на МИГ и Стратегията за ВОМР
- h. Не очаквам трудности и проблеми

Като заплаха за неуспех при цялостната реализация на стратегията, местните хора виждат постоянни промени на правилата на ниво централна администрация (28%), както и забавянето на плащания и неусвояване на средства пак на централно ниво (24%). Едва 4% посочват, че може би екипът на МИГ е неспособен да се справи със задачите си и да одобрява проекти, като вероятно това съмнение се дължи на забавения прием досега. Опасенията, че няма да има достатъчно бенефициенти поради неинформираност (9%) или липса на средства за собствено участие (9%) са изказани от малко хора, но трябва да се има предвид, че това е реална заплаха, която се случва в други МИГ в страната и трябва да се има предвид, като екипът може да ѝ се противопостави чрез повече работа по отношение на популяризирането на Стратегията, както и чрез по-бързото отваряне на приеми по мерките.

Като обобщение, от проведеното проучване могат да бъдат направени няколко извода. Стратегията е позната на местната общност, а приоритетите и целите ѝ са определени като съответстващи на потенциала и проблемите на територията. Общо взето, наблюдава се доверие по отношение на МИГ, което не е толкова доверие в екипа (конкретните му действия и взаимоотношения с потенциални бенефициенти все още са малко), колкото в принципите на подхода ВОМР и потенциалното реализиране на Стратегията, тъй като източниците на информация вече могат да бъдат не само на местно ниво – повечето хора са чували, че интегрираният териториален подход е част от развитието на селските райони именно чрез ВОМР. Екипът все още не е разпознаваем като напълно „свой“ представител, като това отчасти се дължи на закъснялото прилагане на Стратегията, отчасти и на проблемите с централната и местната администрация и тъй като МИГ се явява посредник между тях и бенефициентите, част от недоволството се прехвърля върху експертите. Освен това, изграждането на доверие е дълъг процес, за който все още е нямао достатъчно време и МИГ не е разполагала с пълните възможности за доказване на ефективността си. Освен това, МИГ трябва да работи по-усилено в посока допълнително популяризиране на Стратегията и мерките по нея, както и за рекламирането на собствената си електронна страница.

7. Изводи и препоръки

На база казаното в предишните глави относно качеството на СВОМР на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ и нейното изпълнение, може да се заключи, че качеството е много добро и е над средното, а изпълнението – под средното за страната. Стратегията е изготвена от една страна, според целите на ПРСР и ВОМР и съгласно приоритетите, заложени в документите на Съюза, а от друга – в съответствие с потенциала и проблемите на територията. Всички принципи на подхода ЛИДЕР са спазени, като принципът „отдолу-нагоре“ се изразява чрез включването на всички заинтересовани страни при подготовката, както и чрез предвиждането на мерки, които отговарят на интересите им, а също и при формирането на МИГ. Приложен е многосекторен и интегриран подход чрез въвеждане на трите стълба на устойчивото развитие – икономика, околната среда и социално развитие. Бюджетът е сравнително равномерно разпределен. Някои от индикаторите следва да бъдат прецизирани.

Не е така обаче по отношение изпълнението на Стратегията. По различни причини досега е отворен само един прием по мярка 7.2, което не отговаря на Плана на действие, няма стартирали проекти, за въздействие върху територията все още не може да се говори. Въпреки че екипът на МИГ е свършил много добра организационна работа досега, наложителни са повече дейности в посока популяризиране на Стратегията, особено в медиите. Електронната страница се води качествено и на нея се качват всякакви новини и документи, свързани със СВОМР, но изглежда тя не е достатъчно позната на местната общност. Все още не са достатъчно ясни и компетенциите и капацитета на екипа относно изготвянето на процедури и приема на проекти, тъй като работата е започнала едва преди няколко месеца. По същата причина няма как да бъде анализирана и доколко е спазена прозрачността на процедурите и какви отношения са установени с централната администрация. Напредък по Стратегията има единствено по третия приоритет, като всички подадени проекти са на публичния сектор, не може да се прецени какво ще бъде участието на другите сектори, като въпросът се отнася предимно за нестопанския сектор, тъй като той не се е включил в проведенния прием, а голяма част от оставащите за реализация мерки са предназначени за стопанския сектор. Все пак е съвсем възможно балансът да бъде спазен в предстоящите приеми. МИГ не е провел и достатъчно консултации с потенциални бенефициенти. Очевидно има проблеми при изпълнението на Стратегията и МИГ трябва да направи вътрешен анализ на какво се дължат те: административни неурядици, контакти с УО, контакти с общините; неподготвеност на бенефициентите, липса на подготовка в екипа, липса на финансиране. След такъв анализ вероятно част от пречките и трудностите ще бъдат преодолени. Може да се каже, че основната работа пред екипа на МИГ предстои в краткото оставащо време до края на периода.

В тази връзка могат да бъдат направени и няколко препоръки. На първо място, МИГ е необходимо да подготви процедури и да отвори **максимално бързо приеми и по останалите мерки на СВОМР**. Съмнително е, че за двата месеца оставащи до края на годината ще бъдат подгответи процедурите и отворени приеми по още 3 мерки, както е разписано в индикативния график, но това трябва да стане поне в първите месеци на

следващата година. Оставащото време до края на периода е твърде малко, не само за обработката на проектите, но и за тяхното изпълнение. Не трябва да се забравят забавянията от страна на централната администрация, която както и в първия програмен период, много мудно одобрява проектите на МИГ в продължение на месеци, тъй като те са малки като финансов ресурс и съответно не са приоритет. По неофициална информация, досега от над 1142 проектни предложения от процедурите на всички МИГ в страната, от ДФЗ са одобрени едва 19, като изпълнението им все още не е започнало. Рискът от неизпълнение на Стратегията от 2020 г. нататък става много висок. Тук трябва да се припомнит обаче и аналогичната ситуация в периода до 2013 г., когато освен бавенето на ДФЗ, прехвърлянето и съкрашаването на бюджети по мерките, в първите години самите бенефициенти не са били достатъчно информирани и не са имали интерес да кандидатстват, което обаче се променя рязко в края на периода и всъщност множеството от проектите са подадени именно през последната година. Следователно, при една добра мобилизация на екипа на МИГ, работата може да бъде свършена в срок и приемите – отворени, с достатъчно проектни предложения и време за осъществяване.

С оглед на забавянето, подаването на повече проекти по 7.2 от очакваните, както и предстоящото поредно обновяване на Стратегията, добре е някои от индикаторите ѝ да бъдат прецизираны, както да бъдат добавени и нови (вложени финансови ресурси, околна среда, уязвими групи – жени и младежи, малцинства, възрастни хора), което подробно беше описано в главата на този анализ за оценка на Стратегията. Това ще даде възможност за по-реалистично изпълнение на целите и приоритетите, както и ще улесни оценката на въздействие, която е най-трудно измерима, но и най-важна. По принцип, някои от индикаторите за резултат всъщност са и индикатори за въздействие (например броят модернизирани стопанства като резултативен индикатор отговаря на въздействието за преструктуриране и модернизация на стопанства). В разписаниите досега индикатори, въздействие се търси основно в сферата на заетостта (работни места), което не съответства на широкия спектър на интервенциите, както и според броя благодетелствано население, без да се казва точно как и от какво то ще е повлияно благоприятно. Тъй като половината бюджет е заделен предимно за икономическо развитие, добре е да се заложи и индикатор на въздействието на СВОМР върху състоянието на малките и средни предприятия от селското стопанство, преработката и услугите – например промяна във финансовите и производствените им показатели след приключване на проект, или промяна на икономическите резултати общо в района, което може да стане чрез сравняване на данни от самите предприятия, или от регионалната статистика на принципа „преди“ и „след“, допълнително привлечени средства (съфинансиране, частни инвестиции), увеличаване на продажбите и едва след това – създадени нови работни места. Разбивката по групи на населението, върху което ще има въздействие също би било по-полезно в оценката – брой подпомогнати жени и младежи, услуги за жени, услуги за хора с увреждания, включени такива групи в проектите или съответно проекти, насочени към тях. Това е индикатор за общо въздействие, тъй като може да се отнесе, както към мерките засягащи бизнеса, така и към общинските проекти (например брой жени и деца или младежи, които

използват спортните съоръжения и детските площадки), както и към проектите за опазване на културното наследство или тези, евентуално предлагачи услуги по мярка 6.4. Ако в СВОМР се добавят нови индикатори за въздействие, трябва да бъде ясно как точно и по какви критерии ще се измерват те и какви изходни данни ще се използват – местна статистика, национална статистика, финансови данни от самите стопанства и предприятия, общинска документация, проучвания сред определени групи и др. Тук е важно да се отбележи, че индикаторите за въздействие изискват ясна и детайлна схема на източниците на информация, по която се сравняват показателите преди и след прилагане на Стратегията, трябва да има план за периода и механизъм за събирането им, както и ако е необходимо – да се предвидят средства (някои от данните на НСИ са платени, анкетните проучвания, разработването на въпросници и набавянето на финансови данни също изисква време и заплащане).

В тази връзка следваща препоръка е в главата за мониторинг и оценка на СВОМР да бъдат формулирани въпроси за оценка (препоръчителни според Насоките за оценка на LEADER/BOMP, ЕК, 2017). Въпросите за оценка се отнасят до степента, в която са постигнати целите и приоритетите на стратегията, като засягат именно въздействието върху територията или групи от населението. Те са основен инструмент за извършване на оценката, за установяване на връзката между заложените цели и постигнатите резултати, между показателите (индикаторите) и степента на постигане на целите. Въпросите могат да бъдат хоризонтални (за цялата стратегия) и специфични (по приоритети и мерки), обикновено при отговорите им се използват точно определени критерии и се събират доказателства, които позволяват да се отговори коректно. Например, по първия приоритет от СВОМР „Повишаване на производителността и конкурентоспособността на малките и средни селски стопанства и преработвателни предприятия чрез технологична модернизация и повишаване на квалификацията“ може да бъде формулиран въпросът: До каква степен Стратегията е успяла да подобри конкурентоспособността на малките и средни селски стопанства и преработвателни предприятия?. Показателите за оценка в отговора на този въпрос могат да бъдат най-различни, според по-общите цели на Стратегията: имат увеличени финансови резултати, имат увеличено производство или продажби, въведени са брой нови технологии, създадени са брой работни места, разширил се е кръгът клиенти, подобрил се е достъпът им до пазарите, общо е подобрено икономическото развитие на района и др. Трябва да се уточни, че въпросите за оценка може и да не се включват в самата Стратегия, а да бъдат приети като отделен документ на МИГ, но при всички случаи ще са изключително полезни за крайната оценка на въздействие, както и за преодоляването на някои междинни трудности в прилагането на СВОМР. Въпросите за оценка могат да бъдат от типа: До каква степен е усвоен заложеният бюджет по мерки и до каква степен се изпълняват заложените цели по мерки (хоризонтален); До каква степен изпълнението на проектите допринася за постигането на целите на СВОМР (хоризонтален); Повишена ли е конкурентоспособността на малките и средни стопанства и предприятия (по приоритет 1); До каква степен е повищена квалификацията на собствениците на стопанства (приоритет 1); До каква степен е диверсифицирана икономиката и са създадени нови предприятия и/или услуги в района

(по приоритет 2); До каква степен са подобрени условията на живот на територията (по приоритет 3); Каква част от територията на МИГ е обхваната от проектите (хоризонтален); Какви групи от населението са обхванати и облагодетелствани от проектите – заинтересовани страни, бенефициенти, засегнато население (хоризонтален); До каква степен е постигнат икономически растеж и е повищена застостта на територията (хоризонтален); В каква степен е повишен общия капацитет на социалния капитал на територията – квалификация, предприемачески умения, умения за общуване, социализация и социално включване (хоризонтален); До каква степен са били успешни механизъмът за изпълнение, прозрачността на процедурите и дейностите за популяризиране на Стратегията (хоризонтален); Какви основни проблеми е имало в процеса на администриране на стратегията и в процеса на прилагане на договорените проекти (хоризонтален), като този въпрос може да послужи за евентуални корекции и отстраняване на проблемите за оставащия период на прилагане или за следващия програмен период.

За да бъде измерено по-добре въздействието на СВОМР, друга препоръка е разширяване базата данни за бенефициентите – не само тези, които реализират проект, но и потенциалните такива. По информация от екипа, при консултации в офиса на МИГ се попълват анкети, към които лесно могат да бъдат добавени въпроси, като отговорите не е задължително да са публични, нито анкетите да се попълват единствено от хора, които ще реализират проекти. Освен задължителните атрибути за проектите, бенефициентите и инвестициите, свързани с тях, екипът може да прави и допълнителни проучвания, които ще улеснят впоследствие оценката за въздействие като например: разпределение мъже/жени и по възрастови групи и образование, застост извън стопанството, равнище на доходите, брой членове на семейството, работят ли другаде членовете на семейството, ползва ли се наемна работна ръка в стопанството или предприятието; кой от бенефициентите кандидатства с проект за първи път и би ли кандидатствал без наличието на МИГ на територията, или по каква програма и мярка е получавал помощ досега, като последното би помогнало изключително за оценката на многосекторния подход – ако бенефициентът е получавал помощ по различни програми, как са комбинирани интервенциите; дали проектът е вдъхновен от някаква добра практика, прочетена или дочута от някого, откъде се е зародила идеята за проекта и как се е информирал бенефициентът за начините на подпомагане; какви са най-големите трудности при реализацията на проектите, откъде са набавени средствата за съфинансиране; какви са очакванията на бенефициентите за устойчивост на резултатите след приключване на помощта – т.е. след края на проекта; какви допълнителни или неочеквани ползи е имало за бенефициента или семейството му като следствие от проекта и др.. Това не са задължителни данни и могат да бъдат събиращи по желание, но биха улеснили в голяма степен една последваща оценка на по-общото въздействие на СВОМР върху територията, която не се основава само на изпълнението на количествените показатели. Такива данни биха улеснили екипа на МИГ и в евентуалната му работа в следващ период, а и подобни сведения се събират лесно неофициално и неформално – дори и в личен разговор. Към края на изпълнението на

Стратегията е препоръчително да бъде направено анкетно представително проучване сред местната общност, която ще даде представа за удовлетвореността и нагласите.

Във връзка с горното, препоръчително е да се обогати не само базата данни за бенефициентите, но и да се разширят източниците на информация, които използва МИГ. Според Стратегията основен източник е базата данни на самия МИГ, за която стана дума по-горе и която включва информация освен за бенефициентите, така и за проектите. В данните за проектите е препоръчително да се заложи събирането на показатели, които да отговарят на индикаторите по съответната мярка и общите за стратегията индикатори, като последващата информация за тях се осигурява в процеса на наблюдение на проектите – работни места, финансови резултати, клиенти, оборот, пазари. Тук също могат да се събират освен точните числа, допълнителни данни за възникнали проблеми, нагласи, впечатления, препоръки и др., под формата на анкети или интервюта. Много добре е да се използват основни базови данни, които да служат за сравнение, засичане на резултатите и екстраполация – освен официалната статистика на НСИ, данни от регионалното статистическо бюро, както и от Евростат, данни от бюрата по труда и ОДЗ „Плевен“, Аграрния доклад на МЗХГ, който се обновява годишно, проучванията на отдел „Агростатистика“ на различни показатели – от размера на стопанствата до техните икономически резултати, продукцията, пазарите, вноса и износа, докладите на ЕК за страната ни, както и такива за регионите и регионалните различия, данни от другите оперативни програми, които са публично достъпни, научни изследвания (например в повечето стопански университети има множество трудове и разработки за въздействието на BOMP), годишните доклади на БАН и на Института по аграрна икономика за селското стопанство и преработващата промишленост и др. МИГ може да прави и собствени проучвания по различни теми и проблеми или за проследяване ефективността на дейностите по стратегията (не само за реализацията на проектите), мониторинг на нагласите и оценките на местното население на територията и различните обществени групи. Като надежден източник може да бъде използван и сайтът на [Европейска мрежа за развитие на селските райони](#), където освен множеството добри практики, от които да се черпят идеи за проекти, може да се получи и представа какво са постигнали останалите МИГ в ЕС, какви проблеми са имали, какви казуси са успели да разрешат по отношение на местното самоуправление или конкретни сектори, какви други дейности извършват освен приема и обработка на проекти, на какъв принцип и в какви райони работят, какво е законодателството в различните държави и др.

По отношение популяризирането на Стратегията, освен срещите, семинарите, обществените обсъждания и т.н., необходимо е екипът на МИГ да подобри и работата си с местните медии. Идеята за BOMP трябва да стигне не само до потенциалните бенефициенти на проекти, но и до цялата местна общност. Както вече се каза, BOMP не е подход само за развитие на земеделието и селските райони, но става все по-приложим инструмент и за местно самоуправление, т.е. засяга абсолютно всички жители на даден район, а не само преките участници. Потенциалните бенефициенти така или иначе се интересуват от дейностите на МИГ, но идеята трябва да стигне и до най-малкото село,

в което живеят маргинализирани групи и възрастни хора, които едва ли ползват интернет, че да се информират от електронната страница. Чрез медиите може да се получи и обратна връзка за проблемите и нуждите на тези хора, а привличането на техни представители в дейности, свързани с ВОМР, би провокирано у тях по-активно гражданско поведение. Не случайно множество от проектите по мярка 6.4 в европейските държави са свързани с местни, регионални или дори национални медии – това е начинът да бъде разбран от първо лице какъв е животът на хората в селските райони, както и те да бъдат включени в по-голяма степен в някакви общи действия за подобряване на състоянието на домакинствата и населените места, които обитават. Трябва да се припомни, че членовете на МИГ са публични говорители и местни лидери и трябва да търсят изява във вестниците, радиото и телевизията във вид на интервюта, статии, съобщения за дейността на групата, пресконференции, различни събития, на които да бъдат канени журналистите. Добрите практики показват, че МИГ дори заснемат филми за дейността си или за резултатите от някой проект, правят предавания в местните радиостанции, активни участници са в промотирането на местната идентичност и култура.

В тази връзка, както и в предишния анализ има препоръка МИГ да е **по-активен участник в живота на местната общност** и извън ангажиментите си по прием и обработка на проекти и конкретното изпълнение на Стратегията. Работата на МИГ е дългосрочна, а местните хора трябва да се чувстват привлечени, отговорни и мотивирани в подобряването на живота на тяхната територия. По-старите партньорства в ЕС имат много странични дейности – регистрират общи териториални марки за продукти или сертификати за продукти и туризъм, правят местни пазари, поръчват научни изследвания, организират фестивали и събития, посредничат при разрешаване на конфликти между различни групи на общността, съдействат при преговори с търговци и банки или учредяват финансови фондове, по тяхна инициатива се променя и местното законодателство - главна задача на МИГ е да мобилизира, организира и подпомага местната общност във всяка една сфера. Освен официалните, МИГ може да гради и **неформални мрежи**, каквото примери също има в добрите практики – сътрудничество с местни училища, социални домове, образователни и научни институции, екологични организации и НПО, гражданска организация, сдружения и НПО в областта на културата и самобитността, творчески съюзи на местно ниво, организации на хора с увреждания, женски организации. МИГ е в състояние да посредничи и с различни образователни или научно-изследователски институции, тъй като резултатите от техните изследвания, опити и научни знания могат да бъдат използвани пряко в работата на местните стопанства и съответно за реализация на проектите. Важни са и контактите с бизнес организации и форуми - създадени по инициатива на предприемачи или техни сдружения, като например кооперации, обединения на производителите и др. Местният бизнес също участва в планирането на икономическата политика на района и може да бъде много полезен дори в неформално общуване. Чрез създаването на подобни мрежи и връзки могат да бъдат подпомогнати проекти, които работят с голям кръг заинтересовани страни – културно наследство, туризъм, ресторантърство, защитени зони, деца и жени, уязвими групи, включени в

единни действия, или в обновяването на инфраструктурата да се включат доброволци и да бъде използван опита на спортните дружества при правене на велоалеи и т.н. Участието на МИГ в различни събития на администрацията, мрежите и по-широк кръг инициативи на национално и европейско ниво е свързано с повишаването на обмен на информация и споделяне на добри практики, което повишава и калитета на работа на самото местно партньорство.

Не на последно място, особено важна ма МИГ е установяване на **активна комуникация** с УО на ПРСР, както и с разплащателната агенция ДФЗ, за да може своевременно да се реагира на възникнали проблеми при оценката и особено при одобряването на плащания. Повечето МИГ в страната имат проблеми в това отношение и то не по тяхна вина. Все пак, екипите трябва да проявяват активност – да прашат официални писма, в които са формулирани някакви проблеми или да оказват колективен натиск чрез мрежите, в които членува МИГ – двете съществуващи асоциации, които са поели ангажимент да защитават интересите на своите членове. Опитът в предишния период на прилагането на ЛИДЕР в България показва, че основен виновник за проблемите на местните групи и бенефициенти е именно централната администрация. Необходимо е да се поддържат контакти и с областната администрация, областните дирекции и общинските служби „Земеделие“, териториалните статистически бюра, местните подразделения на браншовите организации, сдружения и камари, от които може да се получава подкрепа или просто полезна информация и съействие.

